

અંખા શાહાણી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

અગત્યની જગ્યાએ સ્થાપિત વિભાગ

પાંચમી વર્ષીય ૧૯૮૮-૮૯ વર્ષીય

સંસ્કૃતિ નામ સંસ્કૃતિ

નિર્ધાર ૧૦ ૨

ચંપા શેઠાણી.

(રસીક નોવેલ)

લેખક.

“ પ્રહ્લાદ ” દામોદરદાસ.

અમદાવાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

બુકસેલર મંગળદાસ જોષીતારામ શાહ

દે, રીચીરોડ—અમદાવાદ.

“ વાસુદેવ ” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં ઈશ્વરલાલ ભાતીલાલે

છાપી પાનકોરના નાકા—અમદાવાદ.

કીંમત રૂ. ૦-૮-૦

સિદ્ધાપીઠ
સંપાદક
૧૯૮૭

૧૯૮૭

લેખક પાસેથી તમામ હક્ક વેચાણ લઘુ પ્રસિદ્ધ કર્તાએ આ
શુકના તમામ હક્ક પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે.
માટે કોઈએ છાપવું અગર છપાવવું નહિં.

ચંપા શેઠાણી.

પ્રકરણ ૧ લું.

ચંપા ગુમ.

જમના સહુ શાસ્ત્ર શમાત થશે.
 પણ પ્રેમ પુરાણ ન પુણું થાશે.
 કાંઈ વર્ષ પરે વહી વર્ષ અયાં.
 અધુરી પણ જો રહી પ્રેમ કથા.
 કવિયો કળી કાવ્ય અનેક થયા.
 રસીકો પણ કેંક નિમગ્ન રહ્યા.
 પણ એ રસ્તો નહિ શુષ્ક થયો.
 નવલો, નવલો, હજી નિત્ય રહ્યો.

અરાબર રાત્રીના આર વાગ્યાનો અમલ થઈ રહ્યો હતો અમા-
 વાસ્થાનો અંધકાર પછેડો અવનીપર પુણું જાગી રહ્યો હતો. કોઈનું
 મુખ પણ જોઈ શકાય નહીં તેવી ભયાનક સ્થિતિ હતી. ચોર લોકો
 ખોતાનું કાર્ય પાર પાડવા કટીબંધ થયા હતા.

શરીરોમાં કુતરાઓ પણ બસી રહ્યા હતા મનુષ્યો પણ પુણ્ય આરામમાં પડ્યા હતા. જગતની તમામ ઉપાધીને ત્યાગી આરામ લેવાનો વખત તે રાત્રી-મનુષ્યોમાંથી ભાગ્યેજ કોઇ પણ જગતું હશે, આ વાર્તાના વખતમાં નાટક કે સીનેમાં કોઇ પણ ન હતા તેથી ત્યાંની પોલીસે પણ નીરાંતે નિદ્રાદેવીના ખોળામાં સુઇ રહ્યા હતા...

બરાબર આ વખતે કાઠીયાવાડના રત્નધનના ગામડામાં ત્રણચાર માણસો શરીરે કાળા છુરખા પરીધાન કરી પુર ઝડપથી ચાલતા હતા તે કોણ હશે તે આપણે જોવાની ખાસ જરૂર છે આપણે તેની સાથે જવું પડશે.

ચાર આકૃતીઓ કાંઈપણુ વાતોના ગપાટા વગર સીધી રીતે ચાલી જતી હતી. જાણે પોતાનું કાર્ય નીમગ્ન કરવામાં મસગુલ થયેલો ન હોય ? તો હતું પણ તેમજ તેઓ કાંઈ મહાન કાર્ય કરવા તૈયાર થઇ ચાલતા હતા. તેમનો એક બોલી ઉઠ્યો.

“ અદ્યા દોરતો આ કામ પુર્ણ થશે તો આપણને મહારાજ શું બદલો આપશે ? ”

“ શું તે કાંઈ દાર્થી ઘોડા ઓછાજ આપવાના હતા ? ”

“ આપશે વળી કાંઈક ! ”

“ અરે ભલા માણસ રાજા છે ! એ કામ પુર્ણ થશે તો ન્યાલ કરી નાખશે. ”

“ કાંઈ નહિ ભાઈ રાજા વાળા અને વાંદરા ! રીજે તો ગામ આપે અને ખીજે તો જીવતા જવા દે તો પણ સાઈ ! એકે કહ્યું. ”

“ ગમે તે થાય પણ આપણે આ કામ પુર્ણ કર્યા પછી વાત, ”

“ હા--હા--અસ આપણે કામ કરો ફળ જરૂર મળશે. ”

આમ વાતો કરતાં કરતાં તેઓ રાજમાર્ગ છોડી બીજા રસ્તા-
પર આવી ઉભા રહ્યા.

દુર્જનસીંહ હવે ક્યાં જઇશું ? ” તેમાંના એક દુર્જનસીંહ
નામના માણસને પુછ્યું.

“જોને ક્યાં માર્ગ લખ્યો છે ? ” દુર્જનસીંહે જવાબ આપ્યો.

“આમાં તો—સુંદરલાલ રામપ્રસાદ, માંડવીની પોળ. ” આમ
લખ્યું છે ? ”

પેલાએ મજામાંથી કાગળ કાઢ્યો ને તે ઉપર કરેલું સીરનામું
જોઈ તેણે કહ્યું.

“ તો માંડવીની પોળ કય ? ”

“ આપણે ઉભા છીએ તેજ ને ? ”

“ હા—હા—તેજ—! ”

તો ચાલો તપાસ કરો ! આમ બેસી રહે કાંઈ પત્તા મળવાનો
છે ? ” દુર્જનસીંહે જવાબ આપ્યો અને સર્વ તરતજ શોધ
કરવા લાગ્યા.

રત્નગઢનો રાજ્ય મૃદરીપુ બદમાશ અને દારૂડીઓ તેમજ રંડી-
બાજી હતો, તેટલુંજ આ જગ્યાએ કહેવું બસ થશે. તેનો પ્રધાન પુત્ર
સુંદરલાલ ધર્મીષ્ઠ હતો. તેની સ્ત્રી ચંપા ધણીજ હુંશીયાર અને પતિ-
વ્રતા હતી. આગળ ઉપર જે કવિતા આવી ગઈ તે આ જોડાને લાગુ
પડતી હતી.

ચંપાના પિતા કેશવલાલ ધનાઢ્ય હતા. તેથી કહો કે તેને
ચંપા સિવાય કોઈ પણ ફરજદ ન હતું. તેથી પણ કેશવલાલે ચંપાને
ખુબ લડાવી હતી. અને કહેવા લો કે તેને લોકોએ બહેકાવી હતી તેમ
કહેતા પણ સર્વથા ખોટુંજ હતું.

“ ચંપા એટલે ચંપાનું ફુલ ? તમે તો સુખંધી મેળવી હશે ?
તેના કરતાં આ પુલ કંઈક વધારે અને કાંઈ પણ શોધું ન જડે
તેવું ફલ ચંપા ?

તેના મરોડદાર અવયવો અને કાયલ જેવો સુરીલો અવાજ !
ખરેખર—ગમે તેવા હૃદયહીન મનુષ્યને પણ પ્રેમના ઉભરા લાવવા પુરતો
હતો ચંપા ભણવામાં પણ તે હુંશીયાર તે વખતે કન્યાશાળા કે
હાઇસ્કૂલો ન હતી ! પણ ગામડી શાળાઓ હતી તે વખતે આજના
જેવા મોટા પ્રોફેસરો કે વિદ્વાનો ન હતા. પણ મહેતાજીઓ હતા.
ચંપા તેવાની શિષ્યા—તે વખતે લયલા અને મઝનુનાં પુસ્તકો ન હતાં
કે ચંપા તે વાંચીને પ્રેમપાઠ ભણી હશે ? પણ હૃદય તેનું પ્રેમી હતું.

સુંદરલાલ તેમની જ્ઞાતિનો હતો દિવાનનો પુત્ર, અને ભવીષ્યમાં
એ દિવાન થવાનો હતો તે વાત નીવીવાદ—વળા રૂપ રૂપનો ભંડાર !
દૈવ્ય કૃપાથી ગમે તે કારણે તે ભણવા કરતાં લડાયકનો વધુ અ-
ભ્યાસી હતો ! એક વખત સુંદરલાલ ગામનું વર્ણન કરવા નીકળ્યો
અને કુદરતી સીનો જોવામાં તે એટલો અધો ગુંથાઈ ગયો કે તેને
વખતનું પણ ભાનજ ન રહ્યું—તે સીન પાણીના સુંસવાટા કરતો
મહાસાગર ન હતો પણ નદીનો હતોજ અને જંગલ—ખડે જાડે
કરતો તે ત્યાંજ થોભી ગયો.

આ વખતે ચંપા અને સરખી સાહેબાણીઓ પણ ફરવા આવી
હતી. નદીના કિનારાપર સુંદર બાગ હતો. સુંદરલાલ પણ ત્યાં ગયો
ચંપા અને તેની સહીયરો રમત રમવામાં મશ્ગુલ થઈ દાવ છુટ્યો.
ચંપા અધા વિખરાયા દાવ આપનાર છોકરી દોડી. અને તેમાંથી
કોઈને પકડવા વધુ ઉત્સુક હતી. “ અલી ! અવું છું હં કે ? ”
આમ કહી તેણી દોડી. અને સાથે તમામ વિખરાઈ અને સંતાઈ ગઈ.

પેલી છોકરી દોઢદોડી કરી કાઢને પકડી લાવી સુંદરલાલ હજી આ રમત જોતો ન હતો તેનું ધ્યાન તો કાઢ અવનવુંજ દ્રશ્ય જોવામાં મુંઝાયું હતું ! કાણુ જાણે શું જોતો હતો ?

આમ સુંદરલાલ કુદરતી સીનો જોવામાં મશગુલ થયો હતો તેવામાં જીમ આવી બધી છોકરીઓ પણ દોડી અને સુંદરલાલ પણ જગૃત થયો આમ જગૃત થતાં કાનપર હજી જીમ આવતી રહી તેથી તે ત્યાં ગયો અને જીએ છે તો ચંપા બેભાન અવસ્થામાં પડેલી આવી સ્થિતી જોઈ સૌ બાળાઓ ગભરાઈ અને તેના પિતાને ખબર આપવા દોડી ગઈ.

સુંદરલાલ તેનું લાવણ્ય જોઈ ઘડીબર વિચાર મેળ થયો પણ તેની સ્થિતી જોઈ તદ્દયાર થયો. તપાસ કરી તો તેને ઝેરી સાપ કરડ્યો હતો સુંદરલાલના હૃદયમાં ચંપાને જોતાંજ પ્રેમનાંબીજા રોપાયા હતા. તે કેમ ઉભો ફેરે ! તરતજ તેણે પગનો અંગુઠો ચુસ્યો અને જોત જોતામાં ચંપા બાનમાં આવી શરીર મરડી તે ઉભી થઈ પણ પોતાની પાસે એક પરાયા પુરુષને જોઈ તે વિસ્મય થઈ ને ઘડીબર બંને વચ્ચે શાંતિ પથરાઈ પણ હૃદયમાં તો તોફાન થતું હતું ચંપા પણ પ્રેમ બાણથી ધવાઈ રહી હતી.

“ આપ કાણુ છો ? ” શાંતિનો બંગ કરતાં ચંપાએ પુછ્યું.

“ હું દિવાન પુત્ર સુંદરલાલ તમારો ઉપકારી ! ”

“ કેમ મારા ઉપકારી ? ” ચંપા જાણતી હતી છતાં પણ તેણે પુછ્યું,

“ આપ બેભાન અવસ્થામાં હતા તે વખતે આપને મે ઝેર ચુસી બેભાન દસામાંથી બાનમાં લાવી મુકનાર ? કહો હું તમારો ઉપકારી ખરો કે નહિ ? ” સુંદરલાલે પુછ્યું,

“ હા બસ કહો તો ત્યારે એ ઉપકારના બદલામાં હું આપને શું આપું ? ” ચંપાએ શરમાતા પુછ્યું,

“ શું આપ બદલો આપી શકશો ? ” સુંદરલાલે જણાવ્યું.

“ હા યોગ્ય બદલો આપીશ ”

“ તો મારું ગુમ થએલું હૃદય મને મેળવી આપો ? ”

આ સાંભળતાં ચંપા શરમાઇ ગઇ કાંઇ બોલી નહીં બનને પ્રેમી મુગલ ધડીબર સુખ માણવા લાગ્યું.

“ ઓ ચંપા ! આમ કરતાં તેમને બોલાવા જએલી તેની સહચરી સાથે તેના પીતા પાસે આવી પહોંચ્યા ને તેને જગૃત દશમાં જોઇ તે ખુશ થયા.

“ પિતાજી મને બચાવનાર આ ? ” પાસે ઉભેલા સુંદરલાલ તરફ આંગળી કરી ચંપા બોલી

“ કોણ—વીર ? તમારું નામ શું ? ”

“ મારું નામ સુંદરલાલ ! ” પોતાની ઝોળખ આપતાં તેણે કહ્યું

“ સુંદરલાલ દિવાન પુત્ર ? ”

“ હા આપની સમક્ષ હાજર છે ! ”

“ કહો આપના ઉપકારના બદલામાં હું શું આપું ? ”

“ મારે ત્યાં નાણાની ખેટ નથી તેમજ હું કાંઇ તમારા કરતાં નીચા કુળનો નથી..... ” બોલતાં બોલતાં સુંદરલાલ અટકી પડ્યો,

“ હીક છે તે બાબત હું સમજ્યો ચંપાને પુછીને જણાવીશ ! આમ કહી બધા વીખરાયા,

અત્રે ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી કે ટુંક મુદત પછી આ લોકો લગ્નની પવિત્ર અંથથી જોડાયાં.

રત્નમહેનો રાજા ગૃહરીપુ નરાધમ હતો. દારૂડીઓ અને વ્યભી-
ચારી હતો તેનો દલકો ખવાસ હજુરીયો મદનલાલ પણ તેવોજ હતો.
અને કોઈ પણ સારી સ્ત્રી તેની નજરમાં આવે તો રાજાને તેના
વખાણુ સહ કહેતો. કામાંધ રાજા, પ્રજા એટલે પોતાના બાળક તે જીલ્લી
મથો હતો. ફક્ત તેને વિષય વાસના તૃપ્ત કરવા ગમે તેવા કાળા
ધોળા કરવા તે તૈયાર થતો.

રાજા ગૃહરીપુ તેના ખાનગી મહેલમાં હતો અને દારૂને તે પુર
ઝડપથી ખંસાફ આપી રહ્યો હતો તેવામાં મદનલાલ ત્યાં આવ્યો
મદનલાલનું પણ મદ્યપાનથી સન્માન થયું અને ખેઠા.

“ મદનલાલ—કહો આજ કાંઈ સમાચાર ? ” રાજાએ તેને
પુછ્યું. “ હા મહારાજ આજ નવા સમાચાર છે. સાંભળો, હું અત્યારે
માંડવી પોળમાંથી આવું છું. ત્યાં સુંદરલાલની સ્ત્રી અહા ! સખજપરી !
અરે લાવું ! જાણે ઇંદ્ર લોકની અપસરા ! હુકમ હોય તો લાવું ! ”

“ એમજ ત્યારે રાહ થું જોવી ? જવ જલદી આવો ! મદનરાય
આ કામમાં પુર્ણ થાય તો હું તમને દશ હજાર આપીશ ! હાલતો
આ સોનાની કંડીથી રીઝો ! ” આમ કહી રાજાએ પોતાના ગળામાંથી
અણુમોલ હીરા દાર જડેલી સોનાની કંડી આપી અને તે લઈને
મદનલાલ વિદાય થયો.

અને આપણે વાર્તાની શરૂઆતમાં જાણી ગયા કે તે બદમાશો
બીજા કોઈ નહી પણ મદનલાલના મળતીયા દુર્જનસીંહ અને બીજા
ત્રણ જણા આવ્યા આખરે આ ચારે ચંડાળ ચોકડીએ સુંદરલાલનું
મકાન શોધી કહાડ્યું અને બારી વડે તેઓ અંદર દાખલ થયા.

ચંપા આ વખતે ભર નીંદ્રામાં હતી. સુંદરલાલ પણ આ વખતે જાગૃત ક્યાંથી હોય ? નરાધમો અગાસીદારા અંદર પ્રવેશ કરી ચુક્યા હતા. અને ચારે જણા ઉભા રહ્યા.

“ ચાલો ઉભા કેમ રહ્યા છો ? નાંખો દવા ! ”

“ જેવો હુકમ ! ” આમ કહી તેમાંના એકે ચંપાના ખાટલામાં ખેભાન થવાની દવા નાંખી અને ઉંધમાં ને ઉંધમાં દવાદારા કિરણો નાકમાં ગયા અને ચંપા ખેભાન બની. નરાધમોએ તેને ઉપાડી ત્રણે જણા બહાર ઉતરી ગયા અને ચોથાએ પણ ચંપાને જાગવીને ઉતારી અને ચાલતા થયા.

જેત જેતામાં તેઓ એક જંગલમાં આવી પહોંચ્યા અને રાજાએ કરેલ સંકેત મુજબ તેઓ એક જગ્યાએ પહોંચી ગયા સવારે સુંદરલાલ જાગૃત થયા. અને ચંપાને ન જોવાથી ગભરાટમાં પડ્યા. ચંપા ! એટલે સુંદરલાલનું હૃદય ! હૃદય ગુમ થયા પછી મનુષ્ય કેવો હોય ? વાંચક ! તે બાબત તારે વિચાર કરવાનો છે ! ! અને સુંદરલાલની પરિસ્થિતીનો વિચાર કરવાનું કાર્ય તનેજ સોંપું છું. હાલ તો “ ચંપા ગુમ ” આટલુંજ પુરતું છે.

પ્રકરણ બીજું.

મદનરાય.

ગૃહરીપુત્રા રાજ્યની પાર સ્થિતિ સાથે આપણે મદનલાલનો પણ માઠ સંબંધ હોય આપણે તે બાબત જાણેજ છુટકો !

મદનરાય એક ઉચ્ચ કુટુંબી ન હતો નહતો તે ખાનદાન માતા પિતાનો છોકરો ! પણ નીચ જાતનો તેનો પિતા હતો તેનો પિતા દાજી જાતે કોળી હતો. દાજી ગરીબ સ્થિતિનો હતો. તેમ નહિ પણ બીખારીજો હતો. એક વખત દિવાનને ત્યાં દાજી બીખ માંગવા ગયો હતો દિવાન એટલે વૈભવના માણસ પટાવાળાએ તેને રોક્યો, છતાં દાજી ઉભો ન રહ્યો એટલે પટાવાળાએ દાજીનો ફટકો માર્યો દાજી પડ્યો અને જુમ મારી “ઓ બાપ બચાવો—” આ જુમ ચંદર જેઠલા દિવાન અને તેના પુત્રના કાને પડી. તરત દોડતા આવ્યા તેમનું હૃદય દયાથી ભરાય આવ્યું અને દાજીને હાથે ઉપાડી તરતજ પોતાના રૂમમાં લાવ્યા અને ચાકરી કરવા માંડી પણ અભાગી દાજી ન બચ્યો જતાં જતાં તેણે મદનને તેમના શરણે સોંપ્યો અને દાજી આ લોક છોડી પરલોકમાં ચાલતો થયો.

ગમે તેવાની સંગમાં રહો પણ નીચ માણસ પોતાની જાત ઉપર જવાનો કોલથાને ભલે સાબુથી સાફ કરો ગાડે ગાડા ભરીને ગમેતેવી ઉચ્ચ જાતીના સાબુ મંગાવો અને ધુવો પણ તે કાળો તે કાળોજ ! તે કદીપણ ધોળો નહી થવાનો તે નહિજ થવાનો ! કુંગળી અને કસ્તુરી સાથે મુકો તરત કુંગળીની વાસ આવશે દિવાને મદનને

રાખ્યો પાળ્યો. અને મોટો કરી તેને નોકરી પણ અપાવી. અને તે રાગના હળુરીયા તરીકે? સળ તેનું કામ જોઈ ધણા રાજ થયા. હતા અને તેમાંથી તેને પોતાના સાથી તરીકે દરબારમાં બેસવાની રાજ આપી.

નીચને તરતમાં મહાન જગ્યા મળે તો તેને પચેજ નહીં.

હજમને તમો ઉચી જગ્યા આપો તો તે કદી પણ ટકી શકશે નહિ અને ટકે તો તે દરેક ઉપર ન છાજતો કરશે તે પ્રમાણે મહનરાયનું થયું.

મહનરાય ત્યાંથી ધીરે ધીરે દારનો પણ વ્યસની થયો ધણાખરા કહે છે કે ગૃહરીપુ જ્યારથી મહનરાયના સાથીદાર થયા ત્યારથી વધુ ખરાબ થયા. અને પ્રજા તરફ વધુ બેદરકાર બન્યા ! એટલુંજ નહિ પણ વ્યભીચારી પણ થયા.

ગૃહરીપુ પ્રથમ ભક્તિવાન અને પ્રજાને પુત્ર શમાન પાળતો હતો આજથી ત્રીજી સાલ ઉપર પ્રજામાં વધારે દુકાળની ભુમ ઉઠી તે વખતે આ રાગએ પોતાની મહેસુલ માફ કરી એટલું નહિ પણ તીજેરીમાંથી નાણાં કઢાડી આપ્યા હતા જે રાગના પ્રજા વખાણ કરતી હતી કે

“ ધન્ય કૃપાળુ આજ. દીધો અમને નૃપમહારાજ,

દયા તણો અવતાર અને મહા દયાળુરાજ,

ધણું જીવજો એ મહારાજ, તપો અવિચળરાજ,

પાળો પ્રજા સુખમાય ધન્ય અમારારાજ.

પ્રભુ તુજ ધણા ધણાઉપકાર એવા તે વાર.

નૃપ અમારા દયા તણા અવતાર

ભવ શીંધુના સાર.

આ માર્યાના નાના મોટા બાળક અને વૃધ, સ્ત્રી અને પુરુષ કરતા હતા. તે પ્રજા આજ રાજના ત્રાસોની ફરીયાદ કરવા બહાર નીકળી છે તો ધણા તો છેડચોક રાજને બબીયારી કહેતા હતા.

આ વરસ મેઘરાજની કૃપા કાંઈ પણ થઈ ન હતી કયાથી થાય ? જે રાજનો રાજ બબીયારી, દારૂડીઓ, રંડીબાળ હોય ત્યાં મેઘ રાજ પણ કેમ ન કેપે ? છતાં મહારાજએ પ્રજા પાસેથી વીઘોટી લેવા ઠરાવ કર્યો અને માણસોને તે વીઘોટી વસુદ્ધ ન થાય તો તેઓને કેદ રાખવા હુકમ કર્યો.

“ મહારાજ—આ માણસ વીઘોટી આપતો નથી ! ” દરબાર બરાયે હતો તે વખતે મદનરાયે પોતાના માણસદ્વારા રત્નગઢના ખાનદાન કુકુંબના માણસને લાવી હાજર કર્યો, વીઘોટી ઉઘરાવવાનું કામ મદનરાયને સોંપવામાં આવ્યું હતું.

“ કેમ અધ્યા વીઘોટી આપતો નથી ? ”

મહારાજ કૃપા કરો—ત્રીજી સાત્ર વરસાદ ન થયો તે વખતે આપે રહેમ બતાવી હતી. ને તેથી જામેએ આપને ગઈ સાલ બંને વરસની બરી તેમ આ સાલ કરો ! માખાપ ! ” આમ આવનાર માણસ નમી પડ્યો.

“ નહીં બને. કાંઈ રાજની તીજેરી તળીઆ જાકટ થાય ! અને તમારી પાસેથી દાણ અમે જતી કરીએ તે કેમ બને ! ”

આ દીવાનથી ન સહેવાયું તરતજ તે બોલી ઉઠ્યા—

“ બાપુ એક સાલ રાંડોને ઓછી નચવો ! પ્રજા દુઃખમાં ચગદાય ન્યારે રાજમહેલમાં, દરબારમાં, દારૂ અને રાંડો હોય છે ! તો

રાજાએ તો રહેમ કરવી જોઈએ ! રાજા એટલે પ્રજાનો પિતા પ્રજાનો રક્ષક ! ”

“ એટલે તમે શું કહો છો ? ” દાર્ણો ખાસો પીતા પીતા રાજા રાડ પાડી ઉઠ્યા.

“ એટલે એજ—”

“ વધુ જોણતા ના ! જેમ મ્હોડે ચલાવ્યા તેમ વધુ પોતાના શીખ્યા છો કેમ ?

“ મહારાજા સાચા દીવાનની ફરજ છે કે તેણે રાજાને પ્રજાના હિત માટે ગમે તે ભોગે સત્યજ્ઞ કહેવું જ્યારે રાજ્યની તિજ્જે-રીમાંથી નાણું ખુટયું તે વખતે પ્રજા ઉપર કર નાખવા માંડ્યો. તમે તો હજી પણ તમારા નાત્ય અને આ નાશકારક દાર્ણો વ્યસનમાંથી છુટતા નથી ! અધુરામાં પુરૂં વરસાદ ન થયો અને પાક પણ ન થયો એ પણ તમારા પાપે ! ”

“ જાવ-દીવાનજી. મને તમારું ડહાપણ નથી જોઈતું ! હાલને હાલ તમે બહાર જાવ-રાજ્ય બહાર જાવ ! ” રાજા ગુસ્સે થયા. અને દીવાનને રાજ્ય બહારનો હુકમ મળ્યો.

“ બહે હું જાઉં છું-પણ યાદ રાખજો કે મદનરાય રાજ્યનું નામનિશાન ખોશે આપની ઇજ્જત ગુમાવશે. ”

“ બહે બહે-તેમાં તારું શું જાય છે ?

“ દિવાન ચાલી જતા રહ્યા, અને સભા દિંગજ બની ગઈ. કોઈ પણ કળી ન શક્યું કે આ શું થયું ?

“ જેયું રાજાજી મારાપર દિવાનને કેટલો બધો ખાર છે ! અદેખાઈનો સાગર ! ”

“ કાંઈ નહિ ! જા આ ન માને તો છ માસ જેલ મોકલો ? ” તરતજ રાજાએ પેલાને હુકમ કર્યો.

મહેસુલ નહિ ભરનાર રતનમઢનો પ્રખ્યાત વેપારી હતો. પણ આવા સમયમાં આવાનાં ફાંદાં ત્યાં મહેસુલ ક્યાંથી ભરે ? અને આથી તે જેલમાં રહ્યો.

રામપ્રસાદ દિવાન ચતુર અને હોંશીયાર હતાં. પ્રજા તેમને અપુર્વ માનથી જોતી હતી. તેમજ પ્રજાના હિત માટે તે તૈયારજ હતા તેમના ગયા પછી પ્રજાનું શું થશે ? પ્રજા તેમના માટે શોક કરવા લાગી. રામપ્રસાદના ગયા બાદ ઘણી ઘણી વિનંતી કરી ચાક્યા. પણ હકીકતે રાજા તરતજ ખોલી ઉઠ્યો. “ પણ તે કેવો અભીમાની જો તેણે મારી માગી હોત તો આ શીક્ષા તેને સહન કરવી ન પડત. ” રાજા પ્રજાને કહેવા લાગ્યા. અને જણાવ્યું કે દિવાનનું કામ હવેથી ચતુર અને કાબેલ મદનરાય કરશે આની ખુશાલીમાં મદનરાયે શરાખની પ્યાલી ભરવા માંડી અને પીવા માંડી અને ત્યાં બેઠેલા લોકોએ લલકાયું કે—

“ પીઓ શરાખ સ્વર્ગની સ્હેજતદાર ”

ખુશબો સુંદર અને બનો ભરાવદાર.

આનંદ મય જીવની રાખે ન કલેશ કે કંકાશ

રહેવું હોય ખુશબો મહાતો બસ પીઓ શરાખ

આમ નરાધમો પોતાનું કાર્ય કરવામાં ફતેહ પામ્યા મદનરાય કે જેના ઉપકારથી તે આઠસે ઉચ્ચ દરજ્જે ચડ્યો તે મદનરાય કેવો નીચ અને અપકારી નીકળ્યો તે આ ઉપરથી આપણે શીખીશું.

પ્રજામાં મદનરાયનો ત્રાસ ખુબ વધ્યો અને થોડાજ વખતમાં પ્રજા તેનાથી કંટાળી ગઈ હતી. પણ લાચાર જ્યાં રક્ષકજ ભક્ષક થયો ત્યાં વાડ વેલો ખાય ત્યાં ફરીયાદ ક્યાં ? જે થાય તે ખરૂં

પ્રકરણ ત્રીજું

રાજ સલામાં

સુંદરલાલ ઉઠ્યો અને પોતાની પ્રાણપ્રીયા ચંપાને ન જોવાથી આવરો આવરો બની ગયો ધરના ખુણા ખુણા પણ શોધી વળ્યો પણ ચંપા ન મળી “ હાય ચંપા ! માન પ્રાણ ! વહાલી ચંપા ! તું ક્યાં ગઈ ? સંતાપ ગઈ હોય તો બહાર નીકળ તોલરમત સહન કરે તેવી સ્થિતિમાં નથી ! વહાલી મહને તારા વીના કાંઈપણ ચેન પડતું નથી ! અહા ! પણ હજી સુધી કાંઈપણ પતો મળતો નથી ? હાય તે ક્યાં હશે ! તેને કેાણ લઈ ગયું હશે લાવ તેના રૂમમાં જઈ પયારીઓ વીગેરે તપાશું ”

આમ બોલતો બોલતો તે ચંપાના રૂમમાં ગયો ચંપા શેઠાણી હમેશાં પોતાના અંડમાંજ રહેતા હતા પયારી પણ ત્યાં ! બ્યાંથી ચંપા શેઠાણી ગુમ થયા તે જગ્યાએ સુંદરલાલ ખુબ ફેંદી વળ્યો પણ અફસોસ ! તેને પતો મળેજ નહિ ! હવે શું કરવું.

વળી પાછો સ્વગત બડબડવા લાગ્યો—“ પ્રિયા ચંપા તું બ્યાં હો ત્યાંથી સાંભળ ! તલને માઈ આ પ્રેમભયું આલીંગન પવન દારા પહોંચે તે સાથે તું સુંદરલાલની બીપણ પ્રતિજ્ઞા સાંભળી લે. ‘ નરાધમે તારૂં હરણ કરનારાઓને હું બરાબર શીક્ષા આપીશ શીક્ષા આપીશ, તેમ નહિ પણ પુણ્ય વેર લઈશ ! ઓ નરાધમે અચીત માનજો કે હવે તમારા પાપના દહાડા પુણ્યપણે હારાઈ ચુક્યા

છે નહીતર આ સુંદરલાલને સનાવો નહીં ! હા. ચાલ પણ મારા પિતાશ્રીને તે બાબતની ખબર આપું ” આમ બોલતો બોલતો તે લુગડાં પહેરી જવા તૈયાર થયો,

અને તે જોત જોતામાં દરબારમાં આવી પહોંચ્યો. દરબારમાં જતાં રસ્તામાં તેના પિતા મળ્યા. પિતાનું મ્હોં જોઈ તે ગભરાયો. પણ તરતજ પુછ્યું વ્હાલા પિતાજી ! આપનું મુખ ઉદાસ શા માટે ?

“ ખસ-આપણુને રાજ્યમાંથી વ્હાર જવાનો હુકમ છે — સત્યના માટે, ”

“ એમ બલે ! સત્યને ખાતર રાજ્ય હરિશ્ચંદ્રે રાજ્યપાટ ગુમાવ્યું અને પુત્ર રોહીત આ પ્રત્યાક્ષિને વેચી પોતે પણ નીચને ઘેર પાણી ભર્યા વ્હાલા પિતા હંમેશાં સત્ય ને દુખ સહન કરવાનું આવે છે.

“ સત્ય વદતા અવની પરે, દુખનો નહિ પાર છે,

સત્ય ખાતર સો ફકીરી તોજ બેડો પાર છે.

અવની ઉપર બધું પાપ મય, સંસારમાં નજરે પડે.

દુનીયા બધી ગુથાઈ રહી રહી ને પાપની પડખે પડે.

પિતાજી ! પિતાજી ! એ કાંઈ વાતનો શોક કરશો મા ! પણ એક નવી દુઃખદ બીના જણાવની પડે છે ? વ્હાલા પિતા ! પુત્ર શેરમ મુકીને આપને કહેવા માગે છે.....બોલતાં બોલતાં સુંદરલાલની જાળ અટકી ગઈ અને આંખમાંથી ચોધાર આંસુની ધારા વહેવા લાગી.

“ બોલ-પુત્ર-બેટા બોલ ! એનું શું વિપદ વાદળ શીર ઉપર આવી પુડ્યું ! કહેતો ખરો !...આમ રડે તે કાંઈ દી વળે ?

રામપ્રસાદે પણ પોતાની ધીરજ મુકતાં મુકતાં કહ્યું,

“ પિતાજી પિતાજી શું કહેવું ” સુંદરલાલે રડતા સ્વરે કહ્યું.

“ બેટા ધીરજ ધર ! ને ધીરજથી દુખના વાદળ દુર થશે !

બેટા—તું આમ રડીશ તો તારા પિતાની શું દશા થશે ? તે તું જાણે છે ? જેણે તેં ધીરજ આપી ? તેણે તું હાલ કેમ આમ બની ગયે છું ! બેટા બોલ બોલ કહી દે મને તારી આંખનાં આંસુ માંડે હૃદય પીગળાવી દે છે ? બેટા બોલ. એવું તે શું તારી ઉપર દુખનું વાદળ આવી પડ્યું છે ? ”

શું કહું પિતાજી ? મહા ભયંકર કષ્ટ આવી પડ્યું ? હા પિતાજી આપણું ભાગ્ય કઈ બાજુએ છે તેની મને અખર પડતી નથી ! પિતાજી આપણી દશા ઘણી કઠણ છે, ખરી વાત છે કે—

દશા કરે તે દુસ્મન ન કરે,
દુસ્મન શુંકું બાળી રહે,
દશાના દુખનો નહિ પાર,
મોત આવે ન મુકે પાર.

પિતાજી દશા ? દશા ? મહાન કઠન છે ? બાપુ આપણું દુર્ભાગ્ય છે નહિ તો આમજ થાય નહિ ! બાપુ ચંપા જેવી સુકોમળ બાળા આપની આજ્ઞા પાલક પુત્ર વ.....“ બોલતાં બોલતાં સુંદરલાલની ફરીથી જીભ અટકી ગઈ “ બેટા તું મ્હને લલચાવ ! જે બન્યું હોય તે સત્વર જણાવ ? હા દશા તો આપણી કઠણ છે. નહિ તો સત્ય કહેતાં આપણી આ લાલત ? ધર્મ કરતાં ધાડ આવી પડે ? હા બેટા ! શી વાત છે. દશા કરે તે ઓછું ” દશા તો મહા ભુરી વસ્તુ છે. ઘડીમાં રંજડનાર પણ તે દશા ! બેટા સત્વર બોલ ! હવે મારી ધીરજ ખુટી છે ! મારા માથે લજી શું શું થવાનું છે તેની મને અખર પડતી નથી. બેટા ! કહે કહે ! હવે વધુ ન તલસાવ ? ”

સજળ નયને દિવાને તેના પુત્રને કહ્યું.

“ બાપુ, સુકોમળ બાળા ચંપા.....

ચંપા.....ચંપા તને શું થયું ? શું તને તે કાંઈ હર્ષ થયું છે ? આમ બોલતા બોલતા અટકી કેમ પડે છે ?

“ ચંપા ગુમ ! કોઈ બદમાસો તેને ઉપાડી ગયા લાગે છે ! ”

“ હાય ! શું મારી પુત્ર વધુ પણ ગુમ ! ઓ દેવ ! એવું શું કરવા માગે છે. આ પ્રાણી ઉપર કેટલા વાદળ વરસાવવા માગે છે મને તારી કાંઈ ખબર પડતી નથી શું તે તપાસ કરી ? ” રડતાં રડતાં રામપ્રસાદે પુછ્યું.

“ બાપુજી ! તપાસ ક્યાં કરવી, તેજ મ્હને ખબર પડતી નથી.

“ હા હું ચોકસ માનું છું કે આ બધો જુદમ રાજ તરફથી કરવામાં આવ્યો જણાય છે ! ”

“ શું રાજ તેવો નિર્દય થયો ? રાજ પ્રજાની વહુ પુત્રી ઉપર અત્યાચાર કરવા લાગ્યો બહાલા પિતાજી ! જો તેમ હશે તો જુમી રસાતાળ જશે ! મેઘરાજ કોપશે, રાજ એટલે રક્ષક ! પ્રજાનો પિતા ! તે કદી આવો થાયજ નહી ! ”

“ ચોકસજ આ કારસ્થાન રાજનું તેના હજુરીયા મદનરાયનું જણાય છે ! ”

શું આપણું ખાઈ તૈયાર થએલો આપણા પ્રતાપે આવિ ઉંચો ચડેલો નીચ મદનરાય ! આવો નરાધમ, નીચ નીકળ્યો. દુધ પાષ સાપ ઉછેર્યો તે આપણને ડસવા માટે ? આપુ ના ના તેવું થાય નહી ? મદનરાય પોતાના પાળકના પુત્રની સ્ત્રી ઉપર આવો કુર અનેજ નહી ! ”

“ હા મને ચોકસ ખાત્રી છે ! ગઈ કાલ રાત્રીના વાત ચાલતી હતી. તે વાત એ હતી અને તે કોઈ સ્ત્રીને પકડવાની જાળ હતી. તે ચોકસ છે ? ”

“ તો તમે શી રીતે જાણ્યું ? ”

“ સાંભળ બેટા ! ” આમ કહી દિવાને ગઘ કાલની વાત કહેવા માંડી. “રાજા પોતાના મંડપમાં બેઠો બેઠો દારૂના પ્યાલા ગટ ગટાવી રહ્યો હતો તેવામાં મહનરાય ત્યાં આવ્યો. અને કાંઈક માનની વાતો ચાલતી હતી. હું બારણા આગળ બિભો રહ્યો હતો. તેથી મારા કાને “ આજ રાત્રે ” આમ કહી રાજાએ તેને સોનાની કંઠી પણ તે કામ પુર્ણ કરવા આપી હતી. ”

“ઓ નરાધમ મહનરાય ત્યારે તો તમારું આવી બન્યું તે ખાત્રીથી સમજજો ” સુંદરલાલે હાથમાં તરવાર લેતાં ગુસ્સાથી કહ્યું.

“ બેટા ! શાંત થા ! ઉતાવળ કરવામાં કાંઈ માલ નથી ! ઉતાવળે આંખા ન પાકે ધીરે કામ કરવાનું છે પણ તે પહેલા તો આપણે દેશવટે નીકળવાનું છે. ” “હા બાપુ તમે દેશવટાની તૈયારી કરો, હું દરબારમાં જઈ આવું અને તે બાબતની તપાસ પણ કરતો આવું ? ! આમ કહી તેઓ વિખરાયા.

સુંદરલાલ તેના પિતાના વચન સુણી ગુસ્સામાંને ગુસ્સામાં ત્યાંથી રાજદરબાર તરફ ચાલ્યો ધડીમાં તે તરવારની મુઠપર હાથ મુકતો તો ધડીમાં મુઠ પર તાલ દેતો વળી ધડીમાં તે મનમાં કાંઈક ગગ્ગુચ્છનેા હતો “ ઓ નીચ પિશાચો ? શું તમેજ આવા થયા છો ? પ્રભુ તેમના આવા કાર્ય કેમ સાંખી રહેશે ! જરૂર પ્રભુ તેમને સજા કરશે પ્રભુ તો કરશે ત્યારે કરશે પણ મ્હારે કેમ ખેસાં રહેવું જોઈએ ? શું બાવલો છું, હિયકાર છું ? ના ના મારે પણ પુરુષાર્થ કર્યેજ છુટકો ? હું પણ તે પાપીને શા માટે જતો કરું ? હાથ પણ શું રાજા પણ ભ્રષ્ટ બુદ્ધિનો થયો ? શું પ્રજાની વહુ દીકરી પર તે પણ દોષો છે. કુતંગી કરી રહ્યા છે ! હા ! ઓ પ્રભો ! હવે શું થશે ? મારા પ્યારો રતનગઢની શી સ્થિતી થશે ? જો મારું ચાલે તો પ્રજાને આ

વાતની જાણ કરી પ્રજામાં બંડ ઉઠાવું અને રાજા ઉપર બંડ થાય
 પ્રજામાંથી કોઈ પણ મહેસુલ ન આપે ! અને સહન્ય તમામ રાજાના
 હુકમનો અનાદર કરી-રાજા સામે હથીઆર ધારણ કરી ઉભા રહે !
 અને રાજાના પાટવી કુંવર રીપુદમનસિંહને રાજગાદી અપાવું ! પણ
 હાથાર ! અત્યારે તો સિંહ પોતે વિયોગના દુખથી રીયાઝ રહ્યો છે
 ત્યાં તેને કોની પડી હોય ! હા પણ ખ્યારા રત્નગઢના મનુષ્યો અત્યારે
 મનુષ્ય તો નથી પણ આ ઝાડલુમિ અને આકાશમાં ઉડતાં પક્ષીઓ
 પીગેરે શબળો એક વખત એવો લાવીશ કે રત્નગઢની ગાદી પર
 રીપુદમનસિંહનો ડંકો વાગે ! અને રંડીબાજ રાજા જેલમાં રહે
 જ્યાં સુધી મારી પ્રતિજ્ઞા પુર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી મારે કમ્મર પર
 તલવાર લટકાવવી હરામ છે ! હરામ છે નહિ પણ તેને બાંધવી પણ
 હરામ છે ? ” આમ બોલતો બોલતો તે આગળ ચાલવા લાગ્યો
 વળી બે હાથ જોડી ઉંચા આકાશ ભણી નજર કરી તે બોલ્યો ”
 દીન દયાળુ મને મારી પ્રતિજ્ઞા પુર્ણ કરવાનું સંપુર્ણ બળ દેજે !
 પ્રજાના સુખ ખાતર મને મારા સુખનો ત્યાગ કરવાની તું પ્રેરણા
 કર ! દયાળુ તું મને બળ આપજે તારો બાળક વારંવાર કરમરી
 તારી પાસે તેજ માગે છે, ” આમ બોલતો બોલતો તે દરબાર
 આગળ આવી પહોંચ્યો દરબારીએ તેમને નમન કર્યું પણ ગુસ્સા
 અને ક્રોધની લાગણીથી ભરેલો સુંદરલાલ કોઈપણ બાળુએ નજર કર્યા
 વગર સંધિ દરબારમાં ચાલ્યો ગયો દરબારી જનો તેના તરફ નજર
 માંડી તે જોઈ રહ્યા આ વખતે રામ જેવો દેખાતો હતો મહનરાય
 તેને જોઈ ગભરાયો પાપી હમેશાં બીકણુજ હોય ? સુંદરલાલને ત્યાં
 હજાર જોઈને મહનરાય ગભરાયો દાડનો ભરાતો ખાસો પણ પીવો
 છોડી દઈ તે ચાલવા લાગ્યા સુંદરલાલે તેને પકડ્યો અને ધમકાવ્યો

ને પુછ્યું ‘નરાધમ તારા અન્નદાતાનું ભુકું કરવા તૈયાર થયો તને ખબર છે બીખારીપણામાંથી ત્હને આ દશા પર લાવનાર કોણ ?’ ત્હમે.....” બીતાં બીતાં જવાબ આપ્યો.

“સાચું બોલ ગઇ રાત્રે તમે શું કયું છે ?”

“અમ્હેં કાંઇપણ કયું નથી ? આ બાપુ હતા ?” આમકહી તેણે બાપુ તરફ નજર કરી રાજ્યએ કહ્યું. “તેણે ગઈ રાત્રે કાંઇપણ કયું નથી. આખી રાત્રી તે મારી પાસેજ રહ્યો હતો.”

“રાજ્યજી આપ સાચું બોલોજ નહીં ! આપના માટેજ આ બધું કારસ્થાન રચાયું હતું અને પુણ્ય થયું છે !” સુંદરલાલ ક્રોધમાંને ક્રોધમાં બોલી ઉઠ્યો.

“શું મારા માટે હું એવો અકલવગરનો નથી ? સુંદર બોલતાં વિચાર કર ! તારા આપને રાજ બહાર જવાનો હુકમ કર્યો છે. “હા મ્હને ખબર છે હું તુરતજ બહાર જઈ છું પણ તે પહેલાં આ નીમકદરામને હું યમદાર પડોંચાડી દઉં” આમ કહી તુરત તેણે તરવાર મ્યાનમાંથી કઢાડી અને પાપી મંદનરાય પર ઉગામી અને જોત જોતામાં જાણે હમણાં તેના માથા ઉપર ફરી વળશે અને મંદનરાયનું મસ્તક ધડથી ભુકું થશે પણ તે પહેલાંજ પાછળથી રાજસેવકાએ આવી સુંદરલાલને પકડ્યો અને તરવાર હાથમાંથી ઝૂંટવી લીધી

“સુંદરલાલ ત્હમે દિવાન પુત્ર છો ! તેથી માનસર કહેવામાં આવે છે કે ત્હમે બહાર જાવ ! નીચ રાજ્યદ્રોહી મારા રાજ્યમાં ન જોઇએ ! ત્હમે જાણો છો કે હમણાંતો પ્રધાન મંદનરાય છે વળી તેનું ખુન કરવાની તમે કોશીશ કરી હા ! ખરે મારા સેવકો ત્યાં ન આવી પહોંચ્યા હોત તો તમે ખુન કરત ! પણ તે બધું હું તમને દયાને ખાતર છોડી દઇ જતા કંઈ છું ?” ફરીથી યાદ રાખજો કે રાજ્યમાં

પગ મુકતા ના ! નહિતો મારા સેવકોને મારે ન છુટકે હુકમ આપવો પડશે અને તેથી તમે નાહક જેવમાં પડશો ? ”

“ મહારાજ મારે તમારી દયા ન જોઈએ ! પાપીઓનું પાપ તેની મેલેજ ખુલ્લું થશે. પ્રજા દ્રોહી થવું તે કરતાં રાજ્ય દ્રોહી થવું તે ખણ્ણજ સાઈ છે. મહારાજ પ્રજાને લીધેજ રાજ્ય છે ! આજે નહિં પણ કાલે સત્યનો વિજય થશે ! થશે ને થશે ! તે સત્યના આતર પ્રજાપર થતા અસહ્ય જુદ્ધો. આતર પણ મારે તેની સામે થવું જોઈએ ? ”

સુંદર તું વણીક પુત્ર છો ? લડવાની તાકાત ત્હમારામાં ન હોય છતાં પણ ત્હમે આ બોલો છો તે અયોગ્ય છે અને મારા લડાવેલા લાડનું પરિણામ છે. નહિ તો સુંદર કદીપણ બોલો ? સુંદર તો મારે રીપુદમનનો બીજો ભાઈ.

“ રાજ્ય કદી પણ પુત્રની સ્ત્રીપર કુદ્રષ્ટી ન કરે ને કરે તો પુત્રે પણ પિતા સામે થવું જોઈએ ? ત્હમે મારાં પિતા છો ? હું આપનો પુત્ર છું પણ નીચ અવાસ કોઈ મહનરાયની સોગતથી આપ શુદ્ધિહીન થયા છો પ્રજાની વહુ દીકરીની ધર્મિષ્ટ રાજના રાજ્યમાં લાજ લુટાય બે આગર થાય ? તે રાજને શરમાવા જેવું છે ? તે સત્ય કહેવા આતર મારે આપને જુવાબો આપવા પડ્યા છે ” શાંત પડતો સુંદરદાસ બોલ્યો.

આથી પાપી મહનરાય પુનઃ ગભરાયો ને જવા તૈયાર થયાં ચાર પાંચ ડગ ભરી તે જવા લાગ્યો પણ તરતજ સુંદરદાસ તાડુકી ઉઠ્યો અને બોલ્યો “ અધ્યા નરાધમ ! ત્યાંથી એક પણ ડગ ભર્યું તો મર્યોજ જાણુજે ! ” અને તરતજ મહનરાય થોભ્યો પણ પાપાચારમાં ટુટેલો હોઈ તેની આગળ ઉભા રહેવાની તેની શક્તિ ક્યાંથી હોય ?

ચમ થરથર ધુળવા લાગ્યા ! આખું શરીર કંપવા લાગ્યું અને પાછો જવા માંડ્યો તેને જોઇ સુંદરલાલ તરત કુદ્યો અને તેનું કાંકુ પકડી રાજ સભામાં ઉભો કર્યો.

જો તારે મોતના પંજમાંથી બચવું હોય તો સત્ય કહી દે કે તેં ચંપાને ક્યાં સંતાડી છે ? ” તરવાર હાથમાં કહાડી સુંદરલાલે પુછવા માંડ્યું.

“ મને કોઇપણ પ્રકારની ખબર ચંપાના બાબતની ખબર નથી. તેમ ચંપાના ક્યાં છે ? તેની પણ ખબર નથી ” તેવો જવાબ આપ્યો.

આખી સભા ચંપા ગુમના સમાચાર જાણી દીલગીર થઈ અને બારે ગમગીની પથરાઇ રહી. રાજ ગૃહરીપુ તો આ બધો સમય પુતળા સમાન બેસીજ રહ્યો.

“ શું તું ખરું નહિ કહે ? ” સુંદરલાલે દાટી દેતાં કહ્યું, “ પણ હું જાણતો હોઉં તો કહું ને ? ”

એમ ત્યારે લેતોજ નીચ ! પ્રજના લોહી તરસ્યા લે હવે તારા પ્રભુનું સ્મરણ કરી લે ! ” આમ કહી તેણે તરવાર ખેંચી રાજ્યએ આ જોઇ પોતાના હાથ વતી તાળી પાડી અને સિપાઇઓ તૈયાર થઇ ત્યાં જઇ પહોંચ્યા. અને જોત જોતામાં સુંદરલાલના હાથમાંથી તરવાર ઝૂંટવી લઇ તેને પકડ્યો. અને રાજ્યએ તેને હાથકડી સહ જેલમાં નાખવાનો હુકમ કર્યો સુંદરલાલ જેલને બોગ બન્યો.

અહીં તેના પીતા તેની રાહ જોઇ રહ્યા પણ સુંદર પાછો નહીં આવવાથી તેમને ચીંતા થતા માંડી “ શું થયું હશે ? સુંદર કોથી અને ઉદ્ધત છે ! બચ્યું છે વધુ બોલ્યો હશે.

પણ ત્યાં તેનું કાણુ ? તેના શા હાલ થયા હશે ? મારાથી જવાય પણ નહી. કારણ કે મ્હને તો દેશવટો મળ્યો છે ! વળી મારી પુત્રવધુ ચંપાનું શું થયું હશે નરાધમો! તેને સતાવશે, તેનું શીયળ ભ્રષ્ટ કરવા પ્રયત્નો કરશે ! પણ હું શું કરી શકું પ્રભુ તેનું રક્ષણ કરજો ! દીનાનાથ સુર્ય દેવતા ! પ્રભુ મારી ઇચ્છા હવે તારા હાથમાં મારા પુત્રનું પણ તું રક્ષણ કરજો ! હાય ! પણ તે કેમ ન આવ્યો ? મારું હૃદય ચીરાય છે ? જરૂર કાંઈ નવા જીની થઈ હશે ? હશે જે થયું હોય તે ખરું ! લાવ લાવ હું પણ તપાસ કરવા જઈ હું મદદ છું હજી હાથે ચુડીઓ નથી પહેરી ? ભલે દુશ્મનો મને મારી નાખે ? દુનીયામાં એકજ વખત મરવું છે ? તો પછી શા માટે વીર-તાથી ન મરવું ? આયલાપણાથી મરવું તે કરતા બહેતર છે કે ધર્મના ખાતર પ્રજ્ઞના સુખના ખાતર રણમાં લડતા લડતા મરવું ?

આમ કહી તેણે પોતાની તરવાર લીધી અને જોત-જોતામાં તે બહાર નીકળી પડ્યા હવે થાય તે ખરું ! શુંદર કેદ સપડાયો મદનરાય પણ તેનાથી બહીવા લાગ્યો પણ રાગએ તેને શાંતવન આપ્યું. ત્યારે તેના હૃદયનો ફડફડાટ મટ્યો.

પ્રકરણ ૪ થું

હુબોના હાથમાં.

ચંપા ગુમ થઈ તે આપણે જાણી ગયા તેને ઉપાડી જનાર બદમાશો અંધારામાંને અંધારામાં ક્યાંય પણ ચાલતા થયા. પણ આપણે તો તેની પાછળ ધાઓ તેને ખુબ ચાલતાં ચાલતાં એક મદા ભયાનક જગ્યામાં આવી પહોંચ્યા. તે ભયંકર ધાકુ મહાન વન હતું શીયાળવા પોતાની ભયાનક ચીસથી ધરા ધુબવી રહ્યા હતા. વનચર પ્રાણીઓનો ઉત્પાત અતુલ હતો શીયાળાની કકડતી ઠંડીમાં વનરાજો પણ વીકરાળ ત્રાડ પાડતાં આખું વન ગળવી મુકતા; વળી વનરાજો માંહો માંહે લડી મરતા હતા. તેના ત્રાપ અને ભયાનક અવાજો આખું વન ગળવી મુકતા અને વનચરો પણ અવન કલ્પાંત કરતા.

પેલી ચંડાળ ચોકડી ત્યાંથી પોતાનો રસ્તો પસાર કરવા લાગી માંહોમાંહે તેઓ આનંદ જનક શબ્દો બોલતા હતા. અને જાણે પોતે મહાન કાર્ય કર્યું હોય તેમ આનંદ અને ઉદ્ધાશથી તે જતા હતા.

“ હોસ્તો કામ તો ફતેહ ! એ મહારાજ રીજને થું આપશે ? તે આપણે જોવાનું છે ? ”

“ હા તે ખરું પણ મારા પેટમાં અત્યારથી તેલ રેડાયું છે ? ”

“ કારણ ? ”

“ કારણ ? તે વળી તારો બાપ સુંદર કાંઈ જોય તેવો નથી ? ”
તે સવારે થું કરશે ?

“ હે આ વળી પરોપકારની પુંછડી તો ? આપણે તો જોવાનું શું કારણ ? ”

“ અરે વાહ ! રાજના આવા કાર્યો રાજ્યની પ્રકીર્તના ચીન્હો છે. ”

“ અરે ! વાહ જોશી મહારાજ વાહ ! ત્હમે પણ જોષ જોતાં ક્યાંથી શીખ્યા ?

“ હવે ચનાર હોય તે થાય ? પણ આપણે બહુ ચોક્કસાઇ કરવાની છે ! સુંદરના હાથમાં કોઇ પણ રીતે ન સપડાઇએ તે જોવાનું છે ! નહિ તો મોત આવશે સુંદર જતો કરે તેમ નથી તો ! વળી દિવાનનો પુત્ર !

“ સુંદર દિવાનનો પુત્ર કાલ સવારે દીવાનગીરી તેમની નાસી જવાની છે ખાત્રી રાખજો. ”

એમ ત્યારે તો કહેલ ! પછી કોઇપણ જાતનો વાંધો નથી ?

આમ વાતોમાંને વાતોમાં તેઓ એક મહેલ આગળ આવી પહોંચ્યા અને ચારે જણાં થોભ્યા તેમાંના એક કે જેના શીર પર ગાંસડી હતી તેણે કહ્યું “ ચાલ બારણું ખોલ ! ”

આજ્ઞા થતાં તરતજ દ્વાર ખુલ્યા ચંડાળ ચોકડી અંદર ગઇ અને બારણા પાછા વાંચી દીધાં.

“ ચાલો આંતે મુકી આવશું ના ”

“ ના ના પણ પ્રથમ આપણે ઠંડીમાંથી આવ્યા છીએ તો જરી ગરમાવો કરીએ ? ” તેમાંના એકેએક.

“ હા અને લગીર આ રમણીનું મુખ પણ જોઇએ ? ”

“ જોથી સર્વની મરણ ” આમ કહી ચારેજણ બેઠા અને તેમાંના એકે દારનો શીશો રળુ કર્યો અને ચારે નરાધમો દાર પીવામાં મશગુલ થયા.

“ હાશ, હવે કંઈક ગરમાવો થયો અત્યાર સુધી તો ઠંડીમાં મરી ગયા મારા બાપ ઠંડી ખુબ પડે છે ! ” એકે દારૂનો ખાલો પીતા પીતા કહ્યું.

“ હા અને ઠંડકને દુર કરી નવું તેજ આપનાર આ આન્ડી

“ જુઓ તો ખરા મુખાં લોકો બીયારા દારૂને વગોવે છે ! કેવું સુંદર પીણું અમૃત સમાન પીતા પીતાંજ અમુલ આનંદ ઉત્પન્ન થાય ! છતાં બીયારીને લોકો વગોવ વગોવ કરે છે ! હાય દુનિયા પણ કેવી છે ! નહિ તો આમ થાય !

“ ખરી વાત છે ચાર દારૂ તો સ્વર્ગનું દારૂ ! અને તેની શું ખુશખો ! લુખ ન લાગી હોય તો પણ તેને કકડીને લુખ કામે નવું તેજ આપે ! નવું બળ આપે ! અહા ! તેના શા વખાણ કરે ખરેખર દારૂતો—

દારૂ તણી બધીદારી જગમાં નહી તેની જોડ
દારૂ સમ પીણું નહિ મળશે નહિ બીજી જોડ
દારૂ એતો દારૂજ છે તેના કરે શું હું વખાણ.
જીવન નવું પામવા પીઓ દારૂ પ્રમાણ
મિત્રો તમે સહુ ઢીચજો દારૂ તણો નહિ પાર
પીને સુખમા રહો જીવન તણુ મુખ્ય એ છે દારૂ

અને બધાય આ ધુનમાં ગાવા લાગ્યા ને જાણે મોટા ઉત્સાહમાં આવી ન ગયા હોય તેમ થયું હતુ લે લે હવે પી આમ કરતાં કરતાં તેમણે જાન પણ ખોયું અને ત્યાંને ત્યાં ઢળી પડ્યા પાસે ચંપાની પોટલી પણ પડી હતી પણ હજી તે જાનમાં આવી નહતી બહાર સુર્યના કિરણો પથરાઇ રહ્યા હતા પ્રભુ પ્રભાકર પોતાના

સંપૂર્ણ તેજથી અવની પર આવી અવનીના માણસોને ઉલ્લસ માટે જગાડવા કટીબદ્ધ થયા પોતાનો રથ આવતાં પહેલાં ઉપા પ્રગટી. અને લાલ પીળા રંગના સાથીઆ પુરી બાનુદેવની સ્વારી આવે છે તે જાહેર કર્યું.

કુકડાઓ પણ બાનુદેવના આગળ તેની છઠી પોંકારવા કુકરે કુક કરી રહ્યા અને ઉલ્લસી મનુષ્યો પણ ઉઠી પોતે જવા તૈયાર થયા ચંપા જે ખંડમાં હતી તે ખંડમાં સૂર્યના કિરણો ગયા. અને પોટલા માં બંધાયેલી ચંપા બાનમાં આવી. પોટલું છુટ્યું અને ચંપા આળસ મરડી ઉભી થઈ પોતે આ અજાણી જગ્યા જોઈ અજાણ્ય થઈ અને કંઈ જગ્યાએ છે તે જાણવા તેનું હૃદય આતુર થયું પાસે પેલા ચાર માણસોને જોઈ તે મામલો કળી ગઈ દારીઆઓ પણ આમતેમ લોટતાં કાંઈક બોલી રહ્યા હતા. ગણગણી રહ્યા હતા. ચંપા ત્યાંની પરિસ્થિતિ જાણી ગઈ અને તેમાંના એકની કમરેથી આવનાર આ સતિની સામે થવા કટાર ખેંચી અને મારવા જવા તકયાર થઈ પણ વળી તેનું દીલ ખચકાયું તોયે તેવી પણ દયાળુ હતી. કટાર પાછી પોતાની સાડીના પાલવમાં સંતાડી અને ત્યાંથી પલાયન થવા તકયાર થઈ.

આરણું ઉઘાડ્યું અને જવા તકયાર થઈ બહાર નીકળી તે બહાર જાય છે તે પહેલાં તે ચાર જણામાંનો એક જન્મૂત થયો. આમ તેમ જોઈ ગાંસડી ન જોવાથી ગભરાયો. ચારે જણા જન્મૂત થયા ચંપા પણ જોત જતામાં ત્યાં સંતાઈ ગઈ. ચારેજણા બહાવળા બહાવળા ઉઠ્યા અને કરેલી બધી મહેનત પરપૂછ કરવાથી તેમને નીશા ઉતરી અને ચંપાને શોધવા તે તકયાર થયા; આખું ઘર શોધી વળ્યા પણ ઉપર ટપકે તપાસ કરવાથી ચંપાનો પતો ન મળ્યો તે ન મળ્યો.

“ હવે શું કરશું ? ધારેલી બધી બાજુ ઉઘી વળસે ! વળા મહારાજ પધારશે અને ધુળ પર લીંપણુ જેવું થશે ! ” આખરે તપાસી તેમના એકે કહ્યું.

“ શું શું કરશું ” તપાસ કરો બહાર નીકળી બહુતો હજી અહીંજ હશે તે ક્યાં નાસી જવાની હતી ? એન બચાવક છે ! કોઇના આપથી પણ જવાય નહીં તો શું સ્ત્રી જાતી શી રીતે જઇ શકે ? ” તેમના એકે સલાહ આપી.

“ હા ! હા ! તપાસ કરો જલ્દી તપાસ કરો ! નહીતો નાસી જશે ” બીજાએ પણ તત્પરતા બતાવી. અને સહુ જવા તક્યાર થયા અને જોતજોતામાં તેઓ તપાસ અર્થે બહાર નીકળ્યા.

તેમની આવી મુર્ખતાપર ચંપા હસી. તેઓના ગયા બાદ ત્યાંથી નાસી જવાનો વિચાર કર્યો પણ હજી પોતે ક્યાં છે ? શા કારણથી અહીં લાવવામાં આવી છે તે જાણવા તેનું હૃદય તલપાપડ થઇ રહ્યું. અને તેથી તે ન નાહી. તેઓના ગયા બાદ તેણે આખા મહેલમાં તપાસ કરી તો મહેલ રાજ રાજેશ્રી જેવો જણાયો, વચમાં કુવારો હતો ને તેના ઉપર મહારાજ ગૃહરીપુત્રી તસ્વીર હતી આજુબાજુ આંખને પણ ગમી જાય એવો બાગ હતો. સુંદર બાગમાં ફરતા ચારે બાજુ આંકડા હતા. અને ગમે તેવા ઉદ્વેગવાળા માણસને પણ ત્યાં ઘડીબર શાંતિ મળે તેમ હતું ! આ બનાવો જોતાં ખરેખર દરેકને શાંતિ મળતી. ખરેખર ચંપાને પણ શાંતિ મળી ! અને ત્યાંની લીલોતરી જોવામાં તે તક્ષીન થઇ અને ઘડીરબરના માટે પોતાનું દુખ છુલી ગઇ. પણ એકાન્ત મળતાં પોતાના પ્રિયનો વીરહ સાચી રહ્યો અને તે તત્કાળ બબડી ઉઠી “ હાય પણ મહેને અહીં દુખે. શા માટે ઉપાડી લાવ્યા હશે ? મારા પતિનું

શું થયું હશે ? મારા વિરહથી તેમની સ્થિતિ કેવી હશે ? ઓ ભગવાન ! ત્હારું મ્હેં શું બગાડયું હતું ! મને શા કારણે આ જગ્યાએ લાવવામાં આવી છે ! નરાધમો કેણુ છે ! આ છખી પરથી તો માણુમ પડે છે કે મહારાજનો મ્હેલ હશે ! પણ મહારાજ શા માટે મ્હને અહીં લાવે ! શું આ તેમના નોકરો હશે ! હા ! હા ! તેમજ કંઈ છે ? ”

“ પકડો તે રાંડ ! હુઆ અહીંજ છે ? ” ચંપાની વિચાર માળા તૂટી અને તેને શોધતા ગયેલા માણુસો થાકીને ત્યાંથી પાછા આવ્યા પણ ચંપાને મહેલમાં જોઈ પાછા ખુશ થયા.

“ હાસ રંડાએ ખુબ રખડાયા ! ” થાકી તે બેસતા બેસતા તેણે કહ્યું.

“ ચાલો ચાર ગમે તે થયું પણ પાર તો પડ્યો. નહી તો કાર્ય કરાવ્યું બધું ધુળમળત ? ” તેમાંના એકે કહ્યું.

“ મ્હને અહીં શા માટે લાવવામાં આવી છે. ? વળી તમે કેણુ છો ? ” ચંપાએ તરતજ દમામથી પૂછ્યું તેના જુવાબમાં તેઓ માત્ર હસ્યાં તેને હસતાં જોઈને વધુ ચીડાઈ અને પૂછ્યું.

“ પણ જવાબ આપવાનું બંધ રાખી હસવાનું કારણ ? શું હું પૂછું છું તે અયોગ્ય જણાય છે ? ”

“ હા બાઈ તેમજ છે તમારા ભાગ્યનો સીતારો એવો જણાય છે ! તેમાંના એકે ગંભીર મુખમુદ્રા રાખીને કહ્યું.

“ શું હું ગરીબ હતી કે મારા ભાગ્યનો સીતારો ચળકતો ? ચંપા મને મારા પતિદેવથી વિખુટી પાડવાનું શું પ્રયોજન ? ” ચંપા શેઠાણીએ રૂબારૂથી કહ્યું.

“ પાડવાનું કારણ ગૃહરીપુનું મહારાણી પદ મેળવવા ખાતરને

તેમ થાય તો આ સેવકોને યાદ કરજો” તેમાંના એકે તેને મશ્કરીમાં ઢિડાવવા પ્રયત્ન કર્યા.

“ ચુપ નરાધમ ! ગૃહરીપુ તો પ્રજ્ઞના પિતા છે તે કદી પણ કાંઈ સ્ત્રી ઉપર હુમલો કરેજ નહિ તેમ થાય તો પૃથ્વી રસાતાળ જાય. રાજા રાવણે પોતાનું રાજ્ય ખોયું છે દુશાશન દુર્યોધનાદિ પણ તેનાથીજ મરણ પામ્યા. આ દાખલાઓ તેમને બતાવવા પડતા નથી ? તો પછી જ્ઞાતી રાજા શું પોતાની પુત્રીની લગ્ન લુંટવા તૈયાર થાય. ખરું કે ? ના ના દુષ્ટો હું કદી માનતી નથી. નરાધમો તમેજ કાંઈ પ્રપંચ કર્યો લાગે છે ? સાચુ કહો મને શા માટે અહીં લાવવામાં આવી છે ! તે હું જાણુવા માગું છું ?

અંપાએ રાજાના વખાણ કરતાં કહ્યું.

અમે સાચુ કહીએ છીએ કે મહારાજા ગૃહરીપુની આજ્ઞા પ્રમાણે—તેમના હુકમથી અમે તમને અહીં લાવ્યા છીએ. અને તેમ મદનરાયના કહેવાથી મદનરાયે આપના રૂપના વખાણ મહારાજા આગળ કર્યાં અને હુકમ પ્રમાણે અમે અહીં લાવ્યા છીએ.” તેમાંના એકે સ્વીસ્તર જણાવી દીધું.

“ હાય ! શું પ્રજ્ઞનો પિતા પણ આવો થયો ! અને તેમ દુષ્ટ નરાધમ મદનરાયની નીચ શીખવણીથી ! ઓ પ્રભુ ! પિતા જ્યાં દોષો ત્યાં ફરીઆદ કર્યા ! રક્ષક બક્ષક થયો ! ત્યાં શું કરવું ! ઓ પ્રભુ તુંજ મારી લાજ રાખનાર છું ? દયાળુ તેં સતી દ્રૌપદીના નવ-સોને નવાણું ચીર પુર્યા તો અહીં તો ચીર પુરવાના નથી પણ મારું શીયળ ! તારેજ સાચવવાનું છે ! સહીંદ્રીનું સતીત્વ તેં સાચવ્યું તેવું મારું તું કેમ નહિ સાચવે ! દયાળુ હવે તું કરે તે ખરું ! ” અંપાએ મનમાંજ તે દયાળુની સ્તુતિ કરી.

“ ચાલ હવે તેને અહીંજ રહેવા દો ’ શાંતિનો ભંમ કરતા તે ટાળીમાંના નાયકે બીજાઓને ઉદ્દેશીને જણાવ્યું.

“ હા ચાલો હવે આપણું કાર્ય પથ પાલુ છે ! પણ અહીંથી નાસીતો નહિ જાય ? ”

“ નાસીને ક્યાં જશે ! જહાન્નમમાં ? ” સરદારે કહ્યું.

“ રાજાજીને ખબર આપીને ઇનામ મેળવવામાં હવે આપણે દીલ સા મારે કરવી ચાલો જલદી ! જલદી કરો ’ આમ કહી તે સર્વ ચાલી નીકળ્યા. બારણે તાળુ દીધું અને ચંપાને મહેલમાંજ માથુવાનું કહી તેઓ ચાલતા હતા અને જોતા જોતા એ ભયથી ભરેલું વિકાળ પશુ વાળા વનમાં ચંપાને એકલી છોડીને ચાલતા થયા અને ઇનામો મેળવવા અતુલ આનંદના પ્રવાહમાં ગૃહપુરીના રાજ્ય દરબારમાં પણ હાજર થયા અને ચંપાનું કામ પુર્ણ થયું છે. તે જણાવી દીધું. ? ”

પ્રકરણ પાંચમું.

અખાતકાર

અયો ન્યાં રાય એવો ત્યાં અરે ! ફરીઆદ ક્યાં કરવી ?

અયો બક્ષક મટી રક્ષક કહો ફરીઆદ ક્યાં કરવી ?

પાકયો ન્યાં પાય માણસનો કહો ચાલે પછી ક્યાંથી ?

દુનીયાદારીની રીતો શીખ્યા વીણ ચાલવું ક્યાંથી ?

રાજા ગૃહપુરીને તેના સેવકો રાજદરબારમાં આવી ખચર આપી
કે “ બાપુ બેડો પાર ! ”

“ શું કહેલ ! ”

“ હા મારા સરદાર સાહેબ આજા આપો તે શીર સાવંલ છે !
તો પછી અમે તો કામમાં ઢીલ શાં સાર કરીયે ? ”

“ વાહ ! વાહ ! મારા સેવકો ! તમારા કાર્યથી હું બહો ખુશી
અયો છું ! તમારા હું કેટલા ઉપકારો માતુ ! વાહ ! દોરતો તમે
મારા સાચા સાગરીત છો ? ”

“ બાપુ અમે રંક જનોના આટલા બધા વખાણ કરવાને
અમે તો તમારા સેવકો ! તમારી આજ્ઞાનો અમલ કરવો તે અમારી
ફરજ છે તેમાં અમે શું વધારે કયું તે અમને સમજતુ નથી ! ”
પેલાઓએ કહ્યું.

“ ગાલો ત્યારે આપણો બેડોપાર અને તે સદાને માટે કારણ
કે તેનો પતિ સુંદર પણ કેદખાને પડ્યો છે બસ મહરીપુ તારો
દીનમાન ઘરે છે નહિતો આપ અમારું કાર્ય ઝટ પુરું ચાલજ
નહિ ! ” રાજા ગૃહરીપુએ પોતાના મનમાં પોતાના વખાણ અને

પોતાનું નીચ કાર્ય પાર પડ્યું તે માટે આનંદ માણવા લાગ્યો. અને મનમાને મનમાજ બડબડવા લાગ્યો. ખરેખર પાપી પોતાના કાર્યને સારજ માને છે. ચોર લોકો પોતે ચોરીને ધણીજ સારી ગણે છે. અને તેથીજ ચોરીનો હિત્તાત તેઓ વગર સંકાયે કરે છે તેવીજ રીતે રાજાને લાગ્યું પણ તેને ક્યાંથી ખબર હોય તે.

“ ભરાયે પાપનો પોટલો અધુરા પાપથી એતો ?
રહેલા કર્મનો હિસાબ ભરાયે કૃત્ય ખીજથી.
ભોગવવા જન્મ આવેને ભરો બસ પાપ કર્મોથી.
છતાં પુછનાર નથી માની વધો બસ પાપ કર્મોથી.
અરે ના માનશે બાપુ ખરે પુછનાર નથી કોઈ ?
ખરેખરે ભૂલ મોટી છે અહા ! પુછનાર પ્રભુ હોઈ ?
જીવનના પાપનો હિસાબ બધો દરબાર પ્રભુના છે.
તમારા શતકર્મો અને અંજામ પણ ત્યાં છે.

“ મદલા ”

“ ખરેખર ! કુર્જનસીંદ તેનું લાવણ્ય કેવું છે ? ” રાજાએ તેના રૂપ વિશે પુછ્યું.

“ હું બાપુ તેના તે રૂપમાં પુછવાનું હોય ! જાણે ઇંદ્ર લોકની અપસરા ” તેમાંના એકે કહ્યું.

“ અરે અપસરા શું ? અપસરા પણ તેના હિસાબમાં નહી ? ” ખીજાએ કહ્યું.

“ હા, તારે તો મારો દીન પણ ક્યો ! વાહ બાઈ વાહ ! ” રાજાએ ખુશાલીમાં દાંડની પ્યાલી ભરવા માંડી અને દરેકને આપવા માંડી.

આ વાત ચાલતી હતી. તેવામાં મદનરાય ત્યાં આવ્યો પોતાના માણસોને જોઈ ખુશી થયો. તરતજ હર્ષમાં આવી તેના માણસોને પુછ્યું.

“કેમ! શા સમાચાર? સીંહ કે શીયાળ?”

અરે વાહરે સરદાર સાહેબ! અમે તો શીયાળ હોઈ પ્રભુની કૃપાથી અમારું સર્વ કાર્ય પાર પડ્યું!”

“હેં! વાહ પણ હાલમાં ક્યાં છે?”

“આપના બતાવ્યા પ્રમાણે રાજપુરના કિનારા પર રત્નગઢના ઘાડા વનમાં આવેલા મહેલમાં રાખેલ છે!”

“ત્યાંથી નાસી તો જાય ને?” મહારાજાએ શંકા બતાવી.

“નારે બાપુ! ના એ કેવી રીતે નાસી જાય? જ્યાં કોઈ માર્ગ નથી ત્યાં? પાછળ નદી છે. આગળ બયાનક વિકાળ ફાડી ખાનારા પ્રાણીઓથી ભરેલું વન છે! પછી “મદનરાયે ચંપાને મુકેલા મહેલનું વર્ણન કરતાં કહ્યું.

“હીક પણ આપણે ત્યાં ક્યારે જઈશું?” મહારાજાએ ત્યાં જવાની ઇચ્છા દર્શાવી.

“આપની મરજી હોય ત્યારે? જે અત્યારે જવું હોય તો પણ આ સેવકો તૈયાર છે. અને ગમે ત્યારે પણ આપનું હીત કરવા અમે તૈયારજ રહીશું” મદનરાયે પોતાની પ્રમાણીકતા બતાવતા કહ્યું.

“મને ખાતરી છે કે ત્વમે મારા હીત કરતાં છો! મદનરાય હું તમારો ઉપકાર ગમે તેટલા કાર્યથી પણ લુલ્હી શકું તેમ નથી!”

“અરે વાહરે બાપુ! વાહ! મોટા કદી પણ પોતાના વખાણ કરતા નથી! તેમજ આપનું કહેવું છે! પણ ખરું જોતાં અમને આવી

સ્થીતી પર લાવનાર આપણ છે નહીં તો અમારા ક્યાંથી સદ્બાળ્ય
અમો આપના સેવક થઇ શકીએ ! ” મદનરાયે કહ્યું.

“ ઠીક, પણ ચલો આપણે તૈયાર કરો ત્યાં જવાની ! મને તે
સુંદરીના દર્શન વિના ઘડીબર ચેન પડતું નથી. ખરેખર તેની સૌંદ-
ર્યતા કાંઇ અલૌકિકજી હશે ! અહા તેનું રૂપ ! એટલે સ્વર્ગની
અપસરા ! કેમ મદનરાય ખરું ને ” રાજાએ ચંપાના વખાણ કરતાં
કરતાં મદનરાયને સાક્ષી પુરાવી.

“ અરે મહારાજ ઇંદ્રની અપસરા તે કોણ માત્ર ! ખરેખર
તેનું સૌંદર્ય સ્વર્ગની પ્રખ્યાત સત્યજપરી કે નીલમપરી ! પણ તેની
આગળ ધુળ ચાટે ધુળ ! મહારાજ એ તો સુંદરલાલના ધન્ય બાગે
તેને આવી સ્ત્રી મળી ! ” મદનરાય તેના ખુશ વખાણ કરવા માંડ્યા.

“ પણ તેના ઉપાય કરનાર તો ગૃહરીપુ આજ તેના ઉછંગ
એસસે ! મારી વ્હાલી ચંપા ! અહા ! ત્હારા કરતાં મ્હને કાંઇપણ
વ્હાલુ નથી ! કહેતો આપુ ? હા ? પણ ચલો જલદી કરો ! મ્હારે
હિતાવળ છે ? માટે તેના વગર કાંઇ પણ ચાલી શકતું નથી ? માર
પ્રેમાળ હૃદય તેના દર્શન માટે તણસે છે. તેના નામનું રટણ રટયા
કરે છે ? મદનરાય ? ચાલો તૃપ્તિયાર કરો ? ”

“ જેવી આસા ? ” મદનરાયે કહ્યું અને તરતજ સર્વ જવા
તૃપ્તિયાર થયા. અને કેટલાક માણસો સહ તે નગર બહાર નીકળી ગયા
ગૃહરીપુ અને તેના માણસો જોતજોતામાં પેલા ગાઢ બયંકર અધોર
વનમાં પ્રવેશ કરી ગયા.

“ અહા ? વન તો ઘણું બયંકર છે હો ? રાજાએ કહ્યું.

“ કહો ! આપુ તે ક્યાંથી નાસી જાય ? ” મદનરાયે કહ્યું.

“ ખરી વાત છે ? એમજો ! બીજાએ કહ્યું.

જોત જોતામાં તેઓ વન પસાર કરી ચંપાને કેદ કરેલા મહેલ આગળ આવી પહોંચ્યા. અને બારણું ઉઘાડ્યું. ચંપા બારણું ઉઘાડતું જોઈ લનાનક થઈ અને પાછા દુશ્મનો કાણ આવે છે તે જોવા તેણી ધણી આતુર થઈ જોત જોતામાં બારણું ઉઘાડ્યું અને રાજસહ તેના નીચ હજુરીયા દાખલ થયા. ચંપા રાજને આવેલા જોઈ કાણુ ભર ગભરાઈ પણ પાછી સાવચેત થઈ તરતજ વિનંતી બાવે બોલી ઉઠી બાપુ ? ભલે પધાર્યા હું આપના ઓવારણા લઉં છું. આપ મને આ નરાધમોના હાથમાંથી મુક્ત કરવા આવ્યા તે બદલ હું આપનો ધણોજ ઉપકાર માનું છું. ”

“ અરે ! છટ છટ નવચૌવના બાળા ! હવે ઓવારણાં ન શોભે ? હવે તો આલીંગન શોભે ! બાળા આવ ? અરે વહાલી ? આવ ? અને મારા તવસતા હૃદયને આલીંગન આપ શાંતિ આપ ? ” રાજાએ પોત પ્રકાશવા માંડ્યું.

“ ઓ, પ્રભુ આ હું શું સાંભળુ છું ? શું મારો ધર્મીય પિતા પણ આવો થયો શું હજાહજ કળીયુગ આવ્યો ? ઓ પીતા ? પીતા ? તમારા મુખમાં આવા ચન્દો ન શોભે બાપુ બાપુ રાજ તે પ્રગ્નનો પાલનદાર છે ? બાપુ આવી હઠ છોડો ? અને આ નીચની સંગત છોડી ન્યાય નીતીનો રસ્તો ગ્રહણ કરો ?

“ મુખ કર પ્રાણવસ્ત્રા ? હું શીખામણ સાંભળવા નથી આવ્યો પણ ત્હારી સાથે વૈભવ અને વિલાસની વાતો કરવા આવ્યો છું ? મધુરી આવ ! બેટ અને મારા તવસતા હૃદયને શાંત કર ! ” રાજા તેના તરફ આગળ વધ્યો અને તે હમણાંજ આગળ વધી ચંપા શેઠા-ણીનું શીયળ જ્રુષ્ટ કરશે. પણ તે તેને હાથ અકાડે તે પહેલાંજ

જેથી અવાજ આવ્યો અને ચંપાએ હાથમાં પકડેલી નગ્ન કટાર ધરી મગન બેઠી અવાજ કર્યો.

“ સશુર સશુર ઓ નરાધમ રાજવી ત્હારા પાપ કર્મનો હવે અંત આવે છે બાપુ ? તમારા દોષે આ ગરીબ પ્રજા મરી જશે ? રાજાના પાપે વરસાદ નહિ આવે.

થયો. જ્યાં કુર રાજા ત્યાં કદી વરસાદ નહિ આવે ?

થયો પાલક અહા બાલક અરે તે દુષ્ટ જગ કા'વે ?

બાપુ બાપુ મારી આપને નમ્ર વિનંતિ છે કે આપ પ્રજાના પીતા માટે પ્રજાની વહુ દીકરી પરની કુદૃષ્ટી બંધ કરો ? પિતાશ્રી ? સ્થાનત છે ? તે પાપી રાજાને કે જેણે પ્રજાની વહુ દીકરીની લાજ સુંટી ! બાપુ રાવણના શું હાલ થયા જુઓ રામાયણનો દાખલો ! પિતાશ્રી સહીન્દ્રી અને કૈયાકીયનો દાખલો પણ ઉજવળ છે ? ”

“ એમ કે ? ” તેના તરફ જોઇ રાજાએ કહ્યું અને તરતજ થાસે ઉભેલા મદનરાય તરફ જોઇ તેણે કહ્યું કે પકડો આ રંગાને ? ” અને તરતજ તેને પકડવાનું દરમાન થતા ચંપા પકડાઇ અને તેની કટાર હેઠળ પડી.

“ ધણી જળરી જણાવ છે ? ઠીક છે ? એકઅઠવાડીઆ સુધીની મુદત આપું છું. તે દરમ્યાન જે માનશે તો તે ? નહિ માને તો પછી બજાતકાર કરવો પડશે ? ” જામ કહી તેઓ ત્યાંથી તરતજ બહાર નીકળ્યા. અને બારણું બંધ કર્યું ચંપા પણ રાજાના અવિચારીપણા માટે ધણો પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગી તથા હવે આમાથી છુટવું કેમ ? તે સંબંધી વિચાર કરવા લાગી હવે જે થાય તે ખરું ?

પ્રકરણ છ ઠં.

સુંદરલાલ જ્વેલમાં.

સુંદરલાલ પ્રધાન પુત્ર પોતાની વ્હાલી ચંપાના વિરહથી બચંકર વેદના પામી રહ્યા હતા તેવામાં રાજ્ય તરફથી બળવાખોર ગણી તેને આ કેદ કર્યો તે તેને કાંઈ અસર કરતી ન હતી પણ તેને વ્હાલી ચંપાનો વિયોગ સાલતો હતો. ગમે ત્યાં તેને ચંપાજ દેખાતી હતી ખરેખર તેની પાછળ તે દિવાનો થયો હતો ખરેખર આવા દુઃખમાં જોર વધારો થાય ત્યાં ખરેખર.

થયો ન્યાંહી ઉમેરો દુખમાં તો તેજ કાખ્યા નાથજે
નહીં મજે ઉપાય ત્હેનો ન્યાં રહ્યા શ્રી રામજે

“ જો હૃદય વક્ષભા ! તું કયાં હઈશ ! મ્હને મારા માટે નહિ પણ ત્હારા પ્રેમના વિયોગનું અથાગ દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે ચંપા ! જો ચંપા ! ત્હારા મુખના દર્શન માટે તલસતો આ આતુર સુંદર તારા નામની માળા રટયા કરે છે. વ્હાલી આવ ! ભેટ ! અને મ્હારા ધગધગતા હૃદયને શાંતિ આપ ! વળી પાછો તે હેઠળ પડી ગયો અને બાનમાં આવ્યા બાદ પાછો બોલવા લાગ્યો.

“ પ્રિય ચંપા ! ચંપા ! અહા તારા દુઃખનો વિચાર કરતા માં મસ્તક બમે છે ! વ્હાલી શું સુંદર ત્હારા જોઈ ! તારા પરવર જેવા સુંદર ગાલ મ્હને ક્ષણે ક્ષણે યાદ આવે છે ! હૃદય વક્ષભા ! ત્હારી મનોહર મુર્તિ આ વખતે મારા સમક્ષ પડી થઈ છે અહા ! તારું મુખ ! આમ તારા શીર પર દુઃખોનું વાદળ ઘેરાયું હોય તેમ જણાય છે ” આમ બબડતો હતો તેવામાં ચંપાની મનો-

હર મુતી ખડી થઇ. સુંદર લેને આલીંગન આપવા દોડ્યો. સ્વપ્નમાં જાણે તેને પકડી. ભેટી પણ નિરથક કાંઇ નહીં તરતજ તેણે જોયું અગલમાં ચંપાના અદ્ભુત પત્થરની પ્રતિમા દરવાજે ઉભી કરવામાં આવેલી હતી તે દરવાજાને તેને દિવાને ગણી ખડખડાટ હસવા મંડી પડ્યા. તેમને હસતા જોઇ સુંદર બોલી ઉઠ્યો “હસો બહે હસો ઓ જગતના માનની હસો તમને મારા પવિત્ર પ્રેમની ખજાર ક્યાંથી હોય ? વાંઝણી પ્રસવેદના ક્યાંથી જાણી શકે ? તેને શું ખજાર કે છોકરું કેમ જણાય છે તે ?” આમ કહી તેણે નીચે પ્રમાણે ગાવા માંડ્યું.

અમે તો પ્રેમના જોગી અમારો સાથ તેનો છે,
ફકીરી હા ! લીધી તેથી અમારો પંથ ન્યારો છે.
બહે દુનીયા તણા લોકો બનીને મસ્તીમાં રહેતા,
અમારી મસ્તી પ્રેમની છે અમે આનંદમાં રહેતા,
ખરેખર પ્રેમના અંકુર ન જાણે માનવી મુખાં
અરે દુલ્હા દેવાને પછી તે માનવી મુખાં
કરે બકવાદ ખોટાને ગણાયે પંડિતો જેના
છતાં તે પ્રેમની તોલે ન આવી તે શકે એવા
ખરેખર પ્રેમના માટે કરી બહુ સાધના ભુડી
છતાં વિજય થયો નહિ એ બહુ છે સાધના ભુડી
પ્રિયાને શોધવા માટે ફકીરી અમ તણી મોટી
પ્રિયાના પ્રેમને માટે બહે દુનીયા વગોવેને.

“ સુપકર સુંદરલાલ તું એક ફેદી છે ! વળી આ કેદખાતુ છે’ આ કાંઇ તારા બાપાનું મકાન નથી કે તું ગાઇ શકે ! ” ત્યાં ઉભેલા એક સીપાઇએ સુંદરલાલને ધમકાવતાં કહ્યું,

“ હાય ! શું હૃદયનું દર્દ પશુ બહાર કઢી શકાય ? શું જીવન ઓ દેવ તારો આ શું કામ ? શરીરપર દુઃખનું વાદળ તુટ્યું છતાં તે દુઃખને બહાર કહાડવાની પશુ મનાઈ ! અરરર આવો ત્રાસ કેમ સહન થાય ? ” સુંઠરલાલે કહ્યું.

“ ના, ના. બીલકુલ નહિ ! કેદીને આવી ગડબડ કરવા દેવામાં આવે તો અવાજ ખુબ થાય ! અને ઘોંઘાટ વધી પડવાથી મહારાજની શાંતિનો ભંગ થાય છે ! ”

“ અરરર પશુ બીચારો દિવાનપુત્ર ! અને તેના આ હાલ ” સિપાઈઓમાંના એકે કહ્યું.

“ પશુ આપણે શું કરીએ ! તે મોટા થયા. એટલે કાણ પુછનાર છે ? નહિ તો રાજસભામાં તે પોતે તોફાન કરે પશુ ખરું કે ” બીજાએ કહ્યું.

“ બસ પ્રેમ પ્રેમ ! એ દિવ્ય વસ્તુ છે કે તેના ખાતર મનુષ્ય ગમે તેવા કષ્ટો સહન કરવા તકવાર થાય છે પ્રેમની વાતો જુદી છે એ પ્રેમ હળાહળ ઝેરથી ભરેલો ન હોવો જોઈએ વિરહ પ્રેમમાં વિષયવાંછના ન હોવી જોઈએ તે વાંસનાવાળો પ્રેમ કદી પશુ નબતો નથી તે કોઈ દીવસ રામશરણ થસે રાવણ સીતાને વિષય વાંછનાથી ઉપાડી ગયો હતો તેનું પરિણામ જગ બહેર છે તે રામના હાથે મરાયો અને દુષ્ટ પાપી ઇત્યાદિની ગણત્રીમાં ગણાયો મારો પ્રેમ તેવો નથી ! મુખ મનુષ્યો તેવા પ્રેમીને દિવાનો કહે છે ! હા ! હું દીવાનો છું નહિ ઓ જોલ મારે શા હિસાબની હું પ્રેમનો યોગી થયો છું નહિ તો રાજ ગૃહરીપુ મદારા શા હિસાબમાં એક તલવારના ઝટકે.....”

“ ચુપ બોલતા હમણાં હમણાં ઇજ ખુબ વધી ગઈ

છે જરા બોલતા વિચાર કર ! મહારાજ તો દયાની પ્રતિમા છે ! તેવા ધર્મ પુરંધર મહારાજની વગેરે કરતાં જરા વિચાર કરો સુંદરલાલ ત્હમે કોઈ નાના છોકરા નથી કે હજી તમને સમજાવવા પડશે ! બાળક નાદાન પણ ત્હમે નથી ! ” દરવાને તેણે શીખામણ આપતાં કહ્યું.

શું ત્હારા મહારાજ ધર્મી છે ! પ્રજાની પુત્રી વહુ સામે કુદૃષ્ટિ કરનાર રાજા ધર્મી છે ! ધર્મનું પુતળું ન જોયું હોય તો ! પ્રજાની પુત્રી વહુ તો રાજાની દીકરી સમાન છે ! રાજા તેનું રક્ષણ કરનાર પિતા ગણાય છે ! તે કદીપણ ભક્ષક થાયજ નહિ ? તે ભક્ષક થાય ત્યારે જુમી રસાતાળ જાય. તેવા બાપુ રાજાના દુસ્મન છે. હું તેવાનો કટો શત્રુ છું ! ”

“ કટોશ શત્રુ ! વાહ વાહ ! અલ્યા તું શું કરી શકવાનો હતો નહિ તો ? ” તેમાંના એકે કહ્યું આ વાત ચાલતી હતી. તેવામાં ત્યાં બીજો સિપાઈ તેને માટે ખવાનું લઈ હાજર થયો અને ઝાપો ઉઘાડ્યો સુંદરલાલને ખવાનું આપ્યું સુંદરલાલ આ વખતે ચંપાના વિચારમાં હતો તેને તો સર્વે સ્થળે ચંપાનોજ ભાસ થયો હતો.

“ અલ્યા ખવાનું ! ” પેલાએ ખવાનું આપતાં આપતાં કહ્યું

“ શું ખવાનું ? કોના માટે ? ”

“ ત્હાર માટે ! કેદીને આજ ખવાનું મલે છે ! ” તેણે મઠનો રોટલો ખતાવતાં કહ્યું

“ ચાલ ચાલ મ્હને તારા પાપી રાજાનું અન્ન ન ખાવે ! એ પાપી રાજાનું ખાવું તે પણ પાપથી ભરેલું છે. પાપીનું અનાજ ખાઈ હું મ્હારા દેહને પાપમય નહિ થવા દઉં ” આમ કહી તે તો તુરતજ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં ઉભો થયો,

“ સમજીને ખાઈ લે બલ્લા માણસ સમજી જા ! વગર મ્હોતે

શું કરવા મરવા પડ્યા છે ”

“ જલે ગમે તે થાય મરણ કાલ આવતું હોય તો આજ આવે ! જગતમાં જન્મીને મરવાનું તો છેજ પછી પાપમય જીવન કહાડી શા માટે મરવું ? ” પેલાએ કહ્યું.

“ વાઈ સાં જેવી આપ સાહેબની મરજી ! ” રૂવાળ અને કરડાગીમાં સુંદરલાલની મસ્કરી કરતાં કહ્યું.

અને જોત જોતામાં તે બાણ લઈ ચાલતો થયો તેના ગયા આદ તરતજ પેલા સિપાઈઓ પાછા તેની મસ્કરી કરવા લાગ્યા. પણ પ્રેમવિયોગના કારમા ધા વાગેલ હૃદય શાંત રહ્યું હતા મસ્કરી ચાલતા હતા તેવામાં રાજા ગૃહરીપુ પોતાના દુષ્ટ મદતીયા મદનરાય સાથે સુંદરલાલની તપાસ કરવા અને મસ્કરી કરવાના હેતુથી તે ત્યાં આવ્યા હતા. આ વખતે સુંદરલાલ મનમાં બડબડતો હતો.

“ કેમ ! સુંદર ! નાદાન અને ઉદ્ધત હોકરા સુંદર શું સ્થિતી ચાલે છે ?

આ બધા ચંપા માટે પ્રયત્નો થાય છે કેમ ? પણ બલા માણસ જરા—નસીમ ઉપર હાથ ફેરવ ! તેવું સુખ તારે ભોગવવાનું કયાંથી હોય ? ”

“ એ તો બાપુના નસીબ ” મદનરાયે કહ્યું.

“ ઓ નરાધમ રાજવી ! સિંહને કેદ કરી સતાવવામાં શુંસાર ? એક વખત પાંજરામાંથી મ્હને છુટો કર ! પછી તું જોઈ લે ! તારા નસીબ ઉપર હાથ ફેરવ ! પારકી સ્ત્રીપર દુષ્ટ નજર કરનાર રાજવી લ્યાનત છે તારી જાત ઉપર શીટકાર છે તે રાજવીને ! પ્રજાનું હિત બાજુ પર મુકી પોતાની પ્રજાની વહુ દીકરીની આજર લેનાર ! રાજા તારા પાપનો ઘડો પુર્ણ થયો જણાય છે નહિતો કદીપણ સિંહના

મ્હોમા હાથ નાંખવાનું સાદસ ના કરત રાજ માન ! માન ! હજી
પણ માન ! અને પ્રજ ઉપર રહેમ ભરી નજર કર સુંદરે કંઈક
ગુસ્સાથી શીખામણ આપવા માંડી પણ તેના બદલામાં ખડખડાટ હસવા
માંડયું આ જાદુ સુંદરલાલ ચીડાયો પણ તે શાંતજ ઉભો રહ્યો.

“ આ શીખામણ આપવા આવનાર ન જોયા હોય તો ? ”
આમ કહીને તુચ્છકારથી તેની તરફ નજર કરી ! અને ચાલવા
માંડયું પણ તરતજ સુંદરલાલ ઉઠ્યો.

“ યાદ રાખજો રાજન ! કે જ્યાં સુધી રાજ પ્રજના હિતને
બાણુપર મુકી રંડીઆજી નીવડે છે ત્યાં પ્રજ કદી પણ સુખી થતી
નથી ! પ્રજની નોકરીની લાજ હીચકારા, બાયલા રાજવીર...”

“ બોલતાં વિચાર કર તું કોની સમક્ષ બોલે છે તે જરા વિચારી
જો ગમે તેટલો પણ તું મારો નોકર ! અરે નોકરનો પુત્ર !
શમજ તે ! જરા વિચારીને બોલ નહિ તો પરીણામ માઠું આવશે !
મદનરાયે રાજની વતી કહ્યું.

“ રાજ આથી માઠું પરીણામ શું આવવાનું હતું આ દેહ
તારા કબજામાં છે પણ આ જીવ તો કોઈના કબજામાં નથી ! ”

“ એમકે ? ” મદનરાયે જણાવ્યું.

“ તો વાર શું આજ અગર કાલ પણ મરવાનું છે ! તો પછી
સુંદરલાલે જણાવ્યું.

“ એમકે ત્યારે તો તને બચાવે શીક્ષા કરમાવવી જોઈએ કેય
ખરને ? મહારાજાએ મસ્કરીમાં ને મસ્કરીમાં કહ્યું.

“ બલે કાવે તેમ કરો પણ સુંદરલાલ કદી પણ સત્યને છોડશે
નહિ અને પ્રાણ જતાં પણ અસત્યને સ્વીકારસે નહિ ! ” સુંદરલાલ
હીમતથી આગળ આવ્યો અને જોસથી હિમ્મત પુર્વક વાઘની
માફક ગળું ઉઠ્યો.

“ચુપકર નાદાન તું તે શું કરવાનો છું. મોટો સત્યનો પાલક હરિચંદ્ર થયો ન હોય તો ? તું તે કોણ ! એક હાથમાં તને મારી નાંખવાનું મારી જીભમાં ધણું બળ બારેલું છે. નીચ રાજ્યપ્રોહી રાજ્યપ્રોહ કરનારને શું શિક્ષા કરવી ! તું ક્યાં નથી જાયતો ” રાજાએ કહ્યું.

“હા ! મહારાજ તે ક્યાં નથી જાયતો ! મહારાજ ” મદનલાલે કહ્યું.

“જાણ છું નીમકહરામ જેનું ખાધું તેનુંજ ખોદતાં તને કોણે શીખવાડ્યું કુતરા ! ”

જા જા ત્હને હમણા તો જતો કરૂં છું પણ યાદ રાખ તે કે જુટવાનો માર્ગ ફક્ત મારીજ છે.” જો આ કેદખાનું તને ભયંકર લાગતું હોય તો આજ રસ્તો છે.” રાજાએ કહ્યું.

આમ કહી રાજા અને ત્હેના નીચ સાથીદારો ત્યાંથી ચાલતા ગયા. સુંદરલાલ પોતે એકલો બેઠો પોતાના ભાગ્યને શીટકારવા લાખ્યા. અને વિધિના ઉપર કુર થયો. ઘડીમાં દાંત પણ કચકચાવવા માંડ્યા. અને હાથમાં પડેલી બેડીઓ પણ પછાડવાં માંડી સિપાઇઓ તો નેને દિવાને ગણુતા હતા તેથી તે તરફ ધ્યાન આપ્યું નહીં. સુંદરલાલની સ્થિતિ વિચિત્ર થવા લાગી અને ગાવા લાગ્યો.

ખરેખર પ્રેમ યોગી ફકીરી આજ હા લીધી
બન્યા ત્યાગી અમે સર્વે અમારા પ્રેમથી લીધા
ફકીરી આજ હા ! લાઇને અમે તો શોધવા જશું
અમારા પ્રેમની કિમ્મત નહિ કોઇ પાસ અંકાવશું
અમે યોગી ખરા પ્રેમી ! અમારો પંથ ન્યારો છે
ખરે તે પંથ ચાલીને અમારો રાહ ન્યારો છે.

અમારા રાહની માંહી બલે આવો તુફાનો બહુ
 બધા તે મુકશું છોડી ? અમારા રાહની બાજુ
 બલે ફુનીયા નિંદે અમને નથી પરવા લગારે તે
 અરે ! સારા અમર છુરા, અમારા રાહની માહે
 મનુષ્યો ગણતા નાહી ખરેખર પ્રેમની કિંમત
 અગમ્ય પ્રેમ વસ્તુ છે નથી તેવી ખરે હિંમત
 આમ જાતો જાતો તે ફરવા લાગ્યો અને આમ તેમ આદા
 આરતો મારતો પોતાના બાગ્યને નીંદવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૭ મું.

પ્રજ્ઞમાં ત્રાસ.

રાજ્યની પ્રજા ગૃહરીપુના ત્રાસથી ત્રાહ ત્રાહ પોકારી ઉઠી હતી. પ્રજાના અમલદારોમાં પણ પોલ હતી. રાજ્યમાં કોઈ પણ કોઈની ગમે તેવી પણ ફરીઆદ સંભળાતી ન હતી. રત્નગઢની પ્રજામાં ખુણે ખુણે અને ઘેર ઘેર ચંપા શેઠાણીના હરણને વાતનો મુખ્ય વિષય થઈ પડ્યો હતો. જ્યારે રાજ્ય તરફથી અમલદાર વર્ગ પ્રજાને ગમે તેવી રીતે સંતાપતા હતા.

પ્રજા પક્ષની આવીફરીઆદનીડરપણે કરનારરાજાના કાન ઉઘેડનાર પ્રધાન પોતે દેશનિકાલની સજાને પામ્યો હતો જ્યારે તેના બહાદુર પુત્ર સુંદરલાલ જેલમાં સડતો હતો.

વાંચકગણ ! આપણે આગળના પ્રકરણોમાં જાણી ગયા છીએ કે પ્રધાન સાહેબ પોતે હાથમાં તલવાર લઈને સુંદરની બીના જાણવા તે રાજ્ય સભા તરફ ચાલ્યો ગયો તે જાણી ગયા છીએ.

પ્રજાના માણસો રાજાના આ નીચ કામથી કંટાળી તો ગયાજ હતાને કોઈ બહાદુર સરદારની શોધમાં હતા. પ્રધાન જતા હતા. ત્યારે ત્યાં ઉબેડા પ્રજાજનો પ્રધાન તરફ માનની દૃષ્ટિથી નીરખવા લાગ્યા.

એ ટોળામાંના એકે પ્રધાનને રાજાના આવા નીચ અને હીન-કારા કામ પ્રત્યે અણગમે ખતાવવા અને તેવા કામથી પ્રજાને છોડાવવા અને તેની સરદારી લેવા આગ્રહ કર્યો.

“ પ્રજાની આંખો જો હવે ઉઘડી હોય. હવે પ્રજાને લાગ્યું હોય કે પ્રજાની વડુ દીકરીને રાજા પોતાની વડુ દીકરી સમાન છે.

રાજ્યના કાળાં કારસ્થાનો હવે પ્રજા જાણી ચુકી છે કે મહનરાય પ્રજાનો વિરોધી છે. રાજા ખરાબ નથી, રાજા દુષ્ટ નથી પણ તેનો મજાતીયો મહનરાય ખરાબ છે.—આપણે રાજાને ચેતવણી આપવી ન માને તો આપણે બળવો કરી રાજ્યના કુંવરને ગાદી આપવી. બોલો તમે તૈયાર છો ? પ્રધાને પ્રજાને સમજાવતા પુછ્યું.

“ અમો બહાદુર છીએ. હજી સુધી ચુડીઓ ધારણ કરી નથી. અમારા પોતાના લાભ થઈ અમે કાંઈ ન કરી શકીએ તો અમારું જીવન ફીટકારને પાત્ર છે ! વળી પ્રજાની વહુ દીકરી તે અમારી છે તેમની લાજ અમારા જેવા ક્ષત્રી કુમારો બેઠા હોય ને જાય તો જેની હુંટ થાય જેને ત્યાંથી લાજ હુંટાય તેની નહિ પણ અમારી પોતાની આબરૂ જાય છે એમ અમારું માનવું છે ચંપા શેઠાણી ગુમ થઈ છે તે જાણી અમારું હૃદય બરી ખાખ થઈ જાય છે પણ શું કરીએ કાંઈ પત્તો મળ્યો નથી નહિ તો આમ બેસી ન રહીએ ખરા શુરવીરોને યુદ્ધ તે રમતજ ગણાય !

મહેને ખાત્રી છે કે રત્નગઢની પ્રજા આપની પડખે છે આપ રાજ્યના ત્રાસ સામે બહારવટું લો ? અગર અમે પોતે રાજ્યને ફના કરવાનું માથે લઈશું ” તેમાંના વીર સરદારે પ્રધાનને જણાવ્યું પ્રધાન આથી ખુશ થયો અને તેણે સરદાર બનવાનું સ્વીકારી લીધું.

આખા ટેળામાંથી નવ તરવારો ઝગમગાટ કરતી બહાર નીકળી અને “ સાયનો વિંજય છે રાજાના પાપાચાર સામે ખુદ્દા લડશું ” અને પ્રજાની વહુ દીકરીઓની લાજ અમો મરતાં સુધી બચાવીશું ” આમ ધમધમટ અને કમકમાટી ભરેલા વીરલ અવાજે તેઓ આગળ આત્મા અને એક મહાન કયું હોય તેમ પ્રજાના વીર રજપુતો નીચે પ્રમાણે ગાતાં ગાતાં આખા શહેમાં ફરવા લાગ્યા.

પ્રજાની લાજ હુંટનારા, અને ઇન્નમત લેનારા;
 નરાધમ રાજવી એવા, પ્રજાને ત્રાસ દેનારા.
 પ્રજા છે પુત્ર પોતાની, ભુલીને અંધ હા ? ચાતરા;
 કરીને દુષ્ટ કંઈ ઘાટો, પ્રજાને આજ રંજકતા,
 અરે ! રક્ષક રાજા છે, કહી ભક્ષક થાય તો;
 ફુનીયા ગય ફુખીને, નરકમાંહી પડે તે તો.
 અરે ! શીટકાર છે ધીકકાર અરે ! એજ રાજવી એવા.
 નરાધમ જીવતા જાઓ, નરકને આજ હા ! જોવા.

આમ પ્રજામાં ફરતાં ફરતાં ગાવા લાગ્યા તેથી પ્રજાના શુરવીરો
 બહાર પડ્યા અને રાજાના ત્રાસો સામે મરી શીટવાને તૈયાર થઈ
 પ્રજાના સંઘમાં જોડાઈ રાજ્યની સામે ગમે તે પ્રકારે હુમલા કરવા
 અને પ્રજાને આવા ત્રાસમાંથી છોડાવવા માટે કમર કસીને તૈયાર
 થઈ વારા ફરતી વારા ફરતી તે સૈન્યમાં જોડાઈ ગયા અને આ સૈન્ય
 આખા રત્નગદમાં ફરી વળ્યું. પોલીશ અમલદારો આથી ગભરાયા.
 અને આવા હુમલાથી ચેતવા માટે તેમણે રાજાને ખબર આપવા દોડવા
 માંડ્યું. આ વખતે રાજદરબારમાં બાદશાહી મીઝલસ ચાલતી હતી.

બાદશાહી મીઝલસ એટલે પ્રજાના પૈસાનું પાણી, રાજા ગૃહ-
 રીપુએ રાજ્યનું તમામ નાણું આવી રીતેજ ખતમ કર્યું બ્યારે
 ખતનચીએ તેમને જણાવ્યું કે “ બાપુ રાજ્યની તિજોરીમાં હવે
 તળીયું દેખાયું. ” “ તળીયું દેખાયું હોય તો ક્યાં પ્રજા નથી ? પ્રજા
 ઉપર ડગલ કર નાંખો ? જો તેમ છતાં પણ ન ગભરાય તો આપણી
 પાટોશમાં આવેલા જાત્રાના ધામમાં જનાર મુસાફર પાસેથી પણ વેરો
 ઉધરાવવો ! શા માટે તિજોરી ભરેલી ન હોય ? ” સુરા અને
 સુંદરીને સ્વર્ગ માનનાર ગૃહરીપુએ જણાવ્યું.

“ બાપુ, જરા પ્રજા પર ત્રાસદાયક કહેર વર્તાવતાં વિચાર કરો. હા ! પ્રજાએ કર આપવાનો ખરો ! પણ ત્યાં એકજ કર આપી શકાય તેવી સ્થિતિ ન હોય ત્યાં ડબલ કર શી રીતે આપી શકવાની છે.” તેમાંના એકે જણાવ્યું,

“ એટલે પ્રજા પાસે હોય કે નહીં તે આપણે જોવાનું નથી. તેમ આપણે કાંઈ દયાદાન કરવા બેઠા નથી. સમજ્યા કે ? પ્રજાની ફરજ છે તે તેણે તે અદા કરવા માટે ગમે તે કરવું પડે તો પણ કરી છુટવું જોઈએ !” પ્રજાના ધર્મિષ્ઠ પિતા જેવા રાજવીઓ પ્રજાને પોતાની મિલ્કત માની બેઠેલ તેમજ ગમે તે ભોગે પણ રાજ્યનો બાદશાહી ઠાઠ રાખવો જોઈએ તેવું માનનાર ગૃહરીપુએ જણાવ્યું.

“ બાપુ જરા.....

“ એ.....બાપુ..... કાળો કહેર.....! બાગ્યા તુટ્યા અને ગભરાતા અવાજે મદનરાયના મળતીઆએ જણાવ્યું, અને ખજાનચી બોલતાં બોલતાં અટકી પડ્યો.

“ અસ્યા ગમાર શું છે ? આમ ગભરાતો આવે છે તેનું કારણ શું ? શું કાંઈ અતીથ જનવા સંભવ છે ?” રાજાએ પુછ્યું.

“ પણ બાપાજી સંભવ શું ? થઈ ચુક્યું પ્રજા ઉસ્કેરાઈ ચુકી છે અને રાજાના સામે હુમલો કરવાનું પણ તે વિચાર કરી રહી છે. પેલાએ કેટલીક ખોટી બીના પણ જણાવી અને રાજાને વધુ ઉસ્કેરી રાજ્યની પાયમાલી કરવાનો તેનો વિચાર હશે તે આ ઉપરથી કાણ ન સમજી શકે ?

રાજ્યના નિયમ આવા નીમકહરામો મળતીઆ સાચાનું જુકું કહેનાર અને ગમે તે ભોગે પ્રજાને રંજીડી પ્રજામાં ત્રાહ ત્રાહ પોકારી રાજા સામે બેઠીલી ફેલાવનાર તે આવા રાજવીના મસ્કાઓ !

કાણુ મુઓ છે એ રાજ્ય દ્રોહી ?” રાજાએ ક્રોધીત થઇને જાણે પોતાની કાયમની મિલકત હુંડાઇ જતી હોય તેમ ક્રોધીત સ્વરે પુછ્યું.

“ અરે ! આપુ પેલો નીચ રાજ્ય દ્રોહી પ્રધાન ! અને તેના પ્રતાપે તેણે એકઠું કરેલું સૈન્ય લઇ આજ આપના નગરમાં આપના તરફ બેઠીલી ફેલાય તેવું ગાતા ગાતા જતા હતા ને વધુ.....

“ અરે ! આપુ આપનું રાજ્ય ન પચાવી પડે તો સાફ નહિ તો એમનો વિચાર તો આપનું રાજ્ય પચાવી પાડવાનો છે.....

“ હા, એમ હશે તો ખરું ! ને પોતે રાજા થવા માગતો હશે” બન્નેને બોલતા વચ્ચે અટકાવીને મદનરાય બોલાવી ઉઠ્યો.

“ તો.....”

“ તો શું ? આપુ ઉગતા દુસ્મનને જક મુળથીજ કાપી નાંખવો ઉચીત છે નહિતો આગળ ઉપર તે લખાતક શતરૂ થશે.” મદનરાયે રાજાને પણ બોલતા અટકાવીને પ્રધાનને દફનાવી નાખવાનો પોતાનો નીચ વિચાર ચદર્શીત કર્યો.

“ હા તે વિચાર ધણો સારો છે ! આપુ દુસ્મનને કતી પણ આગળ વધવા દેવોજ નહી. એતો આવતો જણાય કે તરતજ તેનો નાશ કરવો તેજ નહી.

કરવો તેજ લાભદાયક છે બીજા મળનીઆએ કહ્યું.

“હા ખરી વાત છે આપુ પછી આપની મરજી” ત્રીજાએ કહ્યું.

“ પણ એ આપુ આપના જીવનું પણ જોખમ થાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નહીં માટે અત્યારથીજ.....” દારૂની પ્યાલી ભરતાં મદનરાયે કહ્યું.

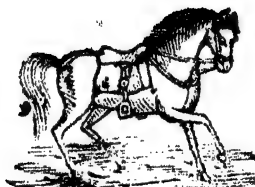
“ જાવ સૈન્ય કરો; અને એ દુષ્ટ પ્રધાનને કેદ પકડો. એ નીમકદરામને દેશપાર કર્યો છતાં પણ કેમ રત્નગઢમાં આવ્યો ? હા ! પણ તે આવી શી રીતે શક્યો ? ” રાજાએ પુછ્યું.

“ આપુ પણ દેશપાર ગયુંજ કોણ છે ! ”

“ રાજાનો હુકમ એટલે ઘાસ તડખડુ ! ” બીજાએ જણાવ્યું.

“ જાવ એ નીચને હાત્રને હાલ અત્યારેજ કેદ કરો અને મારી આગળ ખડો કરો ! ”

રાજાનો હુકમ થતાં સમય આગળ ચાલ્યું અને પ્રજામાં આ વાતની જોતજોતામાં જાણ થઈ હવે જે થાય તે ખરૂં !

પ્રકરણ આઠમું.

બીજો શિકાર.

મલ્લતીઆ હોય હુઆ તો જરૂર એ રાજ વગોવાના
થઈને નીચ બદમાસો પ્રજાને હારી લાવાના
પ્રજાની લાજ હુંટવામાં બધાનો હાથ છે એમાં
હરામી મસ્ત એવા તે મઝા તેમાંજ માણે છે.

* * *
રાજ્યનું નાશ કરનારા હિતેષ્ઠ હાય ! ગણનારા
નહિ તે હિત ઇચ્છનારા પરંતુ નાશ કરનારા
થયા બરબાદ રાજ્યો કાંઈ ખરે તેવા નરાધમથી
છતાં એતે નૃપો હા ! નહીં અરે તેવા નરાધમથી

+ + +
તમે સહુ ચાલજો એતી અરે તેવા હરામોથી
પ્રજાનો નાશ કરનારા અરે ! તેવા નરાધમથી
પ્રજાના હિતના માટે અરે ઓ રાજવી રૂડા
તમે સહુ ધ્યાન આપીને ચલાવો રાજવી રૂડા

❧ ❧ ❧
બચો તેવા નરાધમથી વિનંતી નહોતે પ્રભુ પાસે
કદીજો હોય તેવા તો રૂડા રાજ બધા માસે
દષ્ટ શીક્ષા અને તેને પ્રજાનું હિત તો ધારો
વિનંતી યાચતો “ પ્રદલાદ ” જગતનો એજ ધારો

ગ્રાતઃ કાળનો સમય હતો પ્રભુ પ્રભાકરના આગમનની રાહ જોતા અવનીપર મનુષ્યો જોડામાં હજુ પણ ઉંમતા હતા. ઉપાલાલ પીળા વસ્ત્ર સમગ્ર આકાશમાં લાલપીળા સાથીઓ પુરી ગઈ હતી. અને જોતજોતામાં બાનુદેવે પોતાનો રથ ને સાથીઓ ચલાવ્યો. તેના સિપાર્ધ કુકડાઓ ક્યારનાય સુર્યદેવની સ્વારીની છડી પોકારી રહ્યા હતા.

રત્નમંદની સુંદરીઓ પાણીઆરી બની ધરતું પાણી ભરવા મામથી બહાર આવેલા કુવે પાણી ભરી રહી હતી. આ દેખાવ ખરેખર ઉલ્લાસ જણાતો હતો. એક સુંદરી સોળ વરસની ઉંમરની જાણીતી હતી. નવયૌવન દેહ કળા સમાન ખીલી નીકળ્યો હતો તેની ચાલ બધી બધી હાથણીને શરમાવનારી હતી. અને પરવારા જેવા ઓષ્ટ તેમાં ઝોર વધારો કરી રહ્યા હતા. તેનું ગૌરંગી અદ્ભુત પવિત્ર માણસીને દેવી સમાન બાસતી હતી. પણ નરાધમો, કામાંધ અનેલા મસ્ત આખલાઓ તેની પછળ નક્કરી કરી ઘડીબર ગમ્મત કરતા અને આવી સુંદર નાર મેળવવા ગમે તેવા કષ્ટો સહન કરી ઘડીબર આનંદ મેળવવા કટીબંધ થતાં. પણ લાચાર! ક્યાંથી હોય તેમના નસીબમાં!

“અલી જ્યા તું તે હવે ક્યાં સુધી પાણી બારસે” તેની સખીએ તેને પાણી ભરવાનું ક્યાં સુધી છે તે જણાવવા જમાને પુછ્યું.

તે દાડમકળી સમાન જણાતી નવયૌવનાનું નામ જ્યા ?

“જેને તેમાં શું માતા પિતા હજી શોધમાં છે અમારી નાતમાં કેળવણીનો દુઃ તેમાં હું ઉંમર લામક માસ લામક... મળવો જોઈએ ને ?” જ્યાએ શરમાતાં શરમાતાં જણાવ્યું.

જ્યારે સરખી ઉમ્મરની સહીઅરો એકલી મળે છે ત્યારે આવીજ વાતો ચાલે છે છોકરીને વાતો કરવાનું સ્થળ તે પોતાની સહીયર ! પુરૂષને લાઠાબંધો હોય તેમ સ્ત્રીને તેની બેનપણી સુખ દુઃખમાં હર્ષ અને દિવાસો દેનાર પણ તેજ.

“હોવે...અહીં તેમાં વળી તમારી નાતમાં બાળકગન તો ખુબ વધી પડ્યા છે.” તેની સખીએ જણાવ્યું.

“હા બા જોતો ખરી ! અમારી નાતમાં કુળવાન અને અકુળવાન એમ બે જાતના વાડા છે કુળવાનના ધરનો વર તો પારણામાંથી ઝડપાય ! અને બધા કુળવાનનેજ માગે ! વળી અમે પણ કુળવાન ! એટલે અમારા કુળવાન સિવાય બીજા વાડામાં જવાય નહિ ! આવા આવા તો ખુબ ત્રાસ અમારી નાતમાં છે !”

“પણ અહીં સખી ! આવા ત્રાસો તમારી નાતમાં ધણા છે છતાં સુધરવા પ્રયત્ન કેમ કરતા નથી ? આતો ધણું ખોટું બા !” પેલીએ જવાબે પુછ્યું.

પણ અમારા નાત પટેલો એટલે અભીમાની, જે પોતાનો છોકરો પારણામાંથી ઝડપાયો અને બીજાનો ન ઝડપાયો હોય તો તેમાં જાણે ત્રીલોકનું રાજ્ય તેમને મળ્યું હોય તો પણ તેટલો આનંદ ન માને ! અને માને તો લાગે માને પણ બીજાઓની ટીકા કરી તે તો હલકો તેનું કુળ આવું આવું એમ કહીને તેને વગોવવા પ્રયત્ન કરે ! પછી પેલો છોકરો નાનો હોય તો પણ 'ગમે ત્યાં મોટી વયની કન્યા હોય તો પણ વગર વિચારે વિવાહ કરે ! કહે અહીં ! આવા ત્રાસો હોય ત્યાં સમાજનો ઉદ્ધાર શી રીતે થાયે ?” જ્યાંએ ધંખાણુથી પટેલો ઉપર પોતાનો કોપ પ્રદર્શિત કર્યો.

આ વાતોમાંને વાતોમાં તેઓ એક બીજાને ઘેર પહોંચી ગયા. આ વાત ઉપર આપણે એટલું તો જાણી ગયા કે જ્યાં તે કુંવરી છે. હાલમાં સતર વરસની તેની ઉંમર ને તેનું રૂપ પણ તેનું જ સુંદર !

તેનું મકાન આવવાથી બન્ને સહીઅરો પણ પાણીના બેડા સાથે છુટી પડી ત્યાર પછી તે ઘરમાં ગઈ અને એક માણસ પણ તેની પાછળ કે અત્યાર સુધી હતો તેણે જોયું અને તે બરાબર નોંધ રાખી ત્યાંથી ચાલતો થયો.

પ્રિય પાઠક ! તે માણસ બીજો કોઈ નહીં પણ રાજાનો મળતી-ઓ નીચ મદનરાય ! અત્યારમાં બહાર જતો હતો તેવામાં જયાના રૂપથી તે અંગ્રહ ગયો રાજાને કહીશ તો મહેને મોટું ધનામ મળશે. તે લાલચે તેણે રાજાને કહેવાનો વિચાર કર્યો. અને તેની તપાસ કરવા માટે તે પણ તેની પાછળ ચાલ્યો અને આ બધી બીના જાણી હતી અને આ બીના જાણી તે રાજાને કહેવા જઈ ચાલ્યો.

હવે આપણે જયાના માતા પિતાની સ્થિતિ તપાસીએ. જયાના પિતા રાયચંદ નાતના વણીક હતા. તેની પત્નિ રમા અને તે બાવીસ વરસની ઉંમરે પોતાનું વાંઝીયા મેણું ટાળ્યું હતું બાવીસ વરસની ઉંમર સુધી નતો પુત્ર કે પુત્રી છતાં પણ પ્રભુએ તેને પુત્રી આપી તેથી તેને પુત્ર જેટલી શાંતિ ન મળી પણ વાંઝીયા મેણું તો બાંધ્યું તે વિચારે તેમણે પુત્રીની બરદાસ કરવા માંડી.

‘પુત્રીને ભણાવવો એટલે છોકરીને બગાડવી’ આવી જગતની માન્યતાઓને ઠોકરે મારી ‘‘ છોકરીને ભણાવવાથી તે વંદી બન

છ” તેવું માનનાર પુરાણીઓ અને શાંતિ બાંધઓની પરવા કયો વચર તેણે જ્યાંને બચાવવા માંડ્યું.

શાંતિજનો દીકા કરતા અને બગોવતા છતાં ન ધારતાં. “આ તે કેવો મુખ્ છોકરીને બચાવીને બેરિસ્ટર કરવી છે કે શું? આવી વાતો અવારનવાર શાંતિના આગેવાનો ચર્ચવા લાગ્યા શાંતિજનો છોડો? પણ રાયચંદ જ્યાનો પિતા તેનાથી ડરે તેમ નહતો તે તો માનતો હતો. યજ્ઞ નાંસ્તુ રમન્તે સજ્ઞ દેવતાદા:—

“પામે જ્યા સન્માન સુંદરી રમે દેવતા ગૃહ ત્હેના
જગદેતવિ પ્રસન્ન રહે, મેહેર ઇશની સર્વદા”

આવી રાયચંદની સખ માન્યતા હોવાથી શાંતિજનોની તે પરવા પણ કરતા ન હતા. આથી શાંતિજનો બોલવું અંધ કરવા લાગ્યા.

સમાજના પંચાતીયાનો ધારોજ છે કે કોઇ પણ સારું કામ કરતું હોય પણ તેમની નજરમાં તે યુર જણાવવાનું ને તેથી તેઓ જાણે આ કામથી પોતાનું ઉંધુ વળી જશે પોતાને લાંથી પોતાની પાસેથી કાંઇ ગુમ થશે તે બીકે કે પોતાના કરતાં આગળ કોઇ ન જઇ શકે તેથી તેઓ તેની નીંદા કરવામાં રાત દિવસ સતત પ્રયત્ન કરી રહ્યા હોય છે અને તે શાંતિપટેલીયાય.

મદનલાલ જ્યાના રૂપથી અંગ્રાઓ અને રાજને કહેવા ગયો પણ તેનો વિચાર પોતાને મળે તેમ હતો. પણ તે પોતે ઉઝાડો પડે તેમ નહતું અને તેવો બુદ્ધિહીન નહતો રાજના નામથી પોતાનું કાર્ય પાડવા માગતો હતો. તેણે રાજને તેના રૂપનું વર્ણન કરી

અતાવ્યું, વિષમાંથી નર મૃહરિપુ પોતાની દુષ્ટ વાસનાને રોકી ન શક્યો અને મને તેના બોગે તે પાર પાડવા તેણે નિશ્ચય કર્યો.

જવ જોઈએ તેટલા માણસ લો ? જોઈએ તેટલા નાણાં પણ તીજેરીમાંથી લ્યો ! માણસો મરી જાય તો મરવા દેજો ! પણ તે સ્વર્ગની સુંઠરીને લઈનેજ અહીં આવજો ” તેણે સિપાઈઓને જણાવ્યું અને વળી પાછી ધમકી આપવા માંડી.

યાદ રાખજો કે તમે જે એમને એમ આવ્યા તો તમારૂં મોત જાણજો જીવતા થાંભલા સાથે ઠોકવા પડશે ને મોતનો પેગામ તમારા માટે તૈયાર હશે ” આવી ધમકી સાથે જ્યાંને પકડી બીજે શીકાર મથુ કરવા લાકર તૈયાર થયું.

પ્રકરણ નવમું.

કેદી ક્યાં ?

ચંપા શેઠાણીને કેદ થયા પછી તેની ઉપર બળાતકાર કરવા ગએલા ત્યાંથી નિરાશ થઈને ચલ્યા ગયા અઠવાડીયાની મુદત આપી પણ તે મુદત પુરી થઈ તે પહેલાં ચંપા શેઠાણીએ અહીં શું કર્યું. તે આપણે જોવાનું છે.

ચંપા ત્યાંથી ઉઠી આખા મહેલમાં ફરવા લાગી બીજું કોઈપણ ત્યાં ન હોવાથી વનવગડા જેવું ઘર અને તેથી ચંપાને એક બે દિવસ બીક તો લાગી પણ આખરે તે બહાદુર રમણી મહેલ તપાસવા નીકળી પડી, ખડેખંડમાં ત્યાં શું છે તે જોવા લાગી જોતાંજોતાં તે શસ્ત્રવાળા ખંડમાં આવી પહોંચી.

મહેલ સુંદર હતો અને ત્યાં ભાતભાતના શસ્ત્રો પણ ત્યાં ફાળર હતાં ચંપા તે ખંડમાં ગઈ અને ધારવાળા સુંદર શસ્ત્રો લઈ તે આમ તેમ જોવા લાગી. અને વળી પાછો કાંઈક વિચાર કરી પાછી ફરી આમ સાત દિવસો વહી ગયા. અને આજ આઠમો દિવસ હતો; ચંપા શેઠાણી આજ સવારથી ઉદ્દેગમાં હતી પણ કાંઈક ધીરજથી તે પાછી શસ્ત્ર ખંડમાં ગઈ અને આંખેહુઆ સુંદર લડાયક શસ્ત્રો સજી હાથમાં લઈઆર લઈ તે ઉભી.

આ વખતનો દેખાવ ભલભલા વીરને પણ શરમાવે તેવો હતો અરે ? જાણે ખરેખર ? કોઈ શક્તિદેવી પ્રગટી પાપીઓનો સંહાર કરવા ઇચ્છતી હોય તેમ ઉભી હતી અને વળી પાછો કાંઈક વિચાર આવતાં આવાજ પોપાકે તેણે કાંઈક વિચાર મનમાં નીશ્ચય કરી દીધો.

આ અઠવાડીયા દરમ્યાન રાજ્યમાં શું શું નવું નવું બન્યું તે આપણે જાણી ગયા છીએ. રાજ્યએ બહારવટ લેનાર પ્રધાન ઉપર હુમલો કરવા લશ્કર મોકલ્યું, અને જ્યાંને પણ પોતાની લાલચ અને દુષ્ટ વિષય વાસનાને તાબે થઇ ઉપાડી લાવવા પ્રયત્ન કર્યો ને ત્યાં પણ સિપાઇઓ મોકલ્યા તે આપણે જાણીએ છીએ.

“આજ આઠ દિવસ પુરા થયા કેમ મદનરાય ખડેને ?” રાજ્યએ મદનરાયને ચંપાને આપેલી મુદત પુરી થઇ તે બાબત પુછવા માંડ્યું.

“હાજી આજ મુદત પુરી થઇ ચંપાને હવે ઠેકાણે લાવવા પ્રયત્ન તો કરવો જોઇએ !” મદનરાયે કહ્યું.

“એટલા માટેજ હું પુછતો હતો ?” રાજ્યએ કહ્યું.

“તો ચાલો હવે વાર છે ?”

“હા ! પણ જ્યાં બાબતનું શું છે ?”

“જ્યાં માટે મહેં બંદોબસ્ત કર્યો છે; ને તે એ કે જ્યાંને પણ ચંપા શેઠાણીવાળા મકાનમાં તેમને પણ પુરવા અને તેમ કરવાથી આપણને પણ ફાયદો થશે વળી તેઓ બંને જાણીઓ સાથે રહેશે ને તેથી શહવાસમાં તેમના દિન વધ્યા જશે પછી આપશ્રીની મરજી” મદનરાયે પોતાનો વહીવટ જણાવ્યો.

“બરાબર છે. વાહ મારા વીરલ સરદાર ! ધન્યવાદ છે તમને ! બરેબર આપને આપેલી પ્રધાનની જગ્યા આપ બહાદુરીથી નભાવી શકશો તેમ માઈ તો આ પરથી ચોક્કસ માનવું છે બલે તેવા બંદોબસ્તમાં મને કાંઈ પણ વાંધો નથી. હા ! પણ જ્યાં અને તે બંને જાણીઓ ભેગી થશે તો કાંઈ કાવત્રુ તો કરી શકસે નહીને ? તે બાબત ખાસ વિચારવા જોવી છે !” રાજ્યએ તે બદલ હર્ષ બતાવતાં અને નાસી જવા વિશેની ચંકા જણાવતાં પુછ્યું.

“ના. બાપુ આપ તે બદલ નિરાંતે રહો ! જો બરા તેમ થશે તો પછી આપણે તે બાબત આગળ પગલાં ભરશું !” મદનરાયે જણાવ્યું.

“અને ચંપા શેઠાણી ?”

“નારે તે બિચારી શું કરવાની હતી” મદનરાયના બીજા સાથીદારે જણાવ્યું.

“વાર જ દુર્જન તું બહાર તૈયારી કર આપણે હવે જવું જોઈએ ઘણા ભાગે તે માની ગઈ હશે અને આપણી રાહ જોતી બેસી રહી હશે, કેમ મદનરાય તમે શું માનો છો હવે તે માની ગઈ હશે કેમ ?” મદનરાયને તે બાબત પુઝતા ચંપા પાસે જવાની તૈયારી કરવા દુર્જનસીંહને જણાવ્યું.

દુર્જન ગયો અને તે બાબતની તૈયારી કરવાના કામમાં રોકાયો.

“કાણે જાણે બાપુ ! પણ હવે તે માની ગઈ હશે તેમ માઈ માનવું છે !”

“વાહ વાહ પછી શું ? બસ આનંદને આનંદ ! એ વહાલી ચંપા તારા નામનું રટણ કરતા મારા હૃદયના સુતેલા તાર જગૃત થાય છે અહા ! શું દીદાર ત્હારી કાલી કાલી બોલી ત્હારી હાથણી સરખી આત્ર અને તારા પરવારા સમા ઓછ ! અહા ! બધું યાદ આવતાં જાણે તું તો ઇંદ્ર લોકની અપ્સરા કે કોણ ? તે પણ સમજતું નથી ? કેમ મદનરાય જાણે સ્વર્ગની માનીતી અપ્સરા સખજપરી કેમ ?”

“અરે બાપુ ! સખજપરી તો ત્હેની કાંઈ વિશ્વાસમાં નહીં ? શું તેનું લાવણ્યમય રૂપ.....શા તેનાતો વખાણ કર ?” મદનરાયે મરકો મારવા માંડ્યો.

એવામાં દુર્જનસાંહે આવી જણાવ્યું કે સાધન તૈયાર છે અને બધા સાથી તૈયાર થઇને ચાલવા લાગ્યા.

આજે અવળીય જંગલમાં મુન મુન્યકાર અને બયાનક વિકટ જંગલમાં તેઓ ચાર જણા વાતોના તડાકા મારતા ચાલવા લાગ્યા અને જોત જોતામાં તો ચંપા શેઠાણીને જે જગ્યાએ કેદ કરી હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યા, તેમાના એકે દરવાજો ઉઘાડ્યો અને બધા એક પછી એક અંદર દાખલ થયા.

હવે આપણે અંદરતી પરિસ્થિતી જરા નીહાણી જોઇએ ચંપા શેઠાણીએ લડાયક વસ્ત્રો ધારણ કરી હાથમાં તલવાર લઈ પાછળની બારી વાટે ત્યાંથી પસાર થતી ખલ કરી સુંદરી નદી વહ્યા જતી હતી તેનો મધુરો કલરવ ખરેખર કણ્ઠ પ્રીય થાય તેમ હત એ બારી વાટે જોતા જોતા દુર દુર ત્યાંથી હરીયાળી બરી લીસોતરી વાળી બીની આંખને દારતી હતી.

આમ કુદરતી દ્રશ્યો જોવામાં ચંપા મશગુલ હતી વળી આવા વસ્ત્રો ધારણ કરેલા હોવાથી તેને રોમેરોમ શુરાતનનું જાન ઉત્પન્ન થતું હતું હાથમાં તલવાર ઝાંડી ખરેખર જાણે દુશ્મનનો સંહાર કરવા તે જતી ન હોય ? અને અસત્ય પાપ અને લુચ્ચાઈથી ભરેલા સારા સંસારને ખાઇ જવા અગર તો ખુશ કરવા કાંઈ મહા માયા અગર તો દેવી ન હોય ? એવો દેખાવ થઇ રહ્યો હતો ખરેખર વીરબાળા આ વખતે અબળા મટી તે શબળા થઇ અને ગમે તેવા ભોગે પણ આ વિપત્તીમાંથી છુટવાનો વખત આવે રાગ ગૃહરિપુનો પણ જવાબ માંગવા તેણે મન સાથે કાણુ વારમાંજ નિશ્ચય કરી રાખ્યો.

આમ ચંપા શેઠાણીના મનમાં વિચાર તરંગો દોડ્યા જતા હતા એક પછી એક એમ અનેક વિચારો તેને પ્રગટ્યા, અને કાંઈપણ

અમલ કરી શકે તેવી સ્થિતી ન હોવાથી લાચાર થઇને પાછા રહેવા દીધા. ઉપયોગ વગરના થયા.

હાય ! હવે શું કરું ? કોઈ પણ રીતે મારે મારો છુટકારો તો કરવોજ જોઈએ મારો પતિ વારે આવત પણ ચોકસ તે પણ મહાસંકટમાંજ હશે ! નહિ તો જ્યાં અધ્યાત્મ પ્રેમની નદીઓ હતી તેમાં ભંગ પાડનારને સમા કરી મારો પ્રેમ સમુદ્ર પતિ મને શોધી કહાડત અને આ દુઃખમાંથી મુક્ત કરત ! હાય ! શું દશા ! ” આમ વિચારો ચાલતા હતા. તેવાજ બારણા ખખડવાનો અવાજ અને માણસોની વાતોના શબ્દો ચંપા શેઠાણીના કાને આવ્યા.

ચંપા તુરતજ દાદર આગળ આવી. અને પૂછ્યું પાછળ છુપાઈ ગઇ નરાધમ ચોકડી ઉતાવળમાંને ઉતાવળમાં ફેરળતું બારણું પણ ઉઘાડી મુકીને આવ્યા હતા. એક પછી એક એમ ચારે જણ ત્યાં આવ્યા. દાદર ચડ્યા અને તપાસ કરી ચંપા ત્યાં ન હતી.

“ ચાલો જાણુના ખંડમાં છે એકલી ગમે ત્યાં હશે ! ” મદનરાયે જણાવ્યું અને તમામ ત્યાં ગયા ચંપા આ લાગ જોઈ તુરતજ ચુપકાડીથી અંદરથી ખદાર નીકળી જવા દાદર ઉતરી ગઇ અને જોત જોતામાં બારણે પહોંચી ગઇ બદાર તેઓના ચાર ઘોડા તૈયારજ હતા. તેમાંના એક ઘોડા પર આ વીરબાબા સ્વાર થઇ ગઇ અને જોત જોતામાં ત્યાંથી ચાલતી થઇ નરાધમ રાજવીના હાથમાંથી આવ્યાદ છટકી ગઇ.

“ અધ્યા એ અહીં પણ ચંપા નથી. હવે ક્યાં શોધ કરવી ? ” રામજી પુછ્યું “ નાશી તો શી રીતે જાય ? ” મદનરાયે પોતાનો વિચાર જણાવ્યો.

“ તો જાય ક્યાં ? ”

“ ચંપા બડી ચાલાક ’ આમ કહી મદનરાય ખારી તરફ જોવા લાગ્યો. ખારી સાથે એક દોરડું બાંધેલું જોયું તરતજ તે સમજી ગયા કે ચંપા આ દોરડાથી ઉતરી ચાલી ગઇ હશે.

“ બાપુ આ દોરડું ! મારા ધારવા પ્રમાણે તો તે એ દોરડા પરથી ઉતરી ને ચાલી ગઇ હશે ’ આ દોરડું બતાવવા મદનરાયે વહેમ જણાવ્યો. “ એ તારી આ તો અજબ સુંદરી ! એ તે અબળા કે શબળા ! આટલી ઉંચાઈએથી પલુ દોરડું બાંધીને ચાલી જવાની તેની હિંમત ખરેખર વખાણને પાત્ર છે ચાલો તપાસ કરો !

રાજાએ પોતાના માણસોને ચંપાની તપાસ કરવા હુકમ આપ્યો. અને સિપાઈઓ પલુ તપાસ અર્થે દોડતા હેઠળ ઉતર્યા અને પોતાના ઘોડા ઉપર બેઠી સ્વાર થયા. મહારાજ પલુ ત્યાં નિરાશા મળવાથી હવે જ્યાં ઉપર અમલ ચલાવવા અને તેને પોતાની બનાવવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેના દીવમાં આજ આશાએ સ્થાન મેળવ્યું.

પલુ બહાર આવ્યા તો પોતાનો ઘોડો ગુમ થયો હતો. આ જોઇ તે વધુ ગુસ્સે થયો. તેના મનમાં ચોકસ થઇ ગયું હતું કે જોઇ તે વધુ ગુસ્સે થયો. તેના મનમાં ચોકસ થઇ ગયું હતું કે માણસોમાંથી કોઇ હજી ગયું હશે. આથી તેનાથી એક માણસ તેમને બોલાવવા પાછળ પડ્યો અને મારતાં ઘોડે તે તેમની પાસે પહોંચી ગયો અને તમામ માણસોને બોલાવી રાજ સનમુખ ખડા કર્યા.

“ અહ્યા મારો અશ્વ ક્યાં ! રાજાએ ’ પુછ્યું.

“ બાપુ અમે તો અમારા ઘોડા લઇનેજ આવ્યા હતા અને તેજ ઘોડાજ લઇને શોધવા ગયા હતા. પલુ જ્યારે અમો જતા હતા તે વખતે આપનો ઘોડો ત્યાં નહોતો પલુ અમે તો એમ ધાયું હતું આપનો ઘોડો આટલામાંજ હશે, પલુ આપ પુછો છો તે ઉપરથી

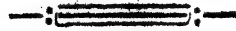
જણાય છે કે આપનો ઘોડો કોઈ લઈ મળું હશે !” તેમના એકે કહ્યું “ મહનરાય ! આ શું બેઠ છે તે હજી જાણવામાં આવ્યું નથી ખરેખર આ શું ? આપણે આ બાબત તપાસ કરવી જોઈએ !” રાજાએ જણાવ્યું અને તપાસ કરવા અને તે દુસ્મન કોણ છે તે જાણવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તેમ જણાવ્યું ‘ ખરી વાત છે બાપુ આપણે તપાસ તો કરવી જોઈએ ’ મહનરાયે ટેકા આપ્યો અને છેવટે તેઓ ચાલવા લાગ્યા. તેમાંના એકને પોતાના ઘોડા પરથી છતરીને ચાલવું પડ્યું રાજા ગૃહરિપુ પોતાનો ઘોડો ગુમ થવાથી એક નોકરના ઘોડા પર બેસીને ચાલવા લાગ્યો.

આખો રસ્તો વિકટ હતો બયાનક વન અને વનચર પ્રાણીઓનો બચકર ત્રાસ હતો પણ ખિચારા મરીજ નોકરીના ભોગે રાજાએ સ્હેલ મારતા હતા વાતોના વિવિધ ગપાટા ચાલતા હતા. તેવામાં ‘ ઓ બાપ વાઘ ’ કરીને હેઠળ પડ્યો અને રાજા પોતાનો હાથ હથીયાર પર નાંખે તે પહેલાં તેનું ખુન કરીને ચાલતો થયો અને ત્યારપછી બચના માર્યા તે ઉતાવળા ચાલવા લાગ્યા અને બીકમાંને બીકમાં તેઓ પુર ઝડપથી પોતાના નગરમાં પ્રવેશી ચુક્યા.

આમ કેદી એકાએક ગુમ થયો ખરે ! ચંપા શેઠાણીને પોતાના ઉછંગે બેસાડનાર ઇચ્છનાર નરાધમ રાજવીના હાથથી ચંપા શેઠાણી છટકી ગઈ આ લોકોમાં વાતો ચાલવા લાગી કે ‘ કેદી ક્યાં ? ’

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ધાયું ફળ,

જગ માનવી કાંઈક ધારતાં, કરતા હરી ખીજી કંઈ
દુનીયાતણા સહુ માનવીનું ચાલતું કાંઈએ નહી.
કર્તા બધો અવનીતણો, બસ એક શ્રી નાય છે.
અવની તણો આધાર એ, પાલક બધો શ્રી નાય છે.

જગતના માનવી પોતાના માટે આજ હું આ કરીશ, કાલ તે
કરીશ મેં આ કર્યું. આવી અનેક જાતની ખોટી બડાઈઓ કરે છે
પણ મુખો માનવીને ખબર નથી કે તે બધું કરનાર શ્રી હરી છે
મનુષ્ય ધારે છે કાંઈ અને કુદરતી પાલક પિતા પ્રભુ ખીજીજ કરે છે.

મનુષ્યો પોતે ખીજા માણસના માટે અદેખાઈ રાખે અરે !
પોતાના આદર્શ માટે તેને મારી નાંખવા પણ માંગે છે. પણ પ્રભુ
તેમ થવા દેતો નથી. કુદરત ન્યાયની રસ્તે ચાલે છે કુદરતને કોઈ
બદાલું અગરતો અળખામણું નથી હોતું. તેને તો બધાય પોતાના
સરખા આળકો છે, તો પછી તેને બદાલું અગર અળખામણું
ક્યાંથી હોય ?

જગત કર્તા ન્યાય અને નિતિના રસ્તે ચાલે છે મનુષ્યો પોતાના
પાપો જાણે કોઈ જાણતું નથી. પણ માનવીના પાપ પુન્યનો બદલો
તો ઇશ્વરના ન્યાયના ત્રાજવે તોલાય છે. અને તે ન્યાય પાપીઓને
સંચારવા અપાય છે કુદરતની લાકડીના ફટકા હોતા નથી પણ દુઃખ
અગર સુખજ હોય છે.

ન્યાની બાબત જણ્યા પછી રાજાએ કેટલાક માણસો મોકલી તેને પોતાની બનાવવા અગર તો બળાટકાર કરવાના હેતુથી ન્યાને લેવા માણસો મોકલ્યા તે આપણે આગળના પ્રકરણોમાં જાણી ગયા છીએ માણસો ન્યાને લેવા માટે મહત્ત રાચના બતાવ્યા પ્રમાણેના ધર આંગળ આવી પહોંચ્યા.

એ સુંદરી બારી આગળજ ઉભી હતી પોતાના ધર આંગળ આ રાજસવારો આવેલા જોઈ નો ખીન થઈ. તે જાણતી હતી કે રાજ્યમાં રૂપ તે રાજાનો કાપ વહોરી લખને તેની સામે થવાનું છે. પોતે પણ આ સ્થિતિ જાણી ગઈ હવે શું થાય તાત્કાલીક હેઠળ ઉતરી અને પોતાના પિતાને ખબર આપવા તેના ખંડમાં ચાલી ગઈ

રાયચંદ અત્યારે પોતાના ખાનગી કામગીરી વાંચવામાં મશગુલ થયા હતા. પોતાને કામગીરી વાંચતાં જોડી ધડીબર ત્યાં ઉભી રહી. ન્યાને આમ કોઈ ક્વિસ નહીં ને આજ બચ્ચીય થઈને પોતાના ખંડમાં આવી ઉભી રહેલી જોઈ તેણે વિચારમાં નીમગ્ન થયો.

“પિતાજી બહાર.....બોલતા બોલતા તે અટકી પડી અને વધુ બચ્ચીય થઈ.

“કેમ બોલતી અટકી ગઈ જઈને ન્યા તરફ જોઈ રાયચંદ “ પૂછ્યું આપા રાજ્ય સેવકો આપણા બારણે આવ્યા છે, આ બધી રૂપની મ્હોકાણ છે ”ન્યા એ જણાવ્યું.

“ રૂપની મ્હોકાણ રાજસેવકો મારા આંગણે ” બાબા તુટ્યા અવાજે ગમે તેવી રીતે ગાબરો બની મયેલ રાયચંદ બોલી ઉઠ્યો.

“ હા ! આપુ હા ! ” ન્યા પણ ગભરાતી ગભરાતી બોલી ઉઠી.

કોલાહલ સાંભળી તેની માતા પણ ત્યાં દિવાનખાનામાં હાજર થઈ અને કંઈ પણ જોલે તે પહેલાં તો દિવાનખાનામાં રાજ સેવકો હાજર થયા આથી તેની માતા પણ અજબજબ થઈ ગઈ

“ મહારાજનો હુકમ છે કે આપની જ્યાં અમને આપવી ” તેમાંના એકે જણાવ્યું.

“ શું મારી જ્યાં ! રાજની કુદ્રષ્ટિ ! આ તે રાજ કે ત્રાસ હાયક અમત્ત ઓ પ્રભુ ! તું આવા નીચ નરાધમોને તું કેમ જવા દે છે ? શું તારે ત્યાં લાગવગ ચાલે છે. આવા નરાધમોની દાદ તું ક્યાં સુધી સહાય કરીશ, અરે ! પ્રભુ ! મારા શરીર પર આ શું હુમલો ? શા માટે મારી પુત્રી પર આ નીચ રાજનો હુમલો ! ખરેખર પ્રધાનની પુત્ર વધુ ચંપા શેઠાણીને પણ આવી રીતેજ તમારા રાજનીએ ગુમ કરેલી લાગે છે. અરે ! ઓ નરાધમો યાદ રાખજો કે તમારા પાપની ફરીયાદ પ્રભુના દરબારમાં ભરાઈ હશે ? આમ જોલતાં જોલતાં તે અટકી પડ્યો. અને મુછીંત થઈ નીચે ઢળી પડ્યો.

જ્યાં આ વખતે ખરેખર કુર બની હતી તેમાંના એકને પાછળથી કટાર મારી અને હેઠળ પડ્યો અને જોત જોતામાં તરવાર હાથ માંથી ઝુંટવી લીધી અને જોલી છડી કે “ ઓ નરાધમ રાજનીના નીચ સેવકો તમારા પાપનો અંજમ તમને મળવો જોઈએ. તો જ્યો આ અંજમ તમારા પાપના ખાતર-આખું રાજ્ય પાયમાલ થશે ચાલ તૈયાર થાવ-અને પ્રભુનું નામ સમરણ કરી તેના દરબારમાં તેના ન્યાયાધિશેને પોતાનો દાવો ચલાવવાનું યાદ આપ. ”

આમ કહી તે વીરબાળાએ તરવારથી પોતાના હાથમાં પટા ફેરવવા માંડ્યા અને જોત જોતામાં દુશ્મનો પર હુમલો કરવા માંડ્યો.

અને નરાધમે પોતાની તલવાર ફેરવે તે પહેલાં તો એક બેને ચમ-
દાર પહોંચાડી લીધા.

સટોસટ અને ખડખડાટ કરતો તલવારનો અવાજ આખા મકા-
નને ગમવી મુકવા લાગ્યો. આજુબાજુના પાડોશીયો પણ આમ
પ્રગ્મની વહુ દીકરીની લાજ હુંટનાર રાજવીના રાજથી કંટાળી ગઇ
અને તેને ધીક્કાર અને ફીટકાર આપવા લાગ્યા પણ વીરબાળા તે
દુષ્ટોના બાર સિપાઓ સાથે એકલી ક્યાં સુધી જીરવી શકે. તરતજ
નરાધમેએ તેને પાછળથી પકડી અને હાથમાંથી તલવાર પણ
ઝુંટવી લીધી.

પોતાની પુત્રી પકડાઇ આવું દ્રશ્ય જોતાં ત્યાં ઉભી રહેલી તેની
માતા પણ ધરણીપર ઢળી પડી અને મુર્છીત થઇ પડી અને રાજસે-
વકાં ત્યાં ઉભેલા માનવીઓની લીડમાંથી પણ બદમાશો જ્યાને
રાજની પાસે લઇ જવા માંડ્યા. ધડીલર માનવી મુખાં ફુલાય છે.
તેમ આ સિપાઇઓ પણ પોતાનો વિજય થયો અને રાજ ગૃહરીપુ
હવે તેમનું જીવન દર્દ ફીટકારશે તે આશાએ તેમનામાં લર્પ ખુબ
પ્રમાણુ વધી પડ્યો હતો.

રાયચંદ અને તેની સ્ત્રી છેવટે ધણીધણી સારવારના અંતે શુદ્ધિમાં
આગ્યા અને રાજના આવા ત્રાસો સામે પોતાનું વેર લેવાના ધરાદાથી
તેઓ પ્રધાનની દુકડીમાં દાખલ થઇ ગયા. પ્રધાન આ ખીનાથી ધણો
કંપિત થયો. અને હવે તો રાજનો અંત આણુવો અને તેના પુત્રને
ગાદી આપવી એમ માનવા લાગ્યો અને કાંઇપણ સંયોગે તેનું શીયળ
બચાવવા પ્રયત્ન કરવાનો વિચાર તેના મનમાં ઝડપથી કરી લીધો
પ્રધાન રામપ્રસાદના શીરે બે જણનું શીયળ સાચવવાનો બોલને
આવી પડ્યો હતો તે ઉપરાંત તેને હરધડીએ પોતાના પુત્રની

પણ ચીંતા થયા કરતી હતી મારો સુંદર શું કરતો હશે—તેના શરૂ હાલ થશે. હાય ! હું તેવાથી જુદો પડ્યો આમ ઘડી ઘડી તે સંભાળતો હતો. અને ગમે તે ભોગે રાજ્યસત્તાનો અંત આણુવા તકવાપડ થઇ રહ્યો હતો.

તે માનતા હતા કે રાજ્ય એટલે પ્રજા રક્ષણનું કેન્દ્ર રાજ્ય એટલે પ્રજાનો પિતા અને પાલક પ્રજાને બીજા દુઃખોમાં શું મુકત કરાવનાર જો રાજ્ય તેવો ન હોય તો તેના ગમે તે ભોગે પણ અંત આણુવો રાજ્ય સેવા કરવા કરતાં પ્રજાની શોધ કરવી. તે પણ તે ધણુંજ ઉમદા છે. રાજ્ય સેવા કરીને મોટામોટા બંગલા બનાવો તે કરતાં પ્રજા સેવા કરીને જેલ મંદિરમાં વસો તેના સત્તામાં બંગલામાં વસવું તે એક તુચ્છ સમાન છે. તે મોટા પ્રજા સમક્ષ કહેતો કે “ મેં અત્યાર સુધી રાજ્યસેવા કરી તેના બદલા તરીકે મારી પુત્રવધુ ઉપર રાજાની કુદ્રષ્ટી અને મારા વાલા પુત્રને જેલ તેજ મને મોટામાં મોટું ફળ મળ્યું છે જો કે મને તેના ફળપણા મળ્યા હતા પણ તે બંગલા અત્યારે મારા પોતાના નથી. હવે હું પ્રજાસેવા કરવા માગું છું પ્રજાસેવા કરીને હું પ્રજાનો નાયક થવા માંગતો નથી પણ પ્રજાનો ગુલામ તે પણ પ્રજાનું હિત ઇચ્છનાર તરીકે આ અવનીમાં રહેવા માગુ છું. શ્રી હરી મહને સંપૂર્ણ સહાય આપે અને જો તેમ થશે તો રાજા ગૃહસ્તીપુત્રા રાજ્ય અમલનો અંત આણી તેમનો મોટો પુત્ર ગાદીપર ચઢે તે મારી ઉમેદ છે મારે પ્રધાનપદ પણ ન જોઈએ. ” આમ વાતો ચાલતી હતી. તેવામાં તો ખબર આવ્યા કે આ રસ્તેથી જવાને લઇ જવામાં આવનાર નથી પણ બીજા માર્ગથી તેને રાજ્યના રાજાના અવાસમાં લઇ જવામાં આવશે ” તેના એક જાણુસોએ જણાવ્યું તેને કયા રસ્તે લઇ જશે તે ખબર કહી કે

“ના જી તે કાંઈપણ ખબર પડી સહી નથી. માટે તે બહુ તપાસ કરવી જોઈએ” બીજાએ કહ્યું.

“ચાલો તપાસ કરો અને રાજાનું ધાર્યું ઈશ્વર કૃપાથી ધુળ મેળવે કાંઈ પણ ભોગે જ્યાંને જ્યાંવો તેનું શીમળ ભટ્ટ ન થાય તે સાચવો તે માટે મારા વીર સરદારો મરણ પામે આપણો ધર્મ છે કે આપણે વખત આવે પ્રજના ભલા મટે મરવું તો અત્યારે જ મરી પડો અને જ્યાંને જ્યાંવો” વૃદ્ધ પ્રધાનના આવા વચનોથી તમામ માણસો તૈયાર થયા તરવારો બહાર નીકળી અને ત્વરતપ્રતીએ બધા જુદી જુદી રીશાએ બહાર નીકળી પડ્યા,

પેલા રાજા સેવકો ખરાબર જાણતા હતા કે જો આ માર્ગેથી જવા વિચાર કરશું તો પ્રધાનપાટી આપણને જવા દે તેમ નથી. ત્યારે જાહેર રસ્તાપરથી જવું તે રાજ્યની આવક હલકી પાડવાનું સાધન છે પ્રજાની રાજ્ય તરફથી પ્રીતી એછી થાય તેવું છે માટે કાંઈ પણ નવા રસ્તે જવું કે જેથી કરીને જ્યાં સુખરૂપ પહોંચી શકે અને રાજ્યની તરફ પ્રજાને અણગમો કરવાનું કારણ પણ ન મળે.

આ વિચારથી તેઓ નવા માર્ગ તરફથી ચાલ્યા જવા લાગ્યા જ્યાં અત્યાર સુધી બેભાન અવસ્થામાં પડી રહી હતી.

જ્યારે તે ભાનમાં આવી ત્યારે તેને ખબર પડી કે હજી સુધી મહેને રાજા સેવકો ઘોડા નથી અને મને રાજ્ય સભામાં લઈ જવા ધારી છે પણ લાચાર પાંચ માણસો પાસે આ એકલી બાળા શું કરી શકે?

ઘોડેસ્વારો ધુમધડાક કરતા આનંદ ઉગ્મણી ઉગ્મવતા ઉગ્મવતા તે ચાલ્યા આવતા હતા. તેવામાં સામેથી એક સ્વાર આવી પહોંચ્યો તે સ્વાર સામેથી આવતાં ચાર માણસો અને સ્ત્રીને જોઈ તે થોભી

અયો અને તેમની હીલચાલ જોવાનો તેને વીચાર થયો. તેથી તેની પાછળ પાછળ જવા માંડ્યું.

અધ્યા ! હવે શું ? હવે તો જાણે પાસા પોખાર ! ”

“ હા ! પણ લામશામ ખર પુછો તો હવે રાજનો ત્રાસ ખુબ વધ્યો છે ! ખીનએ જણાવ્યું.”

“ અરે ! મને તેટલા હોય પણ આપણે તો ઓછું જોવાનું છે, આપણને તો પૈસા મળે છે. પછી શું ? ” ત્રીનએ સ્વાર્થ આગળ બધું અંધ આ સુત્રનું દીગ દર્શન કરી બતાવ્યું.

“ અરે પૈસો એટલે તો તુજ છે રાજના કામ જાવા નીચ તા ભર્યા આપણે કરી શકવાનું નથી આવે અવધી થાય છે. પેલી ચંપાને પકડી તેનાથી પોતાની વાસના પુરી ન થઈ ન થવા દીધી આ ખિચારીને પણ ફસાવી હોય તેના માતપિતાને આઘાત પહોંચાડી ને પહેલાએ કહ્યું.

“ હા અધ્યા પણ સાંભળ્યા મુજબ ચંપા નાસી ગઈ ખરું કે ?

“ કહે છે તો ખરા કે ખારીએ દોરડું નાખીને પલાયન કરી ગઈ.

“ હા અને સાવે રાજનો ઘોડો પણ ગુમ થયો હતો ? ”

“ જખરી માથાની મળી. ”

પેલો પાછળ આવનાર સ્વાર હસ્યો અને ઘડીભર મનમાં તેનો વિચાર કર્યો. તે જાણી ગયો કે આ કેમ રાજના સેવકો આ છોકરી ને લઈ જવા માંગે છે, તેને છોડાવવી શી રીતે આ વિચાર કરતા તેવામાં ત્યાં તળાવ આવ્યું અને નરાધમે પાણી પીવા ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યો.

જયા એકથી ત્યાં રહી પેલા આવનાર સ્વારે જયાને ધીરજ
આપી ઘેડાપર બેસાડી અને ત્યાં જોડાજોડ લાખને આગળ નીકળી ગયો.
પેલા પાણી પી પાછા આવ્યા ત્યારે જયાને ન જોઈ તેથી તપાસ
કરવા માંડી પણ જયાનો પત્તો મળ્યો નહીં તે નજ મળ્યો.

થયું બધું ધાર્યું ધુળ મળ્યું અને જયા કોઈ ત્રીજાના હાથમાંજ
મઘ હવે જે થાય તે ખરું.—

પ્રકરણ અગીયારમું.

નદીમાંથી પતો.

જ્યાને રાજના હાથમાં જવા ન દેવા માટે અને પોતાના સરદાર પાસે લાવવા માટે પ્રધાનના માણસો તપાસ કરતા કરતા નદી પર જઈ પહોંચ્યા જ્યાનો પતો નહિ મળવાથી ઉન્હાળાનો સખ્ત તાપ હોવાથી તેઓ નદી કીનારા ઉપર શાંતિ મેળવવા માટે ત્યાં બેઠા આ વખતે નદી પુર ઝડપથી વહી જતી હતી ગામના મુખ્યા માણસોએ ગમે તેવું નાંખી નદીને બગાડવા પ્રયત્ન કર્યો હોય તેમ તેમાં આવતી વસ્તુ ઉપરથી જણાતુ હતું કુદરતની બીલીહારી જોવી હોય તો નદી નદીના મીઠા મધુરો કલરવ ગમે તેવા ક્રોધને પણ શાંત કરતા પુરતો હતો તેનો કણુ પ્રિય અવાજ લલલલા માણસોને પણ ખેંચવા પુરતો હતો.

મનુષ્યના મોંઘા જન્મમાં તે શું કર્યું ? તેના પ્રશ્ન પુછતી નદી પણ માણસને અનુપમ શીખામણ આપતી હતી મનુષ્યો આવી શીખામણ આવા નદીના પ્રવાહ પાસેથી પણ મેળવી શકે છે તે પ્રવાહને કાંઈની પણ સ્પર્શ કે ન અદેખાઈ ? પોતાનો સ્વાર્થ એટલે શું તેનું પણ જ્ઞાન નથી આવતી ઉપર મનુષ્યો નદીમાં ગમે તેવો કચરો નાંખે છે અને મુખ્યાજન તે તેને પુરવા પ્રયત્ન કરે છે.

જ્યારે કેટલાક માણસો તેને પુષ્પથી વધાવે છે. ઠાકોરજી દેવને ચઢેલા કુલ નદીને અર્પે છે ભાગ્યવાન નદી દેવની પ્રસાદી મેળવી શકે વ તેનો ધન્ય દિવસ ?

“ અત્યા આપણે શોધ કરી કરીને ચાક્યા પણ હજી કાંઈ પતો

ન મળ્યો હવે આપણે શું કરશું આપણા સરદાર સાહેબ આપણને લડશે તો આપણે કોઇપણ રીતે જ્યાનો પતો મેળવવો જ નેહાએ નહિતો આપણા સરદાર સાહેબને ગુસ્સે થવાનું કારણ મળશે. ” તેમાંના એકે કહ્યું.

“ ખરું પણ આપણે હવે તે બદલ શું કરીએ આપણે તપાસતો કરી પણ હજી કોઇ પતો મળ્યો નહીં ?

“ આપણે તો પુરતો પ્રયાસ કરી ચુક્યા કેમ ખરું ને ? હવે આપણો શું દોષ ?

બીજાએ પુછ્યું.

“ હશે ત્યારે ચાલો જે થાય તે ખરું ? ”

“ હારતો તેમાં આપણે શું કરીશું ? ”

“ અત્યા પણ જો તો ખરો આ નદીમાં કોઇ તણાતો આવે છે બીચારો અજ્ઞાન હશે નહિ તો તે નદીમાં ન પડે ” દુર દુર નદીમાં નજર નાંખતાં સામેથી કોઇ તણાતું આવતું હતું નદીનો પ્રવાહ પુર ઝડપથી વહેતો હતો. તેના આ કિનારા પર ખેડેલા માણસોમાંના એકની નજર પડી, અને બીજા સાથીદારોને જણાવ્યું જોત જોતામાં પેલો તણાતો માણસ ત્યાં આવ્યો અને ત્રણજણા વારાફરતી તે તણાતી આકૃતિને ખેંચવા માટે ત્રણ જણ કુદી પડ્યા અને જોત જોતામાં પેલા તણાતા માણસને બહાર ખેંચી કહાડ્યો.

પેલો માણસ કે જેના શીર ઉપરથી ફાટીતુટી અડધી પોતાની અને બકુ અંગરખા પરિધાન કર્યું હતું તે ઉપરથી કોઇ કેદી જેવો લાગતો હતો. તેણે પાણી ખુબ પીધું હતું તેના મુખમાં કાન અને નાકમાં પણ પાણી ભરાયું હતું આથી તેને ઉધો લટકાવવામાં

આવ્યો અને જોત જોતામાં તેના મુખમાંથી પાણી બહુ બહાર નીકળી પડ્યું અને પછી તરતજ તેને હેઠળ સુવાડી દીધો થોડીવારે તે શુદ્ધિમાં આવ્યો આવ્યો ઉધાડી તો પોતાની પાસે : માણસો જોઈ તે તરત ગભરાયો પણ પાછળથી તે બોલી ઉઠ્યો:—

“ વીરો ત્હમે કોણ છો ? શા માટે મ્હને પાણીમાંથી કહાડ્યો અને મ્હને પાણીમાંથી કહાડી જીવતદાન આપી શું કરવા માગો છો તે મ્હને જણાવવા આભારી કરશો ” પેલાએ તેમને પુછ્યું.

“ અમે કોણ છીએ તે જણવાની આપને જરૂર નથી પણ તેટલું તો ચોક્કસ માનજો કે તમો નિર્ભયસ્થાને છો તેથી કાંઈપણ જાતનું આપને ગમે તે દુશ્મન હશે પણ આપને હેરાન કરી શકશે નહિ ! હવે આપ વધુ બોલી પરિશ્રમ ન ઉપાડો કારણ કે તેનાથી આપને વધુ દુઃખ થશે ” પેલાઓમાંના એકે કહ્યું.

“ વાઈ...તો...મ...હે...ર...આ...ની.....”

આમ જાગ્ય તુટ્યા અવાજે તેઓ શક્તિ ધરી અને તુરતજ પાછો નીંદ્રાવશ થયો. પેલાઓમાંના એકે તાપણી સળગાવતા માટે વનમાંથી લાકડા કાપ્યા ગયા અને જોત જોતામાં લાકડાં લાઈને પાછો ફર્યો. અને પેલાને નવું ચેતન આપવા માટે તાપણી કરીને ગરમાવો આપી તેની સેવા કરવા લાગ્યા.

આમ આવી સારવારથી તેને શાંતિ વસી અને તરતમાં તેણે આંખ ઉધાડી અને પેલાએ પુછ્યું.

“ જાણ હવે તને શાંતિ વળી ! ”

“ જો શાંતિ વળી હોય તો આપણે ચાલવા માંડીએ ! ”

“ આપણા સરદાર સાહેબ આપણી રાહ જોતા બેઠા હશે ! ”

“ આપણે ક્યાં જઈશું ? ” પેલાએ પુછ્યું.

“ અમારી ગુફામાં ? ” તેમાંના એકે જવાબ આપ્યો.

“ તમારી ગુફા ક્યાં આવી ? ” પેલાએ પુછ્યું.

“ તે આપને જણાવવાનું હમણા હમો સાહસ કરી શકતા નથી પણ અમારા સરદાર તે આ રાજના ત્રાસો સામે જહારવટ લેવા અને પ્રજાના હિતાર્થે ગમે તેવા સંકટો ભોગવી પ્રજાની મુક્તિ કરવી તે અમારો ધર્મ છે ” પેલાએ જણાવ્યું.

તો ચાલો મ્હને આપવામાં કાંઈપણ વાંધો નથી ! પેલાએ પુછ્યું

“ કેમ તેમાં આપને શું વાંધો હતો ? ” પેલાએ પુછ્યું.

“ હું મ્હારી કર્ણ કથા અત્યારે કહેવા માંગતો નથી પણ થોડું ઘણું જણાવવા માગું છું કે હું એક “ રાજ કેદી ” હતો ને ત્યાંથી નાસી છુટ્યો હતો ! ”

“ કયા રીતે પકડાયા હતા ? તેતો જણાવો ? ” પેલાએ પુછ્યું

“ તે જણાવવાથી હમણાં કાંઈપણ ફાયદો નથી ! છતાં પણ હઠ હશે તો હું આપણી ગુફામાં કહીશ. હાલ તો હું ત્હેના વિરોધી એના હાથમાં સુખરૂપ આવ્યો છું તે જાણી મ્હને આનંદ થયો છે, ચાલો હવે જલદી કરો રાત પડી છે ને આપણે ઘણો દુર જવાનું હોય તેમ લાગે છે ” પેલાએ કહ્યું.

ને પછી ચાલવા લાગ્યા. રાત્રી પડી હતી ચંદ્રમા ખીલ્યો હતો. આ વખતે નદી અને ચંદ્રમા જોનારના મગજને કાંઈ જુદો અનુભવ થતો હતો. શાંતિમય રાત્રી અને ભયાનક વન આ શોભામાં ખરેખર એર વધારો કરતું હતું ખરેખર મીઠો અને કર્ણપ્રિય કરતો નદીનો કલરવ હિંચા હિંચા દુર દુર રળીયામણા જણાતા ડુંગરો કુદરતી શોભાનું અલૌકીક વર્ણન કરવા જેવા જણાતા હતા ખરેખર આ દેખાવ—

વિસ્તારીને અમિત કરએ બેટતો અંગ આવી

ને ઝોડાડે રત્ન ચીરતા સ્નેહથી શુભ સાડી

આવા રળીઆમણા દેખાવ નીહાળતાં નીહાળતાં ચાર માણસો
અને આ નવો માણસ પોતાની ગુફા તરફ પ્રયાણ કરી રહ્યા હતા
શીયાળો હમણાંજ પસાર થઇ ગયો હતો અને વસંતની પુલવાડી
ખીલી ઉઠી હતી શાંતિમય જીવન પસાર કરવા ઇચ્છનાર સાધુ સન્યા
સીઓના અત્રે નીવાસ કરવા ઠેર ઠેર મઠ બંધાયા હોત તો કેવી
સુંદર મઝા પડત.

“ મિત્રો એક રીતે નિરાશા અને ખીજ રીતે આશા વાળું
આપણું કામ આજ સરદારને કેવી રીતે ખુશ કરી શકીશું તે
આપણે જોવાનું છે. ”

“ હા ? પણ જ્યાં ન આવી ત્યાં આપણે શું કરીએ ? ”

“ જોઇએ હવે શું થાય છે તે ? ”

“ કાંઇ નહિ તેમને મને બચાવ્યો તે આપનો ઉપકાર
કાંઇ જેવો તેવો નથી હું ખાત્રીથી કહું છું કે સરદાર તમારો ઉપકાર
માનશે ’ પેલા કેદીએ કહ્યું.

આમ વાતોના તડાકા મારતાં મારતાં તે ગામમાં આવી પહોંચ્યા
ને આગળ ચાલવા લાગ્યા.

“ ભાઇ આપણે ક્યાં જઇશું ! ”

“ કાંઇ વાંધો નહિં તમે કોઇ પણ જાતનો ભય રાખસો મા !
અમે તમારા પાછળ છીએ ! ’ પેલામાંના એકે શાંતિ આપતા
તેને ધીરજ આપવા માંડી.

આમ કરતાં તેઓ પોતાની ગુફામાં આવી પહોંચ્યા અને
તેમની રાહ જોઇ જ્યાના સમાચાર જાણવાનાં હેતુ તેમની માર્ગ

પ્રતિક્ષા કરતો બેસી રહ્યો હતો ‘ ઓ આવ્યા...ઓ...આવ્યા ’
એમ કરતાં કરતાં તેમની રાહ જોઈ બેસી રહ્યા બારણામાં તેમનાં
પગલાં સાંભળી દયા અને બધાએ માની લીધું કે આવી પહોંચ્યા
અને ખરેખર તે આવી પહોંચ્યા હતા:

“ કેમ શાં સમાચાર ? ’ પેલાએ પુછ્યું ‘ સીંહ કે શીયાળ ? ’

“ બાપુ એક બાળુ શીયાળ અને બીજી બાળુ સીંહ ” પેલા
ટાળામાંના નાયકે જણાવ્યું.

“ કદાચ વાતે સીંહ ને શીયાળ તે સરીસ્તર જણાવે ? ”

પ્રધાને પુછ્યું.

“ સરદાર સાહેબ ! અમે જ્યાની સંપુર્ણ તપાસ કરી. પણ
અમને તે દુઃખીયારી બાળાનો પતો ન મળ્યો... ”

શું તેનો પતો ન મળ્યો ? નરાધમોના હાથમાંથી તે સપડાઈ
ગઈ. અરર બીયારીનું શીયાળ હુંડાશે મારા સરદારે ! આપણે
તપાસ તો કરવી જોઈએ. અને નરાધમોના હાથમાંથી જ્યાને મેળવવી
તે આપણી ફરજ છે. હશે ચાલો જે થયું તે થયું હવે શોક શા
કામનો ? ” પ્રધાને જણાવ્યું અને જ્યાને મળી તેમને દીલગીરી
દર્શાવી વળા પાછું પુછ્યું.

“ હા ! પણ મહારા બહાદુર સીપાઈઓ સીંહ કેવી રીતે તમે
કહો છો ? ”

“ અમે નદી કીનારા પર થાકે ખાવાના હેતુથી બેઠા હતા.
તે વખતે ત્યાં આગળ નદીમાંથી તણાતો એક માણસ અમારી નજરે
પડ્યો અમેએ જીવના જોખમે તેને બચાવ્યો; શરીરમાંથી તમામ
પાણી કહાડી નાખ્યું તપાસ કરતાં ને બીજે કોઈ નદી પણ “ રાજ
કેદી ” હતો શા માટે તને કેદ કર્યો હતો. કયા રાજમાં તે વિષે પુછવવાં

આંડયું પણ તેણે જવાબ આપવા અમને ના પાડી અને મારા ધાર્યા મુજબ તે કાઠ દુઃખી રાજ્યના ક્રોધનો ભોગ થઈ પડેલા છે તેમ અનુમાન પરથી જણાય છે વધુ તો આપ તપાસ કરો તો જણાય ! પેલી ટાળીના સરદારે પોતાની બહાદુરીના વખાણ અને રાજકેદીની તમામ હકીકત જણાવતાં કહ્યું.

“ તો લાવો તેને હાજર કરો આપણે તેની તપાસ કરીએ શા માટે તેને રાજકેદી તરીકે કંઈ હતો. અને શા માટે તેને દુઃખ આપવામાં આવ્યું અને કેવી રીતે તે છુટી નીકળ્યો. તે આપણે જાણવું જરૂરી છે ” પ્રધાને કહ્યું અને તે કેદીને બોલાવવા આજ્ઞા કરી.

આજ્ઞા મળતાં તરતજ તે રાજકેદીને હાજર કરવામાં આવ્યો. રાજકેદીના મુખ ઉપર કાળો ધુરખો પરીધાન કરવામાં આવ્યો હતો. આંખે પાટા આંધી ગુફામાં પ્રવેશ કરાવ્યો હતો તેવીજ દશામાં ત્યાં લાવવામાં આવ્યો તેના હાથ જોડી પ્રધાન પાસે ઉભો રાખવામાં આવ્યો.

“ આંખો મ્હોં વીગેરે છોડી નાંખો ” હુકમ કર્યો અને તે તરતજ આંખો મ્હોં વીગેરે છોડી નાંખ્યા, અને છુટો મુક્યો. પ્રધાન વીગેરે ચકિત થઈ ગયા. અને તરતજ બોલી ઉઠ્યા—

“ કોણ મ્હારા બાલા પુત્ર સુંદર ! ”

“ કોણ મારા પિતાજી ! ”

“ અહો પણ આ શું આ સ્વપ્ન કે સાચું, આ એકા એક કંઈથી મળ્યા ના ના આ સ્વપ્ન તો નથીજને ! બેટા આવ બેટ ! અને મારા હૃદયને શાંતિ આપ ” પ્રધાન ઉભો થયો અને પોતાના પુત્ર સુંદરલાલને બેટી પડ્યો.

“ કોણ સુંદરલાલ ? ” રાજસભાના તમામ સેવકો અને

પ્રધાનના અનુચરમાંથી એક બોલી ઉઠ્યા. અને ધડીબર આવા તંબુમાં શાંતિ પથરાઈ રહી અને હર્ષના પ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો.

“મારા શુરા સિપાઈઓ હવે આ એક મહત્વનું કામ કર્યું છે હવે આપણા શીરપરથી થોડો બોજો ઓછો થયો. તમે આ એક અતી સુંદર કામ કર્યું છે મારા દિવસે શાંતિ મળી. અને હવે આપણા ઉન્નતીના ચિન્હો પણ સ્પષ્ટ દેખાયા છે પ્રભુ આપણી કૃતેહ કરે આપણી બાબુ ન્યાય અને સત્ય છે અને હંમેશાં ન્યાય અને સત્યજી જીતે છે”

“બાપુ જ્યાના સમાચાર મળ્યા?” એક જનસૂસે જણાવ્યું.

“શું જ્યાના સમાચાર મળ્યા? ક્યાં છે?”

“તેને રાજના સિપાઈઓના હાથમાંથી કોઈ મુસાફર તેને અજ્ઞયથી ભરેલી રીતે લઈ રવાના થયા છે”

“શું તે નરાધમોના હાથમાંથી પણ જ્યા છુટી ગઈ? વાહ હવે ઘણું સાફ બદમાશના હાથમાંથી છટકવામાં ઘણુંજ સાફ થયું છે.

જ્યાના છટકી જવાના સમાચાર સાંભળી વૃદ્ધ પ્રધાન ખુશ થયો. અને સાથે સાથે તમામ માણસો પણ ખુશાલીમાં માંડાધેલા થઈ ગયા.

“પણ.....એટા કહે તો ખરો કે તું શી રીતે ત્યાંથી નાસી છુટ્યો?” પ્રધાને ત્યાંથી નાસવામાં કઈ કઈ બદાદુરી કરી છે તે જાણવાના હેતુથી પુછ્યું.

“પિતાજી-મારા મદદ લાગ્ય કે હું તેમાં પણ પરીપુર્ણ થઈને આંહી સુખરૂપ આવી પહોંચ્યો.

મહેને જે કેદખાનામાં પુરવામાં આવ્યો હતો તેની પાછળ મહાનદી બપોરે મહેને ખાવાનું આપવા આવ્યા બાદ ખાવા

આપવા આવનાર માણસ ત્યાંથી જવા લાગ્યો મહેં પાણી માગ્યું
 પણ નીચગુલામો નીચ રાગનું અન્ન ખાઇને વફાદાર શી રીતે
 બની શકે ! મહેં પાણી આપવા બદલ ઉપરથી જણાવ્યું કે પાસે
 નદી વહે છે તેમાંથી ભરીને પી હું ચંપાના પ્રેમમાં મસ્ત બન્યો
 હતો મહેં તેથી કાંઈ પણ રસ્તો જડતો નહતો. તેણે મહેં ત્યાંથી
 પલાયન થવાનો માર્ગ બતાવ્યો, બપોરના દિવસે ઉઠાણામાં બાનુ
 સખ્ત તપતો હતો સિપાઇઓ ઉંઘતા હતા. તે વખતે મહેં મારી
 પાસેની સળીયાવાળા જારી તોડવા સાધન શોધ્યા પણ ત્યાં નમાયા
 આખરે ત્યાં પડેલી કાનસથી મેં સળીયા તોડ્યા. ધસ્યા હાથના
 આંચકાથી મહેં ખેંચીને પણ સળીયા કઢાડી નાંખ્યા. તેવામાં ત્યાં
 રાજા આવી પહોંચ્યા પાછા સળીયા તેમને તેમ ગોડવી દીધા. અને
 મહારાજા મારી પર ગુસ્સે થતાં ત્યાંથી ચાલતા થયા. થયું હું પાછો
 મહારા કામમાં સફળ થયો અને છેવટે ચાર વાગ્યાના સુમારે મારા
 માથાપરનો ફેંટો ઝાળીના સળીયા સાથે બાંધી તે હેઠળ
 ઉતર્યો અને તરતજ હેઠળ ઉતરી હું મહારો ફેંટો ખેંચ્યા માંડ્યો
 વળી ખેંચતાં ખેંચતાં મહેં આંચકો લાગવાથી હું નદીમાં પડ્યો.
 મહેં તરતાં આવડતું હતું પણ...તરતાં મહેં માથામાં પથ્થર
 વામ્યો અને હું બેભાન થઈ નીચે પડ્યો, મારા હાથ પગ ચાલતા
 બંધ થયા. અને ત્યારપછી મહાઈ શું થયું તે મહારી જાણમાં નથી.”
 આમ કહી તે અટક્યો.

“વાહ બેટા ! વાહ ! હું પણ રાજા પ્રત્યે વેર લેવાના ધરા-
 દાથી વળી રાજાને ગાદી બ્રજ કરી, તેના મોટા પુત્રને ગાદી
 આપવાનો અમારો વિચાર હોવાથી આ માણસો બેગા કર્યો તેવામા
 ખબર જાતી કે રાયચંદ શેઠની પુત્રી જયા—કેપર મહનરાયની દાનત

બગડી અને તેના ભરમાવ્યાથી રાજ્યએ પોતાના માણસો જ્યાને કોઇપણ રીતે લાવવા મોકલ્યા જ્યાના માતા પિતા ત્યા બેશુદ્ધ પડ્યા-અને જ્યા બહાદુરીથી લડી પણ પાંચ માણસો પાસે તે ક્યાં સુધી નભે ? આખરે કેદ પકડાઇ. નરાધમો રાજા પાસે લઇ ગયા. પણ આ રસ્તે થઇને જઇ સક્યા નહી પણ મારા જનસુસના કલ્હા પ્રમાણે તેમના હાથમાંથી પણ કોઇ મુસાફર લઇ ગયું છે ! ડીક શું કે જ્યાનું શીયળ બ્રષ્ટ થતાં બચ્યું ! પ્રધાને પોતાનો હેવાલ જણાવતા કહ્યું.

“ હા. પણ આપુ ચંપાના કાંઈ સમાચાર છે ? ”

“ બેટા ! ચંપાના કાંઈ સમાચાર નથી પણ કાલથી માણસો ચંપાની તપાસ કરવા બહાર નીકળવાના છે હવે તું આવ્યો એટલે મારે એક કામ આવ્યું, હવે મારે તારી પણ હુકમ ખરીજને ! બેટા આપણે હવે સંપુર્ણ ચંપા મેળવવાની છે પણ આપણે રાજ્યની બાબતમાં માયું મારશું ! બોલ તારો શો વિચાર છે ? ”

પુત્રનો વિચાર જણાવ્યા અને કોઈનો રસ્તો સરળ કરવા પ્રધાને સુંદરલાલને પુછ્યું.

“ પણ આપણે હમણાં સુંદરલાલને આરામ લેવા દ્યો આપણેજ તપાસ કરીએ તો ? ”

તેના વક્ષાદાર નોકરે સુંદરલાલને આરામ લેવાનું જણાવ્યું અને આપણેજ તપાસ કરીએ તેમ પોતાનો વિચાર પ્રદર્શિત કર્યો.

“ ના-ના-તેમ કદી નહિ થાય ! મ્હનેજ મારી પ્રિવાની તપાસ કરવા દ્યો હું તેની મુક્તિ માટે મરણ પર્યંત લડીશ-અને ચંપાને છોડાવીશ ત્યારેજ મારા સળગતા હૃદયને શાંતિ વળશે તે સિવાય હું કદી પણ જંપીને બેસનાર નથી ! ” તલવાર હાથમાં લેતાંજ સુંદર-

લાલ પોતાની પ્રાણ પ્રિયાની શોધ માટેનો પોતાનો નિશ્ચય જાહેર કર્યો અને તેની શોધમાં જવાનું જણાવ્યું.

“ બેટા હમણાં તું આરામ લે બહાર નીકળીશમા ! તારી જરૂર પડશે અમો તહને બોલાવીશું હમણાં તારા સીરપર રાજ્યના માણસો નો ત્રાસ ખુબ હશે તારી તપાસ અર્થે લોકો બહાર રખડતા હશે, તો પછી બળાતકારે તારોય એતો છુટકારો પાછો તું પાછો પકડાય, તેમાં શું ફાયદો બેટા ? ” પ્રધાને તને આરામ લેવા રાજના સિપાઈ અમલદારના હાથમાં બચવાનો આગ્રહ કર્યો અને તેને આરામ લેવાનું જણાવ્યું.

“ બાપુ બાપુ આ શું બોલો છો ? વીરની સીખામણુ ભુલી મને બાવલો બની ધરને ખુણે શા માટે બેસી રહેવાનું કહો છો ? ” તો મ્હને તપાસ કરવા જવા દો ! હું જમ્મશ જમ્મશ ને જમ્મશ બાવલો બની ખુણે મરીશ નહીં ! ” સુંદરલાલે પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો.

“ જેવી તારી મરજી ! ” આમ કહી તેના પિતાએ તેને આશ્વાસન આપવા માંડ્યું અને છેવટે તેની મરજી ઉપર રહ્યું—અને રાત્રી બહુ પડવાથી, આરામ લેવા પોતાની પથારીમાં પડ્યા. અને આખી ગુફામાં શાંતિ પથરાઈ રહી અને સહુ સવારની રાહ જોવા લાગ્યા ખરેખર—

“ રાત્રી અહા જીવન બહુ શાંત આવી.

ઉદ્ભવ બધા ફનીયા તણાય ત્યાગી

જીવન તણું અમો ! રત્ન છેય બારી

રાત્રી અહા અવિચળ શાંતિય દેનારી.

પ્રકરણ બારમું.

એ કોણ ?

જ્યારે રાજના નીચ માણસોના હુમલામાંથી બચાવી અને દુર દુર તેને પેલો મુસાફર લઇ ગયો, અને હવે પાછળ કોઇ આવતું નથી. આમ જોઇ તેની રાત્રે આશ્રય લેવા માટે એક ઝાડના છાયા હેઠળ અને બેઠા, આ કામ એટલીપુર ઝડપથી થવા પામ્યું હતું કે તેના માટે તેને કોઇપણ પુછી શકી નહીં અને તેના મનની તમામ ઇચ્છાઓ મનમાં જ રહી ગઇ હતી.

આખરે તે ઝાડ હેઠળ આવી અને તેઓ ત્યાં બેઠા અને ઘોડાને ચરવા જવા માટે આજુબાજુમાં લીસોતરી જોઇ છુટો મુકી દીધો અને તેઓ શાંતિમય આશ્રય લઇ આગળ પ્રયાણ કરવા વિચાર કરવા લાગ્યા તેવામાં જ્યાંએ પુછ્યું “ વીર યુવક આપનું નામ જણાવી મને આજારી કરશો ?

“ બાળા ! માફ નામ આપને જણવાથી કાંઇપણ ફાયદો નથી પણ છતાંય આપને જણવું હોય તો માફ નામ ચંપકલાલ છે આપ કોઇ પણ જાતનો ભય રાખશોમાં પણ આપની કરજી કયા મહેને જણાવશો તો હું આપને કાંઈપણ મારાથી બનતી મદદ કરીશ ! ” પેલા યુવકે પોતાનું નામ ચંપકલાલ જણાવતા તેની હકીકત જણાવા પુછ્યું.

‘ વીર યુવક મારી હકીકત સાંભળી કોઇના મનને શા માટે દુભવવા મોગો છે ?

અને તેમાં કોઇપણ જાતનો આપને ફાયદો થાય તેમ નથી.

તો પછી બીજીની હકીકત સાંભળી શા માટે આપના દીકને હું દુઃખાવા માંગતી નથી જવાબે કહ્યું.

“ના, ના તો પણ કહીતો ખરા ? પોતાનું દુઃખ પરાયાને કહેવાથી હૃદયને કાંઈ શાંતિ મળશે. માટે કહો ?” ચંપકલાએ કહ્યું.

“જો તેમજ છે તો સાંભળો હું પણ મહારી હકીકત કહી મારા હૃદયનો ભાર હલકો કરવા માંગુ છું. રત્નગઢના રાજા ગૃહરીપુ જે ધર્મીષ્ઠ હતો પણ હમણા હમણા પોતાના નીચ શાગરીત મદનરાયની નીચ પ્રેરણાથી પારણી સ્ત્રી ઉપર ક્રુષ્ટ દાનત કરવામાં પણ મશગુલ થયા છે. અમારા પ્રધાનના પાટવી પુત્રની આરાપાલક અને સત્તિ પત્ની ચંપાનું પણ તે દુષ્ટોએ દરણુ કયું હજી તેનો પતો મળ્યો નથી.

પ્રધાન પુત્ર જેલમાં પડ્યો અને પ્રધાને તે માટે બહારવટ લીધું છે.

મારા પિતા રામચંદ્રને હું એકની એક લાડકડી પુત્રી છું. મારા રૂપમાં દેવતા મુકાય કે એ રૂપના પ્રતાપથી આવા ભયંકર સંકટમાં સપડાઈ છું નરાધમ રાજવી ગૃહરીપુએ તેના માસસોને મારા માટે મોકલ્યા. મારા માતાપિતા આ સાંભળી ખેંચાન બન્યા અને હેઠળ પડ્યા. હું માફ પોતાનું રક્ષણ કરવા તૈયાર થઈ પણ પાંચ માણસો આગળ માફ ક્યાં ચાલે ?”

“હાં, પણ આપ પરણેલા છો કે કુંવારા ?”

“વીર યુવક હજી અમારી જાતિમાં વરની ઘણી અછત છે. બાળલગ્ન થતા હોવાથી સારા ઘર અને વર મળવા મુશ્કેલ છે. હજી સુધી હું કુમારવ્રત પાળું છું મારા પિતા મારા માટે તપાસમાં છે ત્યાંતો આ મ્હોકણ ?”

પાડે છે માટે હું પતિ કરી શકતો નથી બાળા આપ ખુશ થી
પાછા જાઓ. ”

“ તો મહેને શું આપ નીરાશ કરશો ? વીરયુવક હું આપની
વીરતા પર મુગ્ધ થઈ છું. ”

ના. ના. મહેને નીરાશ ન કરશો ! વીર સરદાર મારી વિનંતિ
આપના પત્થર જેવા હૃદયને પણ પીગળાવશે—”

આમ કહેતા કહેતા. તેની આંખમાં આંસુની ધારા બહેવા લાગી
અને પ્રેમાળ નયને તેની તરફ નીહાળવા લાગી ખરેખર—

“ અજબ જાદુ પ્રેમમાં. અજબ રીત પણ તેહમાં,
અજબ ભેટ ખરા પ્રેમમાં. અજબ નામ પણ પ્રેમમાં,
અજબ છે પ્રેમની રીત. અજબ છે પ્રેમની મસ્તી,
અજબ છે પ્રેમનો રસ્તો અજબ છે પ્રેમની રીતી. ”

“ બાળા જ્યારે આપનો આટલો બધો મારી તરફ પ્રેમ છે
ત્યારે હું આપને જણાવું છું કે આવતી વખત આપને જરૂર મળીશ
અને તે વખતે લગ્નની ગોઠવણ કરીશ. ”

ચંપકલાલે તેને તરતજ આપવા માંડી.

“ બસ. વીર સરદાર બસ, હવે આપનો હું ફતેહ ઇચ્છુ છું ”
આમ કહી તે ખુશાલીમાં આવી ગઈ અને બન્ને જણા રત્નમઢમાં
જવા તૈયાર થયા. અને ચંપકલાલે ઘોડાપર બેસાડી પુરપાટ વેગે
તેને રત્નમઢમાં લાવી હાજર કરી.

આ વખતે રાયચંદ અને તેની સ્ત્રી રાજને હાજરો આપ દઈ
રહ્યા હતા, પોતાની બહાલી પુત્રીનો વિયોગ તેમનાથી સહન થાય

હં. પછી શું ! હા ! હા. પણ તમારી યાત્રિ શું છે ?”

“મારી યાત્રિ વાણીયા છે ! એજ પણ દમ વગર આપ શા શી નાતના તે જણાવવા કૃપા કરશે । કે ?”

“મારી નાત પણ વણીકજ છે. હું પોતે નાનપણથી સન્નનો શોખીન છું. રામપુરમાં મારા પિતા ધનાઢ્ય છે. જેથી મ્હને આ તાલીમ આપવા તેમણે નાનપણથીજ મારી કળજી રાખી હતી. તેથી હું હીંમતથી આપને ખચાવી લાવ્યો છું.” ચંપકલાસે પણ પોતાની કંઈકથની કહેવા માંડી.

“તો પછી આપ શા કામે જ્હાર નીકળ્યા છો. હું ધારે છું કે આપના પિતાશ્રીથી રિસાઈને નીકળ્યા હશે ?”

બાળા ! આપનું ધાનું સર્વથા સત્ય છે. કે મારા પિતાની જોડે કંઈયો થવાથી જ્હાર નીકળી પડ્યો છું અને નસીબના આધારે અલાપ પ્રયાણ કર્યો જઈને છું હવે વીધીએ ધાયું હોય તે ખરું !” ચંપકલાસે કહેવા માંડ્યું.

“તો મ્હને આપની સાથે રાખો તો ?” જ્યાએ તેની સાથે રહેવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી.

“ના. માળા તેમ બનવું તે કદાચ છે આપ મ્હને કહેતા હોતો આપના પિતાની પાસે મુકી આવું. પણ મ્હારી સાથે રહેવું ન પાલવે !” ચંપકલાસે જણાવ્યું.

“તો વીન્યુવક આપ મ્હને આપની.....

“બાળા બોલતા ખચકી ? શું મારા માત પિતાની આજ્ઞા વગર તેમ કરી શકું ? શેના મારા યુગધર્મ મ્હને તેમ કરવાની ના

તેવી સ્થિતી ન હતી. તેમનું જાતીકાટ રૂઢ જોષ ગમે તેવા પત્થર હૃદયના માનવીને પણ થોભાવવા પુરતું હતું. તે પછી રત્નગઢની પ્રજા કેમ ન પીગળે આખી રત્નગઢની પ્રજાના મુખમાંથી “અરરર ! આવી મારી ! પ્રજાની વહુ દીકરીની લાજ હુંટનાર રાજા ત્હને ધીક્કાર છે ! શીટકાર છે ! લ્યાનત છે ! ત્હારા આવા કાળા હૃદયો પર ! ”

આવા અનેક પ્રકારના ધિક્કાર અને શીટકાર દેતી હતી પણ સાંભળે કોણ ?

“ અરર ! શું મારી દીકરીની આખર એ નરાધમ રાજવી બંર સલામાં હુંટશે ? હાય ! ઓ પ્રભુ તું આવા રાજવીને શા માટે સજ કરતો નથી. ક્યાં ગયા ત્હારા ભગવાન ગીતાના શબ્દો.

“ જગતમાં ધર્મની પડતી અધર્મો થાય છે ન્યારે,
નિરાકારી છતાં ભારત લઈ અવતાર હું ત્યારે.

(મણીકાન્ત કાવ્યમાળા)

પ્રભુ ! ક્યાં તારા શબ્દો ? શું આવો જુલ્મ ત્હારો કોપ જોષ શકતા નથી ! દયાળુ ! આવા ? આવા ? અને આ પ્રજાના દુઃખથી ભરાતા હૈયામાં કાંઈક શાંતિ અપાવ ! ” તેનો પિતા રાયચંદ આ પ્રમાણે કલ્પાંત કરતો હતો ત્યારે તેની માતા પણ જાતીકાટ મસ્તકે ભોંય પર પછાડીને રૂઢ કરતી હતી—

“ હાય ? ક્યાં ગઈ મ્હારી એ બાળકી અમે ગોઝારાં હજી જીવતાં છીએ અમારા જીવતાં તેની લાજ હુટાય તે અમારાથી કયમ

સહન થાય ! ઓ રાજ તારૂં સત્યાનાથ જાણે ! તારા દીકરાએ પણ દીવો ન રહેજો ! મારી આંતરડી કંકળાવી તું સુખી થનાર નથી ” ઓ ધોળરા રાજવી ત્હને સાંપ કરડાજો ! ત્હને કાગળીયું આવજો ! ત્હારા રમ રમ જેટલા ટુકડા થજો પ્રજાની વહુ દીકરીની આખરે હાંટનાર રાજવી તારૂં કાળું કરી અહીંથી ચાલતો થા તારા બાપ દાદાની આખરેનું લીલામ કરનાર નરાધમ રાજવી ત્હને જેટલા ત્રાપ આપું ! હા.....મહારી લાડકી પુત્રી ? જ્યા ! બેટા ! જ્યા તું ક્યાં ગય ? આવ બેટા ! જલદી આવ ! અને ત્હારી અભાગણી માતાના દુઃખીયારા હૃદયને શાન્તિ આપ !

“, જાતા રહો ! એ નરાધમ રાજવી પાક્યા, ત્યાં ફરીયાદ કેને કરવી ? જ્યાં રક્ષક ભક્ષક થયા ત્યાં ખરેખર ફરીયાદ ક્યાં કરવી ? રાડ વેલો ખાય તો શું કરવું ! બાપુ ધીરજ ધરો પ્રધાન ટુકડીને ખબર પડી હશે તો કાંઈપણ સંયોગમાં તે જ્યાને બચાવશે ધીરજ ધરો આમ રડે તે કાંઈ વળે... ” આજ રતનગઢની પ્રજા રાયચંદ અને તેમની ધર્મ પત્નિને ધીરજ આપવા લાગ્યા.

પણ રડતાં જાનાં ન રહ્યાં ક્યાંથી રહે ? જેને શીરપર આવી હોય તેજ જાણે ? આડોશીપાડોશીઓ તો અશ્વાસનના બે શબ્દ કહી ધીરજ આપે તે શું કરે ? તેમ તેમણે ધીરજ આપી જાણી પણ માઆપ પોતાની આખરે અને પોતાની પ્યારી પુત્રીના માટે કયમ ના રડે ?

જ્યારે અહીં તેના માતા પિતા આમ રૂદન કરતા હતા, ત્યારે રાજસભામાં કાંઈક જીદોજ મામલો હતો. આપણે ત્યાંની પણ પરિસ્થિતી જાણવી જરૂરી છે—

જયા હમણાં આવશે હમણાં આવશે. આવા વિચાર તરંગ મદનરાય અને તેના દુષ્ટ સાગરીતો રાજા ગૃહરીપુ સાથે બેઠા બેઠા દારના ખાલા ગટગટાવી રહ્યા હતા તેવામાં ત્યાં જયાને પકડવા ગયેલા માણસો વ્હીલે મ્હોડે પાછા આવ્યા—

“ કેમ શા સમાચાર ? ” મદનરાયે પુછ્યું.

“ પણ જયા ક્યાં ? ”, ઉતાવળા થઇને રાજાએ પુછ્યું.

“ બાપુ.....

“ બોલતાં અટકી કેમ પડ્યો કહેને બીમસેન શું થયું ? ” રાજાને ગુસ્સો ચડ્યો અને સિપાઇ ગુરકાવા માંડ્યું.

“ બાપુ જયા તો.....

“ બાપુ શું જયા તો ? કહેને ઝટ ” મદનરાયે ઉતાવળ કરવા માંડી—

“ કહું ? બાપુ રાયચંદ શેઠની પુત્રી જયાને અમોએ તેમના ઘરમાં પકડી હતી. પણ પ્રધાનના ભયથી અમો તેને આ રસ્તે લાવી ન શક્યા તેથી બીજા રસ્તેથી અમે લાવતા હતાં. પણ રસ્તામાં એક સવાર મળ્યો તેણે અમને બધાને હંફાવીને જયાને ક્યાંય લઇ ગયો. ખુબ તપાસ કરી પણ પતો ન મળ્યો. બાપુ અમારી મહેનત તમામ વ્યર્થ ગઇ ” ધુજતાં ધુજતાં સીપાઇએ કહેવા માંડ્યું.

“ હેં શું જયા નાસી ગઇ કાણુ લઇ ગયું ? ”

“ અરે રાજાજી બહુ દુઃખદાયક સમાચાર !

“ શું ? વળી પાછી કોની મ્હોકાણુ છે ? ”

“ આપુ સુંદરલાલ કેદી કેદમાંથી નાસી ગયો છે ”

“ કેવી રીતે ? શું તે પણ નાઠો થઇ રહ્યું ચંપા ગઇ. અને તે પણ ગયો હવે આપણે તેમનાથી બહુ ચેતવાનું છે ! પણ ગયા કેવી રીતે ? તમે બે કાળજી શા માટે રહ્યા ? ”

“ નાજી અમારો કાંઇ પણ દોષ નથી. અમેતો પેરો બરતા હતા પણ પાછળની ખારીના શરીયા તોડીને કેદી નાઠો છે ! ” થર-થરતા પેલા સિપાઇએ જવાબ આપ્યો, રાજ આથી વિચાર સાગરમાં ડુબ્યોને તેવો થોડીવારે વિચાર કરતાં બોલી ઉઠ્યો—

“ જાવ—તમારા નાયકને બોલાવો ? અને આગા મળતાં તરતજ પેલો પોતાના નાયકને બોલાવી લાવ્યો. અને નાયક પણ બન્ને હસ્ત જોડી રાજની સમક્ષ ઉભા રહેતા બોલ્યો “ શું હુકમ છે ? દીન પરવર ! ”

“ સુંદરલાલ ક્યાં ગયો ? શી રીતે જેલમાંથી નાસી ગયો ? ત્હમોએ તપાસ કેમ ન કરી ? ત્યાં પહેરો કોનો હતો ? રાજએ ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં ઉપરા ઉપરી બે ત્રણ સવાલો પુછી નાખ્યા.

“ આપુ ! સુંદરલાલ જેલમાંથી શળાયા તોડી પોતાનું ‘લુગડુ’ ખાંધીને નાઠો આપના આવી ગયા બાદ દુર્જનસીંહ ત્યાં ઉભા હતા. ને તેમણેજ તપાસ કરી તો ત્યાંથી નાસી ગયા હતા ! તેમાં અમે શું કરીએ સરકાર ? ” કરગરતાં ધણાજ નમ્રભાવે તેમના નાયકે જણાવીયું. અને દુર્જનને બોલાવી લાવવાની આગા કરી સિપાઇ દોડ્યો અને દુર્જનને બોલાવી લાવ્યો.

“દુર્જન દુર્જન આખરે તું સજ્જન ન થયો તે નજ થયો ? આખરે પણ તું નીમકદરામ થયો ? તારા માલીકનું છુંકું ઇચ્છનાર નરાધમ પાપી ! બોલ હવે મારે ત્હને શું શીક્ષા કરવી ?” રાજાએ ગુસ્સાથી આખી સભા ગજવતાં પુછ્યું.

“પણ મારો વાંક બાપુ ?” દુર્જને બેહસ્તથી દીનવદ્ધને કહ્યું
 “તારો વાંક ? વાંક તો ધણો મોટો છે ! બોલ સુંદરને નાસી જવામાં મદદ કોણે કરી હતી ?”

“હું તદ્દન નિર્દોષ છું ! હું જાણતો ન હતો પણ તપાસ કરામ્યાન મને ખબર પડી કે નાસી ગયો છે. મ્હેં તરતજ તલાસ કરાવી પણ પતો ન મળ્યો ! દીન દયાળ આપ મ્હને ક્ષમા કરશો ?”

“ક્ષમા ? ક્ષમા તો હું શીખ્યોજ નથી ? સિપાઇઓ ! જવ આ નરાધમ કુતરાને સીંદના મુખ આગળ છુટો મુકી દ્યો અને નરાધમને ફાંડી ખવડાવો અને જાહેર કરો કે રાજ્યપ્રોહીને આવી શીક્ષા થાય છે” આમ કહી સિપાઇઓને દુર્જન સુપ્રત કર્યો. સિપાઇઓ તરતજ દુર્જનસીંદને રાજાની આજ્ઞાનો અમલ કરવા લાઇ ગયા ખરેખર—

રીજે જે રાજવી તો ને-કરી નાંખો ધણા એ ન્દાયલ
 પરંતુ ખીજતા તેવા-જવવા તાણી નહિ લગીર આશ આશ

“અને સિપાઇઓ ! જ્યાંને લઇ જતા પણ તેજ સુંદરલાલ હોવો બેઠ્ઠાએ જવ અત્યારેને અત્યારે દોડો અને તેને પકડી મારી સમક્ષ લાવો નરાધમ સુંદરને હવે મારે શીક્ષા ફરમાવવી પડશે ! બસ હવે તો હું તેને જવનો છોડુ તેમ નથી !” સિપાઇઓને તેની

પાછળ જવાનો અને સુંદર અને જયાને જીવતા પકડી લાવવાનો હુકમ કર્યો. અને સીપાઇ તરતજ દોડ્યા અને જયાની શોધમાં ભટકવા લાગ્યા. રાજ પાછો ઉદાસીન થયો. પણ ઉદાસી ટાળવાની અકસીર હવા દારૂ મદનરાયે આપવા માંડ્યો. અને ઉદાસીમાંથી તે મુક્ત થયો વળી પાછો તે જયા ચંપાના નામના માળાના મણકા ફેરવવા લાગ્યો.

“ આપુ હમણાજ જયાનો તો પત્તો મળશે. પણ ચંપાનો તો મળવો મુશ્કેલ છે કારણકે તે જાપાનક વન હતું ત્યાંથી નાસતાં જરૂર તે વનચર પ્રાણીનો ભોગ થઇ પડેલી જવા ધ્યાને ચંપાને ? હવે તો જયાના પુત્રની ફેરમ સુંગી તમારા હૃદયને શાંતિવાળો ચંપા તો કેણુ ? જયાના રૂપ આગળ ! ” મદનરાયે ચંપા કરતાં જયાના રૂપના વખાણુ કરી હવે અધો મામલો જયા ઉપર લાવવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

“ અહો હો.....શું ? જયા તેવી બેહદ સુંદર છે ! ત્યારે વાંધો નહીં અને જો ચંપા મરણને શરણુ યાય તો ધણું સારું ? પણ ! મદનરાય ! હવે તો પેણો પ્રધાન પણ આપણો કદો દુસ્મન થતો જાય છે-હવે આપણે તેની તરફ નજર નાખવાની છે ! નહિ તો થોડાજ વખતમાં તે આપણો મહાન શત્રુ થશે ” દારૂના પ્યાલા ગટગટાવતાં રાજાએ પ્રધાન વિષે વાત ઉચારીને-હવે તેને દમવા શા પ્રયત્ન લેવા તે આજન વિચાર કરવા લાગ્યા.

“ આપુ કાંઇ વાંધો નહીં ? હુંજ આપણા માણસો લઇને પ્રધાનની સામે જઇશ ? તે નરાધમને એવી તો શીક્ષા આપશું કે ફરીથી તે ઉગીજ ન નીકળે ! પછી શું ? પણ તે પહેલાં જવાનો

તો પતો મળે ! ” રાજને આશ્વાસન આપતાં આપતાં વળી પાછો તે જ્યાંના પર આવ્યો અને જ્યાંની બાબત ચર્ચવા લાગ્યો.

“ હા તે પણ ખર ? ” રાજએ ટુંકાજ જવાબ આપ્યો.

આમ વાતો કરતાં કરતાં ઘરના પ્યાલા ત્યાં ગટગટાવવા લાગ્યા. અને મદિરાપાનની વાસ આખા ખંડમાં ફેલાઈ ગઈ. અને ત્યાં બંને નરાધમો ઘેનમાં ગુચવવા લાગ્યા, છેવટે તેઓ ત્યાં પડી રહ્યા.

રાજ ગૃહરીપુને મહનરાયના પ્રતાપે એવી જુરી કંટેવે સત્યાનાશ વાળી પણ એવી ટેવ હતી કે ખરાબ ત્યારે તે ઘરમાં મશગુલ રહેતો હતો રાજનું સાઈં અગર તો જુર વાચ્છનાર થવા દેનાર તેના મળતી આવજ હોય છે આગળના પ્રકરણમાં તેની કવિતા આવી ગઈ છે.

હવે આપણે જ્યાંના માતા પિતા તરફ વળીએ—

આખા દિવસના શ્રમથી પીડતી થએલા બાનુદેવ આકાશ બાજી પશ્ચિમ દિશામાં ચાલ્યા જતા હતા અને ધીરે ધીરે અવની ઉપર અંધકાર પીછોડો પથરાતો હતો.

રાયચંદ અને તેની સ્ત્રી પણ જ્યાંના વિયોગનું ‘ કલપાંત ’ કરી થાક્યા આખરે પાડોશીઓના આશ્વાસન ભર્યા શબ્દોથી જરા શાંત થયા આખા દિવસમાં ખોરાક તેમણે ખાધો ન હતો બુખ અને દુઃખ બે સાથે હતું.

આવી દશામાં કોને ખોરાક લેવા મુકે ? ને ક્યાંથી લે ? જો તેમને આશ્વાસન પણ ન મળ્યું હોત તો તેમની શી દશા થાત તે કહેવાને મારી કલમ સામર્થ્ય નથી બાકી તો—

દુઃખીયારાના દુઃખ ભર્યા હૃદયમાં.

આશ્વાસન સમુ નથી કોઇ શસ્ત્ર.

ધીરજ તણા મહા અંકુર પૂટે—

આશ્વાસન એજ મહા શસ્ત્ર.

દુખી જોઇ અવની પરના હાય કોઇ મનુષ્યને

શાંતિવાસન પ્રાપ્ત પ્રાણી આશ્વાસન તુજ દેજે,

“પ્રહલાદ”

આવી રીતે આશ્વાસન તે મહા શસ્ત્ર છે ગમે તેવા દુઃખી હૃદયને આશ્વાસન તે દેવી દયા સમાન છે પાડોશીઓનો ધર્મ છે કે તેના વખતના જે આશ્વાસનના શબ્દો દુખીયારા હૃદયને કહેવા અત્યંત તેનાથી તેમને શાંતિ આપવા મહાપ્રયત્ન કરવો શાંતિ આપતાં અને સાચા માણસને શાંત પાડવો તે પણ પુન્યનું માર્ગ છે તે—

પ્રશુ તેવાને પુન્યાત્મા ગણે છે, તો પણ રત્નાગઢની પ્રજા આવા પ્રજાપ્રિય શેઠની પુત્રીનું હરણ થાય અને રાયચંદ શેઠ અને તેમના ધર્મપતિન કલ્યાણ કરે તો પ્રજા પોતાના પ્રિય શેઠ તે આસવાસન આપવા કેમ ન આવે ! મ્હોટા મ્હોટા અમલદારો પણ આશ્વાસનના શબ્દો આપતા હતા.

આમ ધીરે ધીરે અવની ઉપર અંધારું પથરાતું હતું તેમ તેમ ચંપકલાલ અને જ્યા પુર ઝડપથી રત્નગઢ તરફ આવતા હતા અને જોત જોતામાં તે રત્નગઢમાં આવી પહોંચ્યાં જવાના બતાવ્યા પ્રમાણે ઘોડો હાંક્યો અને જોત જોતામાં તેઓ ચંપા શેઠના મકાન આગળ આવી પહોંચ્યા આ વખતે બધા વીખરાયા હતા. અને રાયચંદશેઠનું મકાન અંદરથી બંધ હતું આ મકાન ઉપર ગમગીની પથરાઇ હતી.

જ્યા ગઘ અને ખારણું ખખડાવતાંજ દ્વાર ઉઘડ્યું અને જ્યા અંદર પ્રવેશી અને સાથે ચંપકલાલને પણ લીધો.

“કોણ ? પુત્રી જ્યા ? આ શું ?” હર્ષાવેશમાં રાયચંદ જ્યાને જોઈ રહ્યા અને છેવટે મસ્તક પર ઉપરા ઉપરી ચુમ્મન લીધા તેની માતા તો ગાંડીજ બની હતી—

“એટા ! આ કોણ ? પાસે ઉભેલા ચંપકલાલ તરફ નજર કરીને પુછ્યું.

“આ એજ વીર યુવકે મારા પ્રાણ બચાવ્યા અને નરાધમોના હાથમાંથી છોડાવી તે આપણી નાતના છે !” આટલું બોલી તે અટકી પડી—

ચંપકલાલનું સનમાન ગયું અને પછી તે આરા લઈ તે ત્યાંથી ચાલતો થયો. પ્રાતઃકાળમાં તો ખખર પડી કે જ્યા પાછી આવી તેને બહાદુર ચંપકલાલે બચાવી આણું ગામ અંદરો અંદર પુછવા લાગ્યું કે “એ કોણ ?” વાંચક આપણો પણ આ પાત્ર વિષે શંકા છે કે “એ કોણ ?” આપણે ધીરજથી આપણા ઉપર તેનો ભેદ જણાવશું ત્યાલ તો એ કોણ ! એટલું સમજીને આગળ વધશું.

પ્રકરણ તોરમું.

હવે શું કરશો ?

આજ રાજસભામાં ધણાં ધણાં વિચારો થવાના છે. રાજસભામાં રાજના દુષ્ટ મળતીઆઓ રાજસભામાં જવા તૈયાર થઈ રહ્યા અને એક પછી એક રાજસભામાં જવા લાગ્યા. અંદરે અંદર બધા વાતો કરવા લાગ્યા કે—

‘, અહ્યા ! હવે પ્રધાનજનો ત્રાસ ખુબ વધ્યો છે ! રાજનું બધું ધાર્યું ધુળ મેળચું છે ! આ બાબત તો હવે આપણે પગલાં લેવાજ જોઈએ ! ”

“ નારે ના, ન્યાય અને સત્ય તો રાજ્યએ એક બાજુ મુક્યાં છે. પછી રાજમાં આવું થવુંજ જોઈએ. આપણે તો પાકો વિચાર છે કે હવે આપણો રાજ ગૃહરીપુને રાજ્યગદી છોડવી અને તેમના પુત્રને ગાદી આપવી. ”

“ અરે જોજો એમ બોલતો ? ”

“ નહી તો ? ”

“ નહી તો શું વળી રાજ-વાજ-ને વાંદરા-ભાષ આપણે શા માટે ભુંડાને ભુંડું કહેવું ! તે તેના મ્હોતે મરસે. આપણે શું કરવા ભુંડા થઈએ ” ચોથા માણસે સલાહ આપી.

“ એટલે ? આપણે કાંઈ રાજના કિત શતર નથી. કિતેમ્મ્હુ છીએ તો પછી આપણે સત્ય શા માટે ન કહેવું. સત્ય કહીને રાજનું કિત થતું હોય તો ભલે આપણને સગ્ન કરે ? આપણે તો તે માટે

તૈયાર છીએ. ભલે આજ અગર કાલ ! પણ આપણે તો સત્યજ કહેવાના ! પછી થાય તે ખરૂં ! ”

પેલાએ હિમ્મત પુર્વક જણાવ્યું.

આવી વિવિધ જાતની વાતો રાજસભામાં થતી હતી, તેવામાં શમા ગૃહરીપુત્રા આગમનની સ્વારીની છઠી પોકારી આખી રાજસભા ઉભી થઇ અને રાજ આવી પહોંચ્યા અને ગાદી પર બેઠા તમામ પાછા પોતાની જગ્યા પર બેસી ગયા—

થોડીવારે રાજ ઉભા થયા અને આજની પરિસ્થિતી જણાવવા માંડી અને કહેવા માંડ્યું—

“ પ્રિય સભાજનો—

આજ આપણા રાજ્યની પરિસ્થિતી જણાવવા આપને અહીં બોલાવવામાં આવ્યા છે. આપ તે સાંભળી અને જુવાળ આપણે તે પ્રમાણે અમલ કરશું આપણા રાજ્યના માથુ પ્રધાન રામપ્રસાદ આપણા દુશ્મન થયા છે રાજ્ય પચાવી પાડવાની તેની દુષ્ટ દાનત છે આપણે તે માટે મજબુતમાં મજબુત પગલાં ભરવા બેઠાએ તેમ માફ તો માનવું છે. ”

વિરેન્દ્ર નરોદાનું ભાષણ સાંભળતાંજ એકદમ બેલી ઉઠ્યો કે મહારાજ મને એક યુક્તી સુજી આવી કે જેથી આપણે તે દુરાગ્રહીને સખ્ત ફંદામાં ફસાવી શકીશું.

(નરેશ આતુરતાથી તે યુક્તી જણાવવા તત્પર થતા) બેલી ઉઠ્યો. વહાલા વિરેન્દ્ર તમે તમારી યુક્તિ સત્વ પ્રદર્શિત કરી. કે જેથી તે દુષ્ટાત્માનું જડ કાઢી નખાય.

વિરેન્દ્ર—મહારાજ યુક્તિ ધણાજ લય ભરેલી છે, મેં બાજુ તો એવી રચી છે કે જેથી આપણા પાસા પોખાર પડે પણ જો તેનો અમલ હિમત પુર્વક કરવામાં આવે તોજ.

મદનરાય—અરે શું હિમત ! ક્ષત્રીય વીરના મુખમાંથી આવા વચન તો શું શોભે કે ? બસ આજે આપણે આપણું યુક્તિબાજનું કાર્ય હાથમાં લ્યો અને સત્વર તેનું જડમુળથી નીકંદન કાઢો.

સભા જનોમાં જળ જળના પોકાર થયા અને સર્વ હર્ષમાં આવી તે યુક્તિ પ્રદર્શન કરવાને વિરેન્દ્રે સુચવ્યું.

વિરેન્દ્ર—મહારાજ ! આપણામાંથી કેટલાક શામ તો તેની ગુફામાં છુપા વેશે જઈને રાજ્ય વિરૂદ્ધ કેટલી ચર્ચાઓ ચલાવી તેના શરણમાં રહેવું ત્યારબાદ તેના અંદર ગુહ્ય ભેદ માલમ પડતાં તેને બરાબર ફસાવી સર્વે એકઠા થઇ તેના ઉપર એક દમ અણચીંતવ્યો હુમલો કરવો તે એકાંતમાં હોવાથી એકદમ શરણે થશે જેથી આપણે આપણી યુક્તિમાં સારી રીતે ફાવી શકીશું.

મદનરાય—વિર વિરેન્દ્ર ! નામ પાડનારી એ મહાન ભુલ કરી હોય તેમ લાગે છે; શુરા થઇ આ પ્રમાણે કાયરપણે છુપાવેશે કોઇ પર એકદમ હુમલો કરવો તે તો એક કાયર અને નીચનું કામ છે. કદાચ આપણે તેમ કરતાં ફાવીએ છતાં આપણે માથે તો કાયરપણાનું કલંક તો રહેશેનેજ.

વિરેન્દ્ર—મદનરાય તમારે કહેવું કેટલા પ્રમાણમાં તો ખરું છે પરંતુ વખતાનુસાર આપણે પગલાં લેવાં જોઇએ. હાલનો સમય ધણાજ બારીક અને કટાકટીનો છે જેથી આપણે શુરવીરના દર્શવાય તેમ રહ્યું નથી. કપટ અને કામાંધતાનું મુળ આપણે પહેલેથીજ ધાલી

બેઠેલા છીએ. જ્યેથી હવે શુરવીરતાની વાત કરવી તે તો બાળુ પરજ રહે છે.

શું ચંપા શેઠાણી ઉપર કામાંધ થઇને નીચતા ભર્યા એકાએક હુમલો કરી પોતાની વિષય વાંચના તૃપ્ત કરવા તેને ફસાવી કેદ કરવી એ વિરતાપણું સુચવે છે ?

“ વિરેન્દ્ર વધારે ન બોલો. બોલતાં પહેલાં વિચાર કરો કે તમે કેાની આગળ બોલો છો તે ? ” રાજાએ ગુસ્સે થતાં કહેવા માંડ્યું.

“ જ્યાં રાજા પોતે અન્યાયને પેષનાર હોય ? પછી ન્યાયની વાતો કરવી અને ઉપરથી બહાદુરીના વખાણુ કરનાર રાજસભા અને તેવા રાજાની સમક્ષ હું બોલું છું. ” વીરતા પુર્વક વિરેન્દ્ર બોલ્યો. અને અડગજ ઉભો રહ્યો. આખી સભા તેના આ શબ્દોથી વિસ્મય પામી ગયા.

ઓ રાજદ્રોહી તું જાણે છે કે રાજસભામાં રાજાનું અપમાન કરનારને શીક્ષા થાય છે તે ? ” મદનરાયે જણાવ્યું.

“ હા હું બરાબર જાણું છું. એ રાજાના પાપો મહને કોષ પણુ રીતે કહેવા દેવામાં કેદ કરો ! ભલે મહને કોષ પણુ રીતે ગમે તે કરવામાં આવે તો પણુ વાંધો નથી ! ”

બહમાસ રાજદ્રોહીને હમણાંજ કેદ કરો ! ” રાજાએ વિરેન્દ્રને કેદ કરવાનો હુકમ આપ્યો. અને તરતજ સિપાઇઓએ એને કેદ કર્યો.

વિરેન્દ્ર રાજાને સેનાપતી હતો બહાદુર હતો અને ઘડીમાં પોતે કેવી રીતે કામ કરવું તે પણુ તે યુક્તિ પ્રયુક્તિ કેવી જાણતો હોઇ. આવા બહાદુર સરદારને કેદ કરવામાં આવતાં પોત પોતાનો જમણો હાથ ગુમાવ્યો. પણુ કામાંધ બનેલા રાજાને કયાંથી ગમ પડે.

પોતાના મુખમાં જ્યાં પોલ હોય ત્યાં સત્ય કહેનાર કેમ નહીં શકે ?

વિરેન્દ્રને કેદ કરવાથી આવી સભામાં કોલાહલ થઈ રહી. અને છેવટે કોઈપણ જાતના નિશ્ચય પર આવ્યા વગર આખી સભા ત્યાંથી છૂટી ગઈ અને મદનરાય પણ પોતાના રાજ સાથે પોતાના દારૂ પિવાના ખંડમાં ગયો. અને દારૂ પીવા લાગ્યો.

“ મનદારાય હવે આપણે આ જાખત પગલાં લીધા સિવાય કોઈપણ છુટકો નથી તો પછી કોઈ પણ રીતે આપણે તે જાખત પર નિશ્ચય કરી અમલ કરવો તે તૈયાર થયા હતા તો શું જાત ? ” દારૂનો પ્યાલો ગટગટાવતાં રાજાએ કહેવા માંડ્યું.

“ ખરી વાત છે આપણે કાર્ય તો કરવાનું છે ને કરવું જ ! ” મદનરાયે જણાવ્યું.

“ ખરેખર હવે આપણે તૈયાર થાવ ! એ દુષ્ટ પ્રધાનને શીક્ષા કરીને આનો અંત આણો ! તે વગર આપણો છુટકો નથી ? મદનરાય તૈયાર થાવ આવા નરાધમોને આપણે ઘટતી શીક્ષા તો કરવી જ રહી ! ” આમ રાજાએ તેને શીક્ષા કરવાની તત્પરતા બતાવી.

“ ખરાખર છે બાપ ! હું તે કામ કાલજ હાથમાં જ ધરવાનો છું. પણ આ જાખત શી રીતે પગલાં ભરવા તે જાખત વિચારમાં છું ”

“ જવ ગમે તેમ કરો પણ તેને હરાવી આપણા શરણમાં લાવો ” આમ કહી રાજા ત્યાંથી ચાલતો થયો.

મદનરાય પણ હવે શું કરવું ? તે ઉપર પોતે વિચાર કરવા લાગ્યો અને દારૂના પ્યાલા પાછો ભરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ચૌદમું.

અંધકાર.

- હવું કાંઈને થશે કાંઈએ, બધું અંધકાર માંડી છે.
થશે શુંને? થવાનું છે? બધું અંધકાર માંડી છે—૧
- ગરીબો કે અમીરો હો? બલે હો રાય કે બંકા ?
છતાં ના જાણશે કોઈ, બધું અંધકાર માંડી છે—૨
- થયા કંઈ પાંડિતો મોટા, અને વિદ્વાન મહા યોદ્ધા.
કળી કોઈ શક્યું નહિએ, બધું અંધકાર માંડી છે—૩
- જાવિયો છે બધા એમાં, અને સહુ લેખ વિધિનો.
બલે જોશે જતાવોને, બધું અંધકાર માંડી છે—૪
- રૂડો રાવણ હતો રાજા, કીધા તેને બહુ તામે.
હણાયો રામ હાથેથી. બધું અંધકાર માંડી છે—૫
- હતા અબોમાની કૌરવો, અને સાથે મહા યોદ્ધા.
ગયા કંઈ રાખતા મુખે. બધું અંધકાર માંડી છે—૬
- હતો એ રાય પૃથુને વળી બહાદુર બહુ વીરો.
છતાં છતાં મુસલમાનો, બધું અંધકાર માંડી છે—૭
- માને છે જગત આખુને, વળી “પ્રહલાદ” પણ તેમાં.
થવાનું ને થયે શુંએ? બધું અંધકાર માંડી છે—૮

“ પ્રહલાદ ”

મહનરાયે છેવટે વિરેન્દ્રની યુક્તિજ ધારણ કરવા વિચાર કર્યો. અને ગમે તે રીતે તે યુક્તિથીજ ફાવશું આમ પણ પોતાના મનમાં નિશ્ચય કર્યો. અને તે પ્રમાણે અમલ કરવા તક્યાર થયો.

હવે આ બાણુ પ્રધાનને પોતાના માણસદારા ખજર પડી કે દુશ્મન આપણને પંજમાં સપડાવવા માટે જે તો તે પહેલાં આપણે પણ એવું કરવું છે આપણે તેનેજ ફંદામાં ફસાવી શકીએ, તેણે તમામ પોતાના માણસોને ભેગા કર્યા અને આ બાબત શું કરવું? રાજના માણસોને સખ્ત રીતે હાર ખવડાવી અને મહારાજના પાટવી પુત્રને ગાદીપર બેસાડવો.

પ્રધાને પોતાની ઇચ્છા પોતાના માણસોને બજાવી. અને માણસો કાંઈ કહે તે પહેલાં પોતાનો ફૂંચેક માણસ ત્યાં આવી કહેવા લાગ્યો.

“ પ્રધાનશ્રી—બહાર કાંઈ ચંપકલાલ નામનો યુવાન આપને મલવા ઇચ્છે છે. આરા હોય તો તેડી લાવું.”

“ આ પેલી પ્રપંચ જાળનું પ્રથમ તો નહીં હોય ?” સુંદરલાલે પોતાને સંશય બજાવ્યો.

“ ના, ના ગમે તે હોય ! આપણે શું ? આપણામાં કયાં શોધ નથી ? શું આપણે માર્ગ અન્યાયથી ભરેલો છે ! બલે ગમે તે હોય પણ તેની આંખે પટા બાંધી અંદર લાવો !” આંખે પટા બાંધી અંદર લાવવા હુકમ કર્યો. અને આરા થતાં તુરત તે પેલાને લેવા ગયો.

અને જોત જોતામાં તે પેલા માણસને લઈ હાજર થયો. આ માણસને જોઈ તુરતમાં તો બધા નવાઈ પામ્યા. પ્રધાને તેને વિવેકથી પુછ્યું.

“યુવક આપને અત્રે પધારવાનું પ્રયોજન શું તે જણાવશો કે-

“શા માટે નહીં !”

“તે જણાવો !”

“આપને એક નવી ખબર આપવા આપ ચંપાના પતિના આપકે ?” પેલાંએ સંશય ભરેલા અવાજે જણાવ્યું. અને તેની ઓળખાણ માટે પુછ્યું.

“અહા ! હુંજ ત્હેના સમાચાર છે. તે સત્તર જણાવો !”

“તે ત્યાંથી પ્રલાયન થઇ ગઇ છે ? રાજ પોતાની શોધ કરે છે ! પણ હજી સુધી ત્હેના કાંઇ સમાચાર નથી ?”

“હે ? આ શું કહો છો ? શું સમાચાર તેવા છે ? ચંપા ત્યાંથી નસી ગઇ ?”

“હા તેમજ છે ? પણ ત્હમો કોઇ જાતની શીકર કરશોમાં ! મારી પ્રત્યે આપ કોઇપણ જાતનો સંશય લાવશો ના !” પેલાંએ કહ્યું.

“ના-ના મ્હને આપની તરફ સંશય નથી પણ આપે જો ચંપાને જોઈ હોય તો મ્હને તે જગ્યા બતાવત !” પેલા તરફ બચ બીતી અને પ્રેમાળ તપને ચંપકલાલ તરફ જોઇને કહ્યું.

“પણ સરદાર સાહેબ ! આજ યુવકે જ્યાંને બચાવી હતી !” તેમાંનાં એકે તેની બહાદુરી બતાવતાં કહ્યું.

વીર યુવક ? આપની બહાદુરીના માટે મ્હને માન છે ! પણ આ વિષય ચંપા ક્યાં છે તે મ્હને સત્તર બતાવશો તો આપનો ઉપકાર હું ભુલીશ નહિં ? પેલાંએ ચંપાની જવાની તત્પરતા દર્શાવી.

ત્હમે આ બધાંને અહીંથી દુર કરો તો હું મ્હાં પોતાનું ઓળખાણ ચંપાનું ઠેકાણું બતાવું.” તેણે તમામને ત્યાંથી બહાર

કાઢવાનું કહ્યું અને તેમ થાય તોજ પોતાનું ઓળખાણ અને ચંપાનું ઠેકાણું બતાવવા કહ્યું.

“જવ અત્યારેને અત્યારેજ ખહાર જવ ! તેણે તમામ પોતાના માણસોને ખહાર જવા આજ્ઞા આપી તે તમામ ખહાર ગયા.

“બોલો હવે શું બેદ છે ? સત્વર જણાવો ! કે જેથી અમને શોધ કરવાની પણ ઉતાવળ થાય !” અતી આગ્રહ પુર્વક તેનો બેદ જણવાના હેતુથી જણાવ્યું.

“પૂજ્ય સસરાજી હુંજ આપની પુત્રવધુ ચંપા ! હુંજ રાજના હાથમાંથી આ વાર છટકી અહીં આવી છું અને રસ્તામાં જયાને છોડાવી તેના પિતાને ત્યાં મુકી આવી.

અને ન્યારે ત્યાંથી આપની બાળ મળતાં રાજસભામાં મધ ત્યાંની તમામ હકીકત સાંભળી અને અહીં આવી છું ! નાથ આપે મહારા માટે ઘણા કષ્ટ વેઠ્યાં હશે ! આપ મહારા માટે જેલમાં પણ ગયા. અને આપ છુટયા, તે ઘણુંજ સાફ થયું છે હવે આપની ચંપાની સેવા સ્વિકારશો.” ચંપકલાસે પોતાને ચંપા હોવાનું અને પોતાની પરીસ્થિતિ જણાવી.

વાંચકગણ ! ચંપા તેજ ચંપકલાસ હતી જંગલમાં પોતાને કેદ કરી હતી. ત્યાંથી રાજનો ઘોડો લઇને આગળ વધી. બહાદુરી પુર્વક વાય અને વનચર પ્રાણીઓની પરવા કર્યા વગર આગળ ને આગળ વધી પોતે અહીં આવી હતી.

“કોણ બહાલી ચંપા ! આ શું અચાનક ? તું ત્હારી બહાદુરીથીજ અહીં આવી ! ખરેખર મહેને ત્હારી બહાદુરી જેમ ઘણોજ ધન્યવાદ આપવાની ઇચ્છા થાય છે !” તેના વિરહથી ઝુરાતો પ્રેમાળ

પતિ સુંદરલાલ બોલી ઉઠ્યો.

“ચંપા બેટા તું સુખી થા ત્હારા સામે રાજ્યએ કરેલા અન્યાય નો જવાબ લેવા હું હવે તૈયાર થયો છું અને કોઇપણ બોગે તે રાજ્યને પદ્મસ્થ કરી તેના પુત્રને ગાદી અપાવીશ ! ત્યારે ત્હારા હૃદયને શાંતિ વળશે !” પ્રધાને પોતાનો કુક રાજ્યે પ્રગટ કરતા બોલી ઉઠ્યો.

તમામ માણસો ત્યાં હાજર થયા અને ચંપાને પોતાની વચ્ચે જોઇ ધણીજ ખુશી થયા. અને પોતાનો જય જયકાર વર્તાવવા લાગ્યા તેના માણસોમાં ઓર તેજ વધી પડ્યું. અને પાછા પોતાનો આનંદ પ્રદર્શિત કરી ગુફામાં આનંદ આનંદને આનંદની ધ્વનિથી આખી ગુફા ગાજી રહી ખરેખર અત્યાર સુધી આ બધો જોર અંધ-કારમાં રહ્યો ને હવેજ તેનો ભેદ ખુલ્યો.

પ્રકરણ પંદરમું.

પ્રેમાન્ધ જયા.

પ્રેમ પ્રેમ સહુ કાંઈ કહે
જાણે ન પ્રેમની રીત
જાણ્યા વિણુ થશે નહિ
વે પ્રેમી નહિ ખચીત
પ્રેમ મહા દુર્લભ ને—
દેવી એ બક્ષીસ—
પ્રેમ થયો જો શ્રી હરી—
તો જીવન પાર તરીશ—

“ પ્રહલાદ ”

પ્રેમ એ દૈવ યીજ છે, મનુષ્યોમાં સાચો પ્રેમજ નથી ? કાંઈ સ્વરૂપવાન સ્ત્રીને જોઈ વિષય લાલસા નહિ રોકી શકવાથી તે નીચ કાર્ય પાર પાડવા માટે “ હું ત્હેને ચાહું છું ” આમ બણુબણાટ કરવો તે માન્યા છે.

પ્રેમ પ્રભુ તરફથી અપાયેલી અમુલ્ય ભેટ છે, પ્રેમ કાંઈ સાક બાજી ન હોય ! સાચા પ્રેમીનું હૃદય હંમેશા ત્હેના માટે ઝંખ્યાજ કરે છે. વિયોગ તે પ્રેમની કસોટી છે. સત્ય છે કે અસત્ય છે કે જાણવા સાચા પ્રેમીની પ્રથમ પરિક્ષા તેજ કરવાનો ! સાચો પ્રેમી તેમાં ઉત્તીર્ણ થવાનો.

જયા પોતાના રક્ષણ કરનાર પર મોહાંધ બની. ચંપક પાસે સાથે આવવા માગણી કરી પણ ચંપકે ના કહી.

જયા માતા પિતાને મળી આપત્તિ ટળી પણ જયાના મનનું હરણ થયું. જયાનો આનંદ ઉઘાસ સહુ ઉઠી ગયા ચંપક સાથે

ઉન્હાળાની એ અપ્રતિમ સંધ્યા હતી, પુષ્પો પોતાની સુગંધ પ્રસરાવતા. તેના રસ ભુખ્યા બ્રમરો આમતેમ ફરતા અને તેને ચુસતા જયા ત્યાં બેઠી હતી. પોતાની સહચરીઓ પણ ત્યાંજ હતી. જયા ચીંતામાં હતી. પોતાનું હૃદય થોભતી હતી. સખીયો તેના માટે વીધવીધ જાતના કુલ ચુંટી લાવતી, અને તેને પ્રકુલી કરવા મથતી.

પણ બિચારી સખીયોને ક્યાં ખબર હતી કે તેના હૃદયની ચોરી થઈ છે જયાએ પાસે પડેલા ફુલના ઢગલામાંથી એક સુંદર ખીલેલું ફુલ લીધું મુંગ્યું અને તરતજ ખોલી ઉઠી—

“ અહા ! દેવી પુષ્પ કેવી સુંદર ખુશબો આપે છે ! પણ ! કમલાગ્ય કુલડાં ! ત્હારી કાલ શી દશા થશે ? ત્હારો રસ ભુખ્યો બ્રમર ત્હને અડશે પણ નહિ ? ત્હારામાં મરી પડનાર એ બ્રમર તારી ઉપર થુંકશે પણ નહિ ! અહા ! શું મારો ચંપક લાવિમાં એવો થશે મ્હને આપેલું વચન તોડશે !.....

“ કયમ ! અલી ! સખે ! તું શા વિચારમાં છું ? કહે તો ખરી ? ” જયાની વિચારમાળા તુટી, અને તેની સખીનો અવાજ સાંભર્યો.

સંધ્યા કાલ પીળા ખીજાના ખીજાવી-સુર્ય દેવતા સાથે ચાલી ગઈ અને ધીરે ધીરે ચાંદ્રીયો પ્રગટવા લાગી. પશ્ચિમાકાશમાં આમ તરહ તરહના ફેરફાર થઈ રહ્યા હતા.

“ ચાલને અલી આપણે પણ ગાઈએ ! ”

“ શું ગાઇશું ? ”

“ કૃષ્ણ રાધાનો રાસ. ”

“ જોત જોતામાં બધી ઉઠી. અને રાસ ગાવા લાગી જ્યાં તો પોતાના કૃષ્ણજીના વિચારમાં હતી, ત્યાં એક બોલવા આવી. “અલી આ ! આની તે કેવી ? બધા તારી વાટ જુઓ છે !” જ્યાંનો હાથ પકડી તે ખેંચી ગઇ અને ગાવા લાગી.

રૂઢી પુત્રમની રાતડીને

મારા હૃદય સ્વામીની સાથરે

જીવન હેતે વઢી જશેરે—”

“ બળ્યું ગાવું છે શું ? હું તો આ ચાલી—” આમ કહી જ્યાં ગઇ, સખીયો તો પાછળ જોઈ રહી—“ અલી ! પણ આ શું ? જ્યાં ઘટેલી ન હોય ! ”

“ હા ! આ કાંઈક દાળમાં કાળુ લાગે છે ! ”

“ હોવે, અલીઆ ! હું તેના ખંડમાં ગઇ ત્યારે તે બલુબ-લુતી હતી ! ”

જ્યાં તેની બેનપણીઓને આ પ્રમાણે વાતો કરતી મુઠી બધાની અભયબીની વચ્ચે તે પોતાના ખંડમાં ગઇ બારી ઉઘાડી ને ચંદ્રમા સમ્રમે ટગર ટગર જોઈ રહી—

આજ તેનું મન ઉદવેગમાં હતું. ચંદ્રમાની શીતળતા અવની પરના માણસો લુંટી કાંઈ અઘોષીક મઝા માણતા હતા. હૃદયને અપુર્વ શાંતિ આપતા હતા, સારે જ્યાંના દોલમાં બચંકર દાવાનળ સળગતો હતો,

મનને શાંતિ આપવા વીણા લીધી. બારી પાસે કોચ નાંખી તે ઉપર બેઠી. ચંદ્રમાની સ્પર્ધા કરતું તેનું વદન ! જાણે બીજનો ચંદ્રમા ! વીણાપર હાથ નાંખ્યો ને ગાવાની તૈયારી કરી.

હાથ વીણાપર ફરતો હતો પણ ચીત કાંઈ કાંઈ ઘટમાળા
 ઘડવું હતું. હૃદયનો ધબકારો કાંઈ જુદોજ હતો ? તો જ્યાં ગાય ક્યાંથી

વીણા—! વીણાના ઠેકાણે ને પાછી ઉભી ગઈ. ખારણા ઉઘાડા
 હતા—અંધ કુર્ચા ખારીએથી પડવા આત્મહત્યા કરવાનો વિચાર થયો
 તૈયાર ને ખોલી—

રહી હું આશમાં બહુએ—છતાં પુરી થઈ નહીં એ;

થયું નિરાશ હૃદય તેથી—બધું ઉલટું બન્યું હા! એ...

“ સખર ? ”...

એ અદૃશ્યથી અવાજ સંભળાયો જ્યાં પાછી ફરી—ખારીએથી
 પડવાની અંતિમ ઇચ્છા પાર ન પડવાથી, તે આત્મહત્યા કરતી બાળા
 પાછી ફરી કોઈ ન જોયું વળી તૈયાર થઈ. “ બસ હૃદયની બ્રમણા
 દુર કરીને હવે મ્હારે મ્હારું કાર્ય જટ આટોપવું ત્યાં શાંતિના
 ધામમાં જઈ તેમની આવગમનની રાહ જોઉં ” આમ કહી પાછી
 તૈયાર થઈ.

“ પ્રાણ ! આપની માળાના મણકા ફેરવી ચાકી આશા બધી
 ધુળ મળી ગઈ, જીવન ઉપર શીટકાર વરસવા લાગ્યો ”.....

“ વિચાર કર ! વિભાગ તે સુખનો વધુ વખત, ભેગાં રહેવાનો
 આવકારદાયક સંદેશ છે પ્રેમની અતુલ કસોટી છે તું તેમાં નિષ્ફળ
 કાં જાય છે ! ”

“ અહા ! મ્હારી ગંભીર જીલ.....

આમ ત્હેને બચાવી—કોણે ? હૃદયમાં રહેલા પ્રેમે !

પ્રેમના હૃદય પ્રેમથી ભરેલા હોય છે ! ધડીબર પણ વિખુટું
 પડવું એટલે મરવા જેવું ! વિશુદ્ધ વાસના વિનાનો પ્રેમી પોતાનો પ્રેમી

તેવોજ શોધશે ! તેવોજ પ્રેમી જગતના લોકોને કાંઈ નવું
ચેતન આપશે !

દુનીયા તો બેકદર છે ! કોણ જાણે કેમ બધાંને તે પીળાંજ
જુએ છે ? જ્યાંને તેની બેનપણીઓ ગાંડી ગણવા લાગ્યા ને તેથી
પણ બે ડગલા આગળ વધી—

જ્યા વિશુદ્ધ પ્રેમમાં મસ્ત હતી ચંપકની મનોહર મુની તેની
સમક્ષ તરવરી હાજર થઈ જ્યા બોલી ઉઠી ‘ અહા કેવા સુંદર !
બલો અને સ્વભાવ ! અને તેનું રૂપ ? જાણે ઇંદ્ર લોકોનો ગુલકામ !
અરે ! વિશુ ! હું તેની સમજપરી યાઉં તો ? અહા ! પણ મહારા
જાગ્ય ક્યાંથી ?.....

“ બેટા ! શું કરે છે ? ” વિચાર વમળ તોડતા તેની માતાનો
અવાજ તેના કાનપર પડ્યો.

‘ મહારા ખડમાં સુતી છું ! માઈ માથુ બમે છે ? કેમ કાંઈ
ખાસ કામ છે ? ’ બંધ બારણે જ્યાએ જુવાળ આપ્યો.

‘ તો બેટા થોડું જમી લેને ! હૃદયને કાંઈક શાંતિ વળશે ! ’
‘ બા તું કહે છે તો ખરી પણ મહેને સાર નથી તો ખાઈને હાથે
કરી વધુ પીડા શું કરવા વાઈ ! ત્હારે મ્હને મારી નાંખવી હશે
કેમ ? જ્યાએ તેને ત્યાંથી કહાડવાને પોતાના વિચાર વમળમાં
ખલેલ ન પડે તે હેતુથી કટાક્ષ કરી કહ્યું.

‘ બલે તારી જેવી મરજી ત્યારે ! અમારો તો જીવ બળે એટલે
કહેતું પડે ! ને ત્યાંથી તેની માતા તરત ચાલી ગઈ.

જ્યાએ સારંગી પાછી હાથમાં લીધી અને ગાવા માંડ્યું—

કહે છે લોક પુછે છે થયું છે શું કહેતે હા !

કહો કહેવાય શી રીતે ? હૃદયની વેદનાને હા !
હૃદયની વેદના જુરી ન જાણે દુન્યવી લોકો,
પુછી કંટાળતા આખર અહા ! એ દુન્યવી લોકો

* * *
હૃદય બસ પ્રેમીને ચહાતું બધે બસ શોધતું બાપુ
ધરે ધરના ખુણે ખુણા—બારેલા પ્રેમથી ચાખું
કરીને ત્યાગ દુનીયાને—જમ મળવા ઇચ્છુ એને
હૃદયની વેદના કહીને-ઇચ્છુ મેટલા તેને

આમ ગાતા ગાતા જ્યા નિંદ્રાના ખોળામાં સુતી ચંદ્રમા તહેના
મુખ ઉપર પ્રકાશી તેની શોભામાં ઓર વધારો કરી રહ્યો હતો
તેના અધરામૃતપર એ ચંદ્ર-મુખ ચંદ્ર રમી રહ્યો હતો.

વાંચક ! તમે ખીગ્ગશો મા ! તમારાથી હુંટાય તો તમે પણ
હુંટો પણ ચંદ્ર જેવા નિષ્કલંકી બનો—

પ્રકરણ સોળમું.

મદનરાય મરાયો.

હવે પ્રધાન પોતાની દુકડીને બળવો કરવા તૈયાર થયો અને આખી દુકડીનો વીચાર બાલુવા અને શું કરવું તે વિશે બાલુવા એકત્ર થયા;

“ હવે આપણે રાજ પાસેથી જીવાળ મેલવી અને રાજને ગાદી પરથી ઉઠાડી મુકીને રાજ પુત્રને ગાદી પર બેસાડવો મારી તો સંપૂર્ણ ખુશા છે કે હવે આપણે બેસી ન રહેવું. ”

તમારી શું મરજી છે ! તે બાલુવશો ?

“ આપની મરજી હોય તે ખરી ? ” બધાએ જવાબ આપ્યો.

“ સરદાર સાહેબ બહારથી આ એક માણસ કાગળ લાવ્યો છે. આણ હોય તો માણસને અંદર જાવું ! ” કાગળ આપતા આપના તેના હજુરીયાએ બાલુવ્યું.

કાગળ લીધો અને વાંચ્યો. ક્રોધીત થયો અને પોતાના બધા માણસોને કાગળ વાંચી બતાવ્યો. તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું હતું—

“ દુષ્ટ નરાધમ લુલુહરામી પ્રધાન—

ત્હારા કારસ્થાનોની અમને ખબર છે. ત્હારી ખબર લેવા અમે તૈયાર છીએ.

લખવા કરતાં ન્યાયના રસ્તા પર આવી યુદ્ધ કરવું તેમાંજ બહાદુરી છે. બ્યારે છુંપો હુમલો કરવા તેમાં નીચતા અધમતા અને હલકાપણું પણ છે જો યુદ્ધ કરવા તું તપ્યાર હોય તો અમે તપ્યાર છીએ. હીચકારા જીવાળ આપજો.

લી. મદનરાય—”

મદનરાય પત્ર વાંચી આખી સભાના માણસોના હૃદયમાં ગુસ્સાની લાગણી વ્યાપી રહી. અને ધડીલર તો કાંઈપણ કાંઈ બોલ્યું નહીં. અને શાંતિ પથરાઈ રહી.

“ હવે આપણે શ્રી જુવાળ આપીશું ? ” પ્રધાને જણાવ્યું.

“ ગમે તે થાય પણ આપણે લડાઈ કરવી. શું આપણે ખાચવા છીએ શા માટે આપણે ન લડવું ? તક્યાર થાવ ! ” ચંપાએ પણ બધાને શુરાતન આપતા પોતે પણ હાથમાં નાગી તક્યાર લઈને ધુમવા માડ્યું.

જય.....જય.....વીરલાનો.....જય.....જય.....ચાચ અને સત્યતાનો..... જય.....સરદાર.....આમ આખી ગુફામાં જય જયના ગર્જનાની પેઠે અવાજ ગાજી રહ્યા. અને બધા તક્યાર થયા.

“ ચાલો.....તક્યાર થાવ ! ” પ્રધાને હુકમ આપ્યો અને તમામ તક્યાર થયા. ને મદનરાયને જુવાળ આપવા કાગળ લખવા માંડ્યો—

“ મદનરાય—

તમારો પત્ર મળ્યો. ત્હારી તમામ હકીકત વાંચી નસોમાં ગુસ્સો વ્યાપ્યો. પણ ધીરજથી ક્ષાતવટના નિયમ પ્રમાણે ત્હારે જુવાળ આપ્યા વિના કાંઈ ઓછોજ છુટકો છે, હું વણીક છું પણ ક્ષત્રિ ધર્મને ઓળખું છું.

નરાધમ નીમકહરામ કુતરા—જેને ત્યાં ખાય તેનું પણ હલાક કરવા. તો શીખવું તું ? ત્હારા પ્રતાપે આખા રાજ્યની પાયમાલી થવાની છે. હું રાજ્યદ્રોહી નથી પણ રાજ્યનો હિતેચ્છુ છું ત્હારી

શીખામણથી અવળા માર્ગ પર ચાલનારા રાજનો, દુષ્ટ રાજનો અંત આણવો તે મારી ફરજ છે ને તેના માટે મહેં રાજ્ય સામે બહારવટ લીધું છે. મ્હારે રાજ્ય જોષ્ટું નથી. પણ ત્હારા રાજનીના અત્યાચારો ખુબ વધ્યા છે. તે અત્યાચારોનો અંત આણી હું ધર્મના સુત્રોથી રાજ્ય ચલાવનારને અહીં લાવવા માગું છું તું ગમે ત્યારે મુક્ત કરવા તૈયાર હોય તે વખતે હું પણ તૈયારજ છું.

લી૦ ન્યાયનો પોષાક—

“ રામપ્રસાદ ”

ચીડી લઘ મદનરાયનો માણસ રવાના થયો, અને તુરતમાં તે જશે પણ તે પહેલાં ચંપાએ કાંઈ વિચાર કર્યો અને અમલમાં આણવા માટે તે છાનીમાની ધરતી બહાર નીકળી ગઈ અને ઘોડાપર રવાના થઈ જોતજોતામાં તે બહાર ઝડપથી જતી રહી હવે મામલો રંગપર હતો મદનરાયે પોતાના માણસોનું મુખ રાતનાજ હુમલો કરવાનો વિચાર કર્યો. અને તે પ્રમાણે રાતના અમલ કરવા તૈયાર થયા.

રાત્રીનો અંધકાર અવનીપર પથરાઈ રહ્યો હતો કોઈ બીજું પણ જણાતું નથી. આવા ધોર અંધકારમાં મદનરાયે પોતાનું સૈન્ય તૈયાર કર્યું બરાબર રાત્રીના બાર વાગ્યાના સુમારે તૈયાર થયા. માણસો ઉંઘમાં ઉંઘતા હતા.

ગુફામાં બચકર શાંતિ પથરાઈ હતી તમામ નિદ્રાને આધીન થયા હતા, કોઈને પણ રાજ્યના આ બહાદુર કર્મની ખબર ન હતી. તેથી તમામ ઉંઘમાંજ ઉંઘતા હતા અને બહારથી બારણું ઉઘાડવાનો અવાજ રામપ્રસાદ દિવાનના કાને આવ્યો સુંદરલાલ અને દિવાન જગૃત થયા તે બહારના નીચ હુમલો થવાનો છે તેમ તેઓને ખબર પડી ગઈ.

પ્રધાને પોતાના તમામ માણસોને જગાડ્યા. અને તૈયાર કર્યો પ્રધાનને એક માણસને દરવાજા આગળ ઉભો કર્યો અને ઠારજ કરવો તેવો હુકમ આપ્યો ! પણ બહારથી દાર તુટ્યું અને બધા અંદર દાખલ થવા લાગ્યા. મદનરાય દુર ઉભો ઉભો બધાને અંદર જવાની આરાધના આપી રહ્યા હતા.

“ ઓ બાપ ” આમ કહીને અંદર બે ત્રણ જણ પડ્યા અને પછી તો ભારે યુદ્ધ જમ્યું ત્યારે રાત્રીના બીજા માણસો આરામ ભોગવી રહ્યા હતા તે વખતે અહીં તો મારા મારી ચાલતી હતી.

“ મારો મારો કાપો કાપો હુંટો બસ મારો ” આવા અનેક પ્રકારના ઘોર ધ્વનિથી આખું ઠેકાણું ગાજી રહ્યું હતું.

“ મારો—નીચ બળવા ખોરોને ? ” મદનરાય દુર ઉભો ઉભો પોતાના માણસોને ઉશ્કેરી રહ્યો હતો તેવામાં ત્યાં ઘોડાના પગનો અવાજ સંભળાયો મદનરાય શયેત થઈને સાસો થાય તેને પહેલા તેનું મરતક ઉડ્યું અને મસ્તક હાથમાં લઈ ઘોડાપર બેસી ગુફામાં અંદર પ્રવેશવા માંડ્યું આ વખતનો દેખાવ. ખરેખરે રાક્ષસોને મારવા જતા બચકર ભાસ થતો હતો.

તેણે અંદર પ્રવેશતા કાંઈ ઓર ધમાલ કરવા માંડી પાછળથી તેણે રાજ્યના માણસોને કાપવા માંડ્યા.

રાજ્યના અમલદારો આમ બંને પ્રકારનો આગળ પાછળનો મારો સહન કરી ન શક્યા તે છેવટે નાસવા માડ્યા. પાછળ પેલો સ્વાર પડ્યો ને તેમાંથી પણ તે ધાયત્ત કરી પાછો ફર્યો દાર બંધ હતું પણ અવાજ પાડતા ઉઠાડ્યું. તે આવનાર સ્વાર અંદર દાખલ થયો.

પ્રાતઃકાળ થયું આખા નગરમાં મધ કાલની વાત જાહેરમાં આવેલું.
મહનરાય મરાયો તે પછી જાહેર થયું. મહનરાયને મારનાર પાછળથી
આવનાર સ્વાર તે ચંપા ! તેને કાગળ વાંચી તરતજ સંસય ગયો.
હવે છુપી રીતે મહેલમાં તપાસ કરીને તેમના કારસ્થાનની ખબર
પહી રાત્રે તેણે તો અપુર્વ જોર બતાવ્યું ને મહનરાય મરાયો.

આખી પ્રજા આથી ખુશ થવા લાગી. દુષ્ટોનું નીકળન કાઢતા
પ્રધાનને ધન્યવાદ આપવા લાગી.

પ્રકરણ સતરમું.

મુખી સંસાર.

મદનરાય મરાયો આ સમાચાર જાણી રાજા તો ગભરાયા. પોતાનો વિદ્વાન પ્રધાનના મરણના સમાચારને રાજાની આંખમાંથી અશ્રુ ધારા વેવડાવવા લાગ્યા.

“ઓ મદનરાય ! તું મરાયો ! હવે માઈ કાણ ? હવે હું શું કરીશ ?” રાજાની આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલતી હતી ને આમ બોલતો હતો તેવામાં તેમનો સેવક અંદર આવ્યો ને બે હસ્ત જોડીને બોલ્યો કે “બાપુ માણ પ્રધાન રામપ્રસાદ અહીં આવવા માંગે છે ?”

“હા ! આવવા દો ? પણ તહેના શસ્ત્રો હેઠળ મુકાવીને આવવા દેજો !” રાજાએ આજ્ઞા આપી તે સિપાઈ પ્રધાનને અંદર લાવવા ઉપડી ગયા ને જોત જોતામાં પ્રધાન અંદર આવી ઉભો રહ્યો, ને બે હસ્ત જોડ્યા. રાજાએ પોતાની આંખમાંના આંસુ લુછીને પુછ્યું—

“અત્રે પધારવાનું પ્રયોજન ?”

“બાપુ હું રાજ્યદ્રોહી નથી. પણ રાજ્યના બધા માટે માંડે સર્વસ્વ અર્પણ કરવા પણ તૈયાર છું, પણ મદનરાય જેવા ક્રોધીના મુખની શીખામણથી આપ અવગા માર્ગપર ચાલ્યા. મારી પુત્રવધુ તે આપના પુત્રોજ કહેવાય ! આપ તો રાજ્યના રક્ષક છો. પ્રજા આપને પુત્ર સમાન હોય ! અને પ્રજાની વહુ દીકરીની લાજ બે કાંઈ

નરાધમ લુંટાતો હોય તો પણ આપણે બચાવવા તે આપણો ધર્મ છે ! આપુ હું તે માટેજ બહારવટીઓ થયો હતો. હવે મ્હારે આપની જોડે કાંઈ પણ વેર નથી. પણ મ્હારી પ્રતિજ્ઞા છે કે હવે આપની ગાદી અને આ તમામ રાજ્ય સત્તા આપના મોટા પુત્રને આપો ! ”

“ શું હું ગાદીપરથી બ્રજ થઈને.....

“ મારી પ્રતિજ્ઞા છે તે પ્રતિજ્ઞા પરીપૂર્ણ કરવી તે મારી ફરજ છે. હવે આપ વાનપ્રસ્થ થાવ તો ખોટું શું ? મદનરાયે વેરથી પ્રેરાઈને જાણવ્યું હશે કે હું ગાદી મેળવવા ખટપટ કરું છું પણ તે તદ્દન ખોટું છે ? હું કદી પણ રાજ્યસત્તા મારા હાથમાં લેવા માંગતો નથી. ને મ્હારે પ્રધાનવટુ લેવું પણ હરમ છે ! ”

“ જો આપની તેવી મરજી હોય તો હું તેમ કરું, પણ તે પહેલાં મ્હને જણાવો કે ત્દમે મ્હને મારા કૃત્યો માટે ક્ષમા આપી હશે ? આપ મ્હને જણાવો કે ત્દમે મ્હને મારા કૃત્યો માટે ક્ષમા આપી પ્રજાની વહુ દીકરીની આબરૂ લુંટવામાં મજા માણતો હતો પણ હવે મ્હને તેવા કૃત્યોનો ખરોખર બદલો મળ્યો છે ! ” રાજાએ નીચા પડી પ્રધાનના પગમાં માથું નમાવતાં કહેવા માંડ્યું.

“ અરે ! આપુ આપ તો હમારા અન્નદાતાર ! આપને તે વળી માફી હોય ? ”

ઉઠો, ઉઠો, તમારા પાપનો પશ્ચાતાપ તેજ માફી છે ” આમ કહી પ્રધાન પોતાના રાજાને બેઠી પડ્યો.

બીજે દિવસે પોતાના મોટા પુત્ર રીપુદ્ધમનને ગાદીપર આવવાનું રાજસભામાં જાહેર કર્યું આથી સભા રાજી રાજી થઈ ગઈ અને આખા નગરમાં પણ ઉજાસ અને આનંદ પ્રવર્તી રહ્યો. ને

પ્રધાન રામપ્રસાદના વખાણુ થવા લાગ્યા. જેટલા પ્રધાન રામપ્રસાદના વખાણુ થતા તેટલા બહુકે તેથી પણ વધારે વીરબાળા ચંપા શેઠાણીના વીરતા બર્ચા, શુરવીરતા અને હીમ્મતના વખાણુ થવા લાગ્યા.

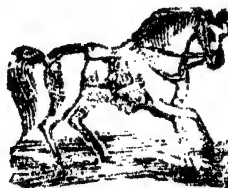
પ્રાતઃકાળ થવા આવ્યો. સુર્ય ભગવાન પુર્વમાં આવી પહોંચ્યા. ઉષાએ લાલ પીળા રંગના સાથીઆ પુરવા માંડી અને મનુષ્યો પોતાના કામે વળગવા લાગ્યા.

આજ દરબારમાં પણ અઝોડીક શોભા વધી રહી હતી.

રાજ્યના મોટા મોટા શ્રીમંતો શેઠીઆ અને અમદાવાદ વર્ગ પણ અતી ઉલ્લાસમાં હતો તે વખત થતાં રાજા ગૃહરીપુ અને પાટવી કુવર રીપુદમનસીંહ પણ આવી પહોંચ્યા આખી સભા ઉભી થઇ અને જયજયકાર કરવા લાગ્યા ત્યારબાદ પ્રધાન રામપ્રસાદ સુંદરલાલ અને ચંપા શેઠાણી હાજર થયા.

ગૃહરીપુએ રાજ્ય રીપુદમનસીંહને આપવા માટે મુગટ શીરપર મૂક્યો. ચંપા શેઠાણીએ રાજા તીલામ ક્યું અને તરેહવાર ઇલકાઓ આપવા માંડ્યા. સુંદરલાલને પ્રધાનપદ આપ્યું, અને ગૃહરીપુના રાજ્યમાંથી નાસી ગયેલી પ્રજા પાછી ઉલ્લાસ આનંદમાં આવી ત્યાં રહેવા લાગી.

ગામમાં સુંદરીઓએ બારણે સાથીઆ પુર્યા, અને રાજા રીપુદમનસીંહનું શુભ ઇછયું.

પ્રકરણ અઢારમું.

ઉપસંહાર.

પ્રિય પાઠકગણ્ય હવે આપણી વાર્તાનું છેવટ આવે છે પ્રધાને પોતાની પ્રતિષ્ઠા વધારી. પાટવી કુંવરને ગાદી આપી. અને મળતીઆ નરાધમ મદનરાયના શા હાલ થયા તે આપણે જાણી ગયા છીએ.

જાતિ સ્વભાવ કદીપણ ન બદલે. તેમ કાળા જાતનો મદનરાય કે જેને રામપ્રસાદેજ ઉછેરીને મ્હોટો કરી આટલી ઉચ્ચ સ્થિતી પર લાવ્યો હતો. તેના કૂર, નીચતા ભર્યા કારસ્થાન અને અંતે તેની બેહાલ દશા ! આપણને સારો પાઠ આપે છે.

આમાં મુળ સુંદરી તે બહાદુરતા ભર્યા કામો તો ચંપાના છે. જો ચંપા ન હોત તો ગુફામાં તેમનું મોતજ હતું પણ અગમ ચેતી વાપરી તેણે તમામ ખીના જાણી અને સુંદર રીતે તેનો બચાવ કર્યો. ચંપા એક સતી હતી. તે મરતાં સુધી સતી રહેશે ! કોઇપણ સંયોગમાં ગમે તેમ કળેટા પડવા છતાં પણ પોતે ચલીત થઇ નહીં.

જો ચંપા શેઠાણીએ પોતે પોતાની દાનત બગાડી હોત તો આટલો બધો અંજમ આવત કે કેમ ? તે સંશય ભરેલું છે. વળી જ્યાની સાથેની તેની પ્રીતી અગ્રીક હતી.

પોતે જ્યાં સુધી મારો પતો ન મળે ત્યાં સુધી મારા પતિએ બનાવટી નામ ધારણ કર્યું અને જ્યાનું મન હરણ કરી લીધું હતું.

તે આપણે આગળના પ્રકરણોમાં જાણી ગયા છીએ તેનું શું થયું તે પણ આપણે જાણવું જરૂરી છે.

જ્યાના માતૃપિતાને પણ તેની સાથે લગ્ન કરવાનું પસંદ હતું પણ ચંપકલાલ તે ચંપા છે તેવું જાણી નીરાશ થયા. પણ ચંપાનું હૃદય તેને વચન આપ્યા પ્રમાણે કરવાને તૈયાર હતું.

તેણે જ્યાને તે બાળ્યત પુછી પોતાની સાથે રહેશે કે કેમ ?

જ્યા તેમાં સહમત થઇ.

ચંપાએ પોતાના પતિને કહ્યું ને સુંદરલાલ પણ ચંપાની આરા પ્રમાણે જ્યાનો હસ્ત ગ્રહણ કરવાને તૈયાર થયા.

જ્યાના માતૃપિતાએ પણ તેમ રાજી ખુશીથી કર્યું ને જ્યા અને ચંપા બંને જણીઓ સુખ સંપીને રહેવા લાગી.

આ ખુશાલીમાં વિરેન્દ્રને પણ છોડ્યો અને તેનો અપુર્વ સત્કાર કરીને પાછી સેનાપતીની જગ્યા આપી.

છેવટમાં સારાનો અંજનમ સારો આવ્યો.

ખુરાનો ખુરો, ખરેખર જેનું છેવટ સાફ તેનું સૌ સાફ.

જ્યાં રાજા પોતે રાજ્યનો પિતા-પાલક અને પોષક છે-તે લાવના પોતે ભુલી જાય-પ્રજા એ તો પોતાની ત્રીજેરી, પોતાના મોજ શોખો કોઈ પણ ભોગે તેમણે પુરા કરતો જોઈએ તેમ માનતાં થાય વિષય વાસના તૃપ્ત કરવા ખાતર પ્રજાની કોઈ પણ સ્ત્રી સામે દુષ્ટ નજર કરે તેની પર સીતમ ગુજારે ત્યાં શું ન થાય.

શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર ભગવાન પણ પોતાની ગીતામાં લખી ગયા છે કે

યદા યદાહી ધર્મસ્ય ગ્લાની ભવતી ભારતઃ—

“ જગતમાં ધર્મને નામે અનાચારો વધે જ્યારે
નથી આકાર કાંઈ મ્હારો છતાં અવતાર લઉં ત્યારે

મહાલાલ :

તો પછી પ્રભુ કેમ પોતાના પ્રતિનિધીને ન મોકલે ? રાજા
માને કે હુંજ પ્રભુ છું પણ તે તેની ગંભીર ભુલ છે દુનીયાનો
માનવી કાંઈ પણ કળી શકે તેમ નથી,

“ ધારે મનુષ્યો કંઈક પણ શ્રી હરી કરતા ભુદ્ધ ”

આ વાત આ પુસ્તકમાં દીવા જેવી જણાશે.

જગદાધાર દયાળુ પરમાત્મા તેવાને શીક્ષા આપે છે પણ તે
લાકડીવતી નહિ પણ તેનો ગેળી ફટકો છે સુખ અને દુખ તેના
ન્યાયના ત્રાજવા છે.

આપણામાં ધીરજ કયાં છે ? સહન કરવાની ખીલકુલ શક્તિજ
નથી તેમ કહું તો ખોટું ન કહેવાય ?

“ બધરાની ભુદ્ધિ પાનીએ ” તે કહેવતને ચંપા શેઠાણીએ ભુડી
પાડી, ભુડી પાડી તેમ નહિ પણ અખળા પણ પોતાના શીયળ
ખાતર ગમે તે કરવા વખતો પ્રખળ પણ બને છે અને થાય છે
દુષ્ટોને સંહારે છે—

ચંપાના શીરપર દુઃખો કાંઈ ઓછા પડ્યા નથી ચૂહરીપુ એ
પ્રજાપ્રિય રાજવી હતો પ્રજામાં તેના ગુણગાન ગવાતા હતા. પણ

મહનરાય જેવા નીચની સોખતે ચઢી આખરે રાજ્યની પામમાલી કરવા તક્યાર થયો; તેણે મામા સપુની જેવી ગરજ સારી !

જ્યાની સામે દુષ્ટ નજર કરવાથી કાંઈ ફાયદો થયો ? પણ મહનરાય જ્યાને જોઈ તેની આંખો આગળ વિષયનાં પડળ ફરી વળ્યા. જગતમાં જેની આંખોમાં કમજો હોય તે બધાને પીજો દેખે !

તેમજ થયું-રાજા ગૃહરીપુને કહ્યું. હેતુને ચાહતો.

પોતાનો આતો-

સાધીને સ્વાર્થ પકકોને દીધો ધકકો.....

તેના જેવું કરવા વિચાર હતો પણ પ્રભુ કયમ તેમ ફાવવા દે !

આમ તેના શા હાલ થયા ? ક્યાં મુવા ? કોના હાથે ?

જેનું શીયળ લુંટવા પ્રયત્ન કયો ! જોઈમાં રાખી રાજા ગૃહરીપુ પણ જેની પર ફીદા ફીદા થયો. તે ચંપા શેઠાણીના હાથે.

આ દુનીયાના માણસોના હાથમાં પ્રભુએ સર્વસતતા આપી હતી તે કોઈપણ જોને જીવતી રહેવા દેત કે ? તેનું શીયળ સાચવવા કોઈપણ વીરલા બહાદુર બહાર નીકળત કે ? અરે નીકળે ખરો કે ?

આ પુરૂષો તો ટેવોમાં ટેલવાયલો ટડુ છે ! સ્વાર્થ આગળ પોતાનો સીદાંત પણ ભુલી જવાનો !

વિશુદ્ધ પ્રેમ કેવો હોય ? આપણને પ્રેમાન્ધ જ્યાનું પ્રકરણ તે શીખવે છે.

રસ્તામાં જતી કોઈ દેવાંમના ભૈરી (પારકી) ને જોઈ બાઈ-
સાની માફક વિષય વાચ્છના તૃપ્ત કરવા ખાતર મમે તેમ મોઢેથી
આકી—“ મ્હને તેની તરફ પ્રેમ છે ” તે એક તેવી વાચ્છના ઢાંક-
વાનું આકું સુપડું ધરે છે.

પ્રેમ એ દૈવી ચીજ છે; આંખોના ઇશારાથી પ્રેમ ના થાય પ્રેમ
હૃદયની અર્પણની આરસી છે.

હૃદય ભાવનાનું પ્રતિબિમ્બ તે પ્રેમ

પ્રેમને ખાતર મરવું તે પણ સહેલું—આપણી દુનિયાના માણુ-
સોમાં ક્યાં છે એવા પ્રેમીઓ ?

પ્રેમ તો ઇંદ્રની અપ્સરા દેવાને છોડી શખજપરી ગુલ-
શામને વરી !

દમયંતી સ્વયંવરમાં સર્વ દેવાને છોડી નળરાજને વરી ! તેના
માટે દુઃખમાં દુખી ચઢ--વનમાં રખડી આખરે સાચા પ્રેમી કતેલ
પામ્યા તેનું નામ પ્રેમ !

આજ આપણા સંસારમાં કલહમય જીવન છે. સુધારો-સુધારો
ની વાતોનાં બજુગા ફુંકાય છે. પણ તે જીવન કલહ સુધારવનો
રસ્તો પ્રેમ લક્ષ

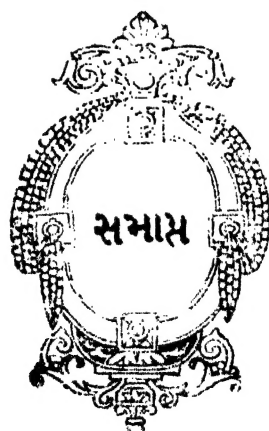
આટલા ઉપસંહાર પછી આપણી વાતોના તમામ પાત્રોનું
અવલોકન કર્યા પછી તેના ગુણ દોષ તરફ વળીએ

આર્યાબાળા જ્યા જેવી વિશુદ્ધ પ્રેમી થાય-અંપા જેવી શીયળની
કીમ્મત સમજનાર થાય. તેવું તો તું વાંચીશ ! ને !

છેવટમાં શ્રી પ્રભુ પાસે મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે કે આર્ય આર્યાઓ
અંપા જેવી શીયળની કીમ્મત ! શીયળના માટે મરી પડતા શિષ્યે !
તેવી આર્યબાળા અમારા દેશમાં ફરીથી પાકે—પુનઃ પ્રગટ થાય—!
પાડકગણ—!

તમામ દોષો રહીત હોતા નથી, તેમ કોષપણુ પુણ્યછેજ નહીં તેમ
આ વાર્તામાં અનેક દોષો. તે તમામ દોષોને આપ ઉદાર હૃદયથી
માફી આપી વાર્તામાંનો સાર રહેલો સારા ગ્રહણ કરશો તો પ્રયાસ
સફળ થયો ગણીશ.

રામ ગૃહરીપુ વાનપ્રસ્થ થયા અને પોતે કરેલા કર્મ બદલ
ઇશ્વર પાસે માફી માગવા લાગ્યા.

શિવપુરાણ.

રાગરાગણીમાં કવિ દુર્ગાશંકર કૃત. આ ગ્રંથમાં અત્મા ઉત્પત્તિ
અત્મા વિષ્ણુનો સંવાદ, અત્મા વિષ્ણુ ઉપર શિવ પ્રસન્ન થયા. દક્ષનો
યજારાજ, દક્ષ તથા વર્ણન, શિવપૂજા વર્ણન, તારકાસુરે તપ કર્યું.
શિવે કામદંવ્ય કર્યો રતિવિલાપ, પાર્વતિએ તપ કર્યું, પર્વાત ઉપર
શિવે પ્રસન્ન થયા. શિવવિવાહ, હીમાચલને ત્યાં શિવ જ્ઞાન લાખને
આવ્યા શિવગ્વરૂપ દર્શન, મેનાનો શોક, મેનાને વિષ્ણુએ ઉપદેશ
કર્યો, શંકરના સ્વરૂપનું વર્ણન, પાર્વતીના સ્વરૂપનું વર્ણન હિમાચલે
શિવને પાંદરામણી આપી. પાર્વતી સહિત શિવ કૈલાસ આવ્યા કાર્તિક
આમીની ઉત્પત્તિ અને તારકાસુરનો વધ, તારકાસુરના ત્રણે પુત્રોનું
તપ, મુડી દૈત્ય વનમાં ગયો, મુડીએ કરેલા વેદધર્મ શિવ પૂજનનો
નાશ ત્રિપુરાસુર પ્રતિ શિવનું યુદ્ધ. કમળાક્ષ અને કૌંસના સંવાદ,
કેકસ દંડસંગ્રામ, વિષ્ણુ અને કમળાનું યુદ્ધ, વિષ્ણુકળા વર્ણન શિવ
ત્રિપુરાસુરનો વધ કર્યો ત્રિપુરાસુરની સ્ત્રીએ કરેલું રૂદન, લિંગ
ઉત્પત્તિ, નિર્ગુણની ઉપાસના શિવની સ્થૂળ પૂજા, પુનર્વિધી વર્ણન;
કેનદ્રાને આપ. ચંપાને આપ, ગણેશ ઉત્પત્તિ, બટુકનું યુદ્ધ, શિવે
બટુકને લખ્યો. પાર્વતીનો વિલાપ, શિવે ગણેશને સજ્જવન કર્યો, ગણેશ
જન્મ, નંદીકેશ્વર મહિમા, સાધવિ મહિમા, અચળેશ્વર મહિમા વિપ્રના
આપનું વર્ણન, બટુક મહિમા વર્ણન, અરબ્જુનનું તપ, પાર્થિક પૂજા,
શિવરાત્રિ મહિમા, રૂદ્રાક્ષ મહાત્મ્ય, રૂત મહિમા આદિ ઘણો રસિક
રસિક કથા ભાગ આ પુસ્તકમાં ઘણીજ સરળ ભાષામાં વર્ણવવામાં
આવ્યો છે. ત્રણ મુંદર સુશોભિત રંગીન ચિત્રા દાખલ કરવામાં
આવ્યા છે. પાકું સોનેરી પુઝું છે. કિંમત રૂ. ૪૫૦ પોસ્ટેજ માફ.

મળવાનું ઠેકાણું—મંગળદાસ જ્ઞેષ્ઠતારામ બુકસેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

